

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

TÜRK HUKUKUNDA KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

SAFOUREH ROUKAH

Ankara 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİMDALI

TÜRK HUKUKUNDA KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

SAFOUREH ROUKAH

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı

Ankara 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİMDALI
GENEL KAMU HUKUKU BİLİM DALI

TÜRK HUKUKUNDA KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı

2-Yrd. Doç. Dr. Ali Ersoy Kontacı

3- Doç. Dr. Fahri Gökçen Taner

Tez Savunması Tarihi

29.04.2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı danışmanlığında hazırladığım “**TÜRK HUKUKUNDA KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜĞÜ**”(Ankara.2021) ” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 01.05.2021

Safoureh Roukah

İÇİNDEKİLER

<u>İÇİNDEKİLER</u>	i
<u>KISALTMALAR LİSTESİ</u>	iv
<u>GİRİŞ</u>	1
<u>BİRİNCİ BÖLÜM</u>	4
<u>ŞİDDET VE DEVLET TEKELİNDE ŞİDDET</u>	4
<u>1.1. Şiddet</u>	4
<u>1.1.1. Kavram</u>	4
<u>1.1.1.1. Şiddeti Tanımlamanın Güçlüğü</u>	4
<u>1.1.1.2. Etimolojik Açıdan Şiddet ve Şiddet Tanımları</u>	6
<u>1.1.2. Şiddetin Sınıflandırılması</u>	7
<u>1.2. Devlet ve Şiddet</u>	12
<u>1.2.1. İlkel Toplum ve Şiddet</u>	13
<u>1.2.2. Devletleşme Aşamasında Şiddet</u>	16
<u>1.2.3. Modern Devlet ve Şiddet İlişkisi</u>	17
<u>1.2.3.1. Modern Devlet</u>	17
<u>1.2.3.1.1. Modern Devletin Ortaya Çıkışı</u>	17
<u>1.2.3.1.2. Şiddet Tekeli Başlangıcı</u>	20
<u>1.2.3.2. Modernite ve Şiddet</u>	21
<u>1.2.3.2.1 Modernite Kavramı, Uygarlık ve Şiddet İlişkisi</u>	21
<u>1.2.3.2.2. Şiddete Karşı Uygarlık</u>	22
<u>1.2.3.2.3. Uygarlaşmanın Şiddeti</u>	24

<u>İKİNCİ BÖLÜM</u>	26
<u>KADINA YÖNELİK ŞİDDET KARŞISINDA DEVLET SORUMLULUĞU</u>	26
<u>2.1. Kadına Şiddet</u>	26
<u>1.3.1. Genel Olarak Kadına Şiddet</u>	29
<u>1.3.2.Kadına Şiddetin Sebepleri</u>	29
<u>1.3.3. Kadına Şiddetin Türleri</u>	34
<u>1.3.3.1.Fiziksel Şiddet</u>	34
<u>1.3.3.2.Cinsel Şiddet</u>	35
<u>1.3.3.3.Psikolojik-Duygusal Şiddet</u>	36
<u>1.3.3.4.Ekonomik Şiddet</u>	37
<u>1.3.4. Kadına Şiddetin Mevcut Durumu</u>	38
<u>1.3.4.1.Uluslararasıda Kadına Şiddetin Durumu</u>	38
<u>1.3.4.2.Türkiye’de Kadına Şiddetin Durumu</u>	39
2.1. Devletin Yükümlülükleri	41
<u>2.2. Devletin Pozitif Yükümlülüğü</u>	51
<u>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</u>	65
<u>KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE TÜRK HUKUK SİSTEMİ VE DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜKLERİ</u>	65
<u>3.1.Uluslararası Sözleşmeler ve Anayasal Düzenlemeler</u>	65
<u>3.1.1. Taraf Olunan Uluslararası Sözleşmeler</u>	65
<u>3.1.2. Anayasal Düzenlemeler</u>	73
<u>3.2. Devlet İradesinin Hukuki Düzenlemelere Yansıması</u>	77
<u>3.2.1. Hukukta ve Toplumda Cinsiyet</u>	77
<u>3.2.2. Medeni Hukuk ve Ceza Hukuk Bağlamında Temel Düzenlemeler</u>	82
<u>3.2.2.1. Medeni Hukuk</u>	82
<u>3.2.2.1.1. 4721 Sayılı Medeni Kanun’a Geçiş</u>	82

<u>3.2.2.2. Ceza Hukuku</u>	85
<u>3.2.2.2.1. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu</u>	85
<u>3.2.2.2.2. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu</u>	87
<u>3.3. Devlet İradesinin Hukuk Dışı Alanlara Yansıması: Şiddetle Mücadele Politikaları</u>	89
<u>3.3.1. Uluslararası Yaklaşımlar</u>	89
<u>3.3.2. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Devletin Pozitif Yükümlülükleri</u>	91
<u>SONUÇ</u>	109
<u>KAYNAKÇA</u>	113
<u>ÖZET</u>	132
<u>ABSTRACT</u>	134

KISALTMALAR LİSTESİ

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi)
ETCK	: Eski Türk Ceza Kanunu
ETMK	: Eski Türk Medeni Kanunu
md.	: Madde
STK	: Sivil Toplum Kuluşları
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
Vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Şiddet her anlamda, her zamanda gündemin odak noktası halindedir. Fakat devletlerin uygulamış oldukları şiddet, hiçbir zaman son dönemlerde uyguladıkları kadar yıkıcı bir hal almamıştır. Bu şiddet bağlamında kadına yönelik şiddet ise bu tez çalışmasının temel konusunu oluşturmuştur.

Kamu hukuku, devlet teorisi, siyaset bilimi veya siyaset felsefesi alanında gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde şu ifade edilebilir ki devletin, onu diğer örgütlerden ve siyasi yapılardan ayıran özellikleri bulunmaktadır. Devlet yapısından bahsetmek için gerekli olan belirleyici özellikler içerisinde en önemlisi ve ayırt edici olanı, şüphesiz ki devletlerin üstün ve zorlayıcı bir güce, yani bireylere yönelik şiddet kullanabilme tekeline sahip olmalarıdır.

Diğer yandan şiddet unsurunun devletle ilişkisinde, şiddetin oynadığı rol modern devletin meydana gelmesi ile şiddeti tekeline alarak varlığını devamlı hale almasından ibaret değildir. Ayrıca bu tarihsel süreçte şiddetin ikinci işlevi konumundadır. Şiddetin devlete yönelik bir fonksiyonu da devlet kurma anlamına gelen devletin oluşum süreci içerisindeki işlevdir.

Sadece devletin toplumu meydana getiren bireylere şiddet uygulayabilmek hakkının olması manasında şiddet tekelinin mantıksal bir sonucu, devlet dışında bir gücün şiddet kullanma yetkisine sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle devlet, kişiler arasında şiddeti yasaklayarak insanların silahlanmasını kendi kontrol ve denetimine tabi etmektedir.

Şiddetin hukuk alanına dâhil edilmesi, esas olarak kişilerarası şiddeti önlemeyi amaçlayan ceza hukuku ve özel hukuk ile ilgilidir. Ancak şiddetin bu yönü

Çalışmamızın kapsamı dışında kaldığından, genel kamu hukuku ve devlet teorisi bağlamında şiddet, devletin ana unsuru olarak görölmüş ve çalışma boyunca yaptığımız açıklamalardan biri şudur: şiddet, egemenlik kurmanın, onu korumanın, bastırmanın ve toplumu kontrol etmenin bir yoludur; şu anda asıl sorun şiddetin yasallığıdır.

Dünyadaki birçok kadın hayatlarının bir noktasında şiddete maruz kalmaktadır. Şiddet bir kadının evinde, evlilikte, işyerinde, sokakta, kısacası herhangi bir ilişkide ve bir kadının hayatının temas ettiği her yerde gerçekleşebilir ve fail ile kadın arasında kişisel bir tanışma olabilir. Dolayısıyla, birçok durumda ve yerde şiddetin varlığı birden fazla biçim almasına neden olmakta ve bu nedenle herhangi bir şiddet türünün varlığından söz edilemez. Şiddet, fiziksel, cinsel veya psikolojik eylemlerle gerçekleştirilebilir ve kendisini doğum öncesi cinsiyet seçiminden çocuk evliliklerine, aile içi şiddete, cinsel istismar amaçlı insan ticaretinden namus cinayetlerine kadar pek çok şekilde gösterir.

Şiddetin farklı eylemlerle uygulanabilmesi ve birden fazla biçimi olması sonucunda şiddetin sonuçları da farklılık göstermektedir. Kuşkusuz, en hızlı ve en kolay tespit edilebilen etki, bir kadının maddi bütünlüğünün ihlalidir. Bununla birlikte, ölüm ya da fiziksel sağlık şiddetin tek sonucu değildir; Şiddete maruz kalan kadınların psikolojik sağlıklarında bozulma, karar verme yetenekleri, çalışma, eğitim hayatına katılma yetenekleri veya bunlardan özgür olmaları gibi çeşitli etkileri de vardır.

Şiddetin sonuçlarını yasal olarak kabul ettiğimizde, şiddet mağduru konumunda olan kişilerin yaşam hakkı, işkence, zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele, kişisel güvenlik ve özgürlük hakkı; kadınlara karşı ise yukarıda belirttiklerimizin yanı sıra kanun önünde eşit korunma hakkı, aile içinde eşitlik hakkı ve adil ve elverişli çalışma koşulları hakkı gibi çok önemli insan hak ve özgürlüklerden yararlanmasını engellediği veya sınırlandırdığı belirtilmektedir.

Bu araştırmada şiddete y6nelik kavramsal bir 6er6eve oluşturmaya yapılan vurgu iki nedene bağlanabilir. Birinci neden, şiddet hareketlerinin ne olduğunu ve bu hareketlerin nasıl ortaya 6ıkabileceğini tanımlamak, kadınları şiddetten korumak i6in benimsenen yasal normların neden gerekli olduğunu anlamak ve bu kuralların i6eriği a6ısından sorgulanması gereken bir altyapı oluşturmaadır. İkinci neden, şiddet bi6imlerinin nasıl ortaya 6ıktığının ve yaşanan şiddetin hem fail hem de fail tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi sonucunda kadına y6nelik şiddetin altında yatan ana fakt6r6n cinsiyete dayalı yargı ve tutum olduğunu tespit etmektir.

Son olarak hem 6zel hem de kamu kurumları tarafından y6r6t6lebilen kadına y6nelik şiddetin bu 6alışmada sadece 6zel kişiler tarafından şiddete dayalı olarak ele alınacağı belirtilmelidir. 66nk6 devlet g6c6ne sahip kişilerin kadına y6nelik şiddeti başka bir araştırmaya konu olacak kadar geniştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET VE DEVLET TEKELİNDE ŞİDDET

1.1. Şiddet

1.1.1. Kavram

1.1.1.1. Şiddeti Tanımlamanın Güçlüğü

Şiddet kavramı kapsamında ele alınan çalışmaların hemen hemen hepsi tanımlama yaparken probleme odaklanmaktadır. Şiddet kavramı çok yönlü ve karmaşık bir kavram olmasından dolayı tanımlaması da oldukça zorlayıcıdır. Çünkü bu kavram nesnel bir kavram değildir. Bir toplumda şiddet olarak kabul edilen davranışlar, kaçınılmaz olarak o toplumun kültürel yapısı ile değer yargıları kapsamında incelenebilir. Bu nedenle şiddet kavramına yönelik bir tanım yapılırken, yargılardan bağımsız şekilde, bilimsel bir tanımın ifade edilmesi mümkün değildir. Sosyo-kültürel yapı ve toplumun sahip olduğu normlarda değişimler meydana geldikçe hangi davranışın şiddet olarak nitelendirileceği de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, bir topluluk veya toplum için daha önceden kabul edilebilir olarak görülen bir tutum zamanla rahatsız edici bir hale gelebilmektedir ve o topluluğun üyelerince reddedilip yasaklanabilmektedir. Bu bağlamda, kültürlerin ortaya çıkmasında kendi anlamları ve yansımaları önem teşkil etmektedir. Diğer yandan her kültür kendi şiddetini uygular ve her birinin kendi terimleri ile ele alınması gerekmektedir¹.

¹ John Corbin, **İspanya’da Ayaklanmalar: Casas Vijas 1933 ve Madrid 1981**, David Riches (ed.), **Antropolojik Açıdan Şiddet** içinde, Dilek Hattatoğlu (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1989, s. 45.

Şiddet kavramında meydana gelen değişimler sadece zaman ve toplumsal değişimlerle meydana gelmemektedir. Ayrıca bu kavramın tanımını yapan ve bununla neyin amaçlandığı doğrultusunda da farklı şiddet tanımlamaları meydana gelmektedir. Bir davranışın şiddet olma durumu, yerleşik değer ve normlar sistemi kapsamında belirlenmektedir².

Arendt'e göre şiddetin tek başına bir fenomen olarak kabul edilmesinde isteksizlik vardır. Ona göre sorunun yeterli düzeyde aydınlatılamaması, ihmal edilmesi bu isteksizlik ile ilgilidir³. Öyle ki 2500 yıllık felsefe tarihinde bile şiddet tek başına konu edilmemiş temel felsefi konular arasında yer almamıştır. Bu durumun sebebi olarak felsefenin kendisini şiddete alternatif, söze/diyaloğa dayalı bir etkinlik olarak ortaya koyması gösterilebilir. “Söz” en temel insani faaliyet olarak kabul edilmiş, bu bağlamda şiddet de sözün yer almadığı durumlar karşısında meydana gelen bir olgu olarak düşünülmüştür. Bireyler sorunlarını şiddetle değil de konuşma yolu ile çözmelidir anlayışının yanı sıra sözün olmadığı durumları söze aktarmak, şiddete yönelik felsefi bir bakış açısı meydana getirmenin onu legal bir hale getirmesi düşüncesi de bu ilgisizlik durumunda rol oynamaktadır⁴. Ancak Arendt'in ifade ettiği bu ilgisizliğin son zamanlarda azaldığını ifade edebiliriz. Özellikle de sözün yerini şiddetin aldığı günümüzde şiddet artık bir olgu olarak sosyal bilimlerin temel konuları arasında yer almaya başlamıştır.

Çeşitli disiplinlerin konuları arasında yer alan bu olguyu inceleme ve açıklama çabası, şiddetin ne olduğu, türlerinin neler olduğu, hangi davranışların şiddet olduğu, sadece fiziksel güç kullanımının mı şiddet olduğu yoksa psikolojik şiddetin de kabul edilebilir bir olgu olduğu sorularının yanıtlanmasına gerek duyulmaktadır. Bahsi geçen soruları kesin bir ifade ile cevaplamak ise oldukça zordur. Çünkü şiddet kavramını

² Raymond Williams, **Anahtar Sözcükler**, Savaş Kılıç (çev.), 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 400-401.

³ Hannah Arendt, **Şiddet Üzerine**, Bülent Peker (çev.), 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 45.

⁴ Nilgün Toker, “Şiddete Karşı Politika: Hannah Arendt'in Şiddet Analizi”, **Birikim**, Sayı. 41, 1992, s. 60.

kapsayan ve sınırlandıran durumlar, bu sorulara verilecek cevaplara göre belirleneceğinden eksik olan yönler de kapsamını azaltacak, olumsuz her eylemi şiddet olarak tanımlamak da kapsamını genişletebilecektir. Bir olgunun ele alınması, daha öncesinden deneyimlenmiş kavramlaştırma, tanımlama ve sınıflandırma çabalarını da incelemektedir ve onlardan yararlanmayı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle de çalışmanın ilerleyen bölümlerinde şiddet kavramının tanımları ve sınıflandırmalarına yer verilerek bunlar üzerinden bu kavramda meydana gelen genişleme ele alınacaktır.

1.1.1.2. Etimolojik Açıdan Şiddet ve Şiddet Tanımları

İngilizce karşılığı “violence” olan şiddet sözcüğünün, *“kişiler ya da mülkiyete zarar verecek tarzda fiziksel kuvvet kullanımı; bununla karakterize olan eylem ya da davranış; bedensel araz ya da kişisel özgürlüğe yönelik zora dayalı müdahaleli davranış”* ya da *“fiziksel eylem ya da doğal araçların kuvvet ya da gücü; kuvvetli, güçlü ya da şiddetli eylem ya da devinim”* olarak tanımlı yapılmaktadır⁵. Genellikle ve özet olarak; bir kişi ya da bir şeye zarar vermek, yaralama ve öldürme nedeniyle gerçekleştirilen ve fiziksel güç kullanılan davranış şeklinde de tanımlanır⁶. Sıfat hali ile “violent” kelimesi, “çok güçlü, kaba, taşkın, hiddetli, ölçsüz” manalarında kullanılmaktadır. Diğer yandan bu kelimeyi karşıladığı zorlayıcı, kuvvetli, hiddetli, zorlu anlamı ile bir eylemin yapılma biçimini violence kelimesi ise karşıladığı zarar verme, incitme, bozma, lekeleme, tecavüz etme, zorlama, ihlal etme anlamı ile yapılan şeyi vurgulamaktadır⁷.

TDK’ye göre;

1. “Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik.”

⁵ Özbudun, “Şiddet ve Kapitalizm: Antropolojik Bir Bakış”, <http://www.yenidenatilim.com/?&Bid=211103>

⁶ Mark Hobart, “Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru”, Yurdanur Salman (çev.), *Şiddet*, Cogito. Sayı. 6-7,

7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 52.

⁷ Francis C. Wade, “On Violence”, *The Journal of Philosophy*, Vol.68, No.12, 1971, s. 370.

2. “Hız.”

3. “Bir hareketten doğan güç: Rüzgârın şiddeti.”

4. “Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma.”

5. “Kaba güç.”

6. “Duygu veya davranışta aşırılık.” Şeklinde tanımlanmaktadır⁸.

Şiddet sözcüğü, Arapça “şedd” kökünden dilimize geçmiştir.

Diğer yandan Devellioğlu’nun Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat’inde ise şiddet kelimesi; Arapçada “sıkı bağlama, sıkı bağlanma, sıkma; sertleştirme, pekiştirme” manalarını taşıyan “şedd” kökünden türeyen şiddet kavramı, sertlik, katılık, sıklık, inandırma, söz yerine kaba kuvvet ile yola getirme anlamlarına karşılık gelmektedir⁹. Yukarıda bahsedilen Batı dillerinde yer alan anlamı ile violence kelimesine karşılık gelen şiddet kelimesinin Türkçe karşılığı 1930’lu yıllarda kullanılmaya başlanmıştır¹⁰.

Özetle, şiddete yönelik verilen tanımlardan şiddetin iki yönünün bulunduğu belirlenmektedir. Bunlar ise zorlayıcılık ve ihlaldir. Bu kavramın genellikle fiziksel güç kullanımıyla ilişkilendirildiği de ifade edilebilmektedir.

1.1.2. Şiddetin Sınıflandırılması

Felsefe profesörü olan Garver, “What Violence Is” adlı bir çalışmasında, şiddete yönelik bir tipolojik tanımlama gerçekleştirmeden evvel, şiddetin genel tanımını ortaya koymaya çalışmıştır. Garver için şiddet nedir sorusu felsefî bir soru niteliği

⁸ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 1866.

⁹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 1993, s. 997.

¹⁰ Nişanyan Sözlük’e göre, İngilizce *violence* karşılığı kullanımı Cumhuriyet sonrasına aittir.

<http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fiddet>

taşımaktadır. Dolayısıyla araştırmacının ele aldığı soru temelde şiddetin doğası veya özünün ne olduğu sorusudur. Buna göre Garver, şiddet ve güç-kuvvet kelimelerinin birçok durumda aynı anlamda kullanıma sahip olduğu ve bunların doğa olayları için de uygun nitelikte olduğunu ifade etmenin yanı sıra insani ilişkilerde bu iki kelimenin de aynı anlamı taşımadığını belirtmektedir¹¹. Zira kişilerin bedenleri üzerinde şiddeti kapsamayan bir güç kullanımı da bulunmaktadır. Örneğin tıbbi durumlar; tıbbi açıdan müdahaleler şiddet değil genellikle hayati müdahalelerdir.

Diğer yandan Garver için şiddet olgusu, bir şeyin ihlal edilmesi niteliğini de taşımaktadır. Bir diğer deyişle Garver, şiddet kavramını gücün yerine ihlal yönü ile ele almıştır. Garver'a göre burada ihlal edilen durum, bireylerin temel haklarını belirtmektedir¹² ve bireyin insan olmasına ilişkin, inkârı mümkün olmaya ve bundan ayıramaz haklardır. Bu bağlamda bireyin temel haklarının bir yönü kendi bedeni üzerindeki kullanımlardır. Bir başka husus da emeğinin sonuçları, örneğin ürettiği ürünün haklarıdır. Garver daha sonra her birini örnekleyen dört tür şiddet olduğundan bahsetmiştir¹³. Bu dört tür şiddet ise temelde iki ölçüttür. Bunlar ise şiddetin bireysel veya kurumsal olması ve gizli veya açık olmasıdır:

1. Açık bireysel şiddet: soygun, tecavüz, cinayet.
2. Açık kurumsal şiddet: savaş, ayaklanma/isyen.
3. Gizli bireysel şiddet: kişinin saygınlığının ihlali, tehdit/korkutma.
4. Gizli kurumsal şiddet: kölelik, sömürgecilik, gettolar.

Bununla birlikte, Garver'in şiddet kavramına ilişkin analizi, şiddet tanımını ihlal açısından genişlettiği için eleştirilmiştir¹⁴: Eğer şiddet bir kişinin veya haklarının ihlali

¹¹ Newton Garver, "What Violence Is", *The Nation*, 1968, s. 257.

¹² Garver, s. 257.

¹³ Garver, s. 259.

ise, her sosyal hata, bir kişiye karşı işlenen her suç, her günah bir şiddet eylemidir. İhlal edilen bir kişinin bedeni üzerinde hakları, haysiyeti veya özerkliği varsa, onlar hakkında yalan söylemek, aşağılamak veya dedikodu yapmak da şiddet olarak kabul edilir. Ancak her hata ve kötülüğü şiddet olarak nitelendirmek yanlıştır.

Bir siyaset bilimci olan Keane, fiziksel gücü temel alarak şiddeti huzurlu olan bir bireyin bedenini isteyerek ya da kısmen isteyerek bireyin isteği dışında fiziksel olarak ihlal olarak tanımlamaktadır¹⁵. Aynı bu tanıma benzer şekilde bir tanımı da Feldman gerçekleştirir: “*şiddet, kasti olarak yapılan ciddi fiziksel incitme eylemlerdir*”¹⁶.

Şiddet kavramı üzerinde sosyolog ve istatistikçi olan Chesnais’nin fiziksel şiddet şekillerini sınıflandırmış olduğu çalışmasından bahsetmek, yukarıda bahsi geçen tanımlar kapsamında özetleyici bir nitelik taşıyabilmektedir¹⁷:

a- Özel Şiddet

1. “Cürümsel Şiddet”

- a) Sonucu ölüm olan şiddet: cinayet, suikast, zehirlleme, idam
- b) Bedene uygulanan şiddet: bilerek darbe vurma ya da yaralama
- c) Cinsel şiddet: ırza geçme

2. “Cürümsel Olmayan Şiddet”

- a) İntihar

¹⁴ Joseph Betz, “**Violence: Garver's Definition and a Deweyan Correction**”, **Ethics**, Vol. 87, No. 4, 1977, s. 341.

¹⁵ John Keane, **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Bülent Peker (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998, s. 16.

¹⁶ Robert S. Feldman, **Social Psychology**, New Jersey: Prentice Hall PTR, 1998, s. 297.

¹⁷ Jean-Claude Chesnais, **Histoire de la Violence**, Paris: Robert Laffont, Col. Pluriel, 1981, s. 34; aktaran: Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Şiddet**, Cogito. Sayı. 6-7, 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 32. Ayrıca bkz. Adnan Gümüş, “Şiddet Türleri”. *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, 2006, ss. 13-38. e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/1585.pdf

b) Kaza (araç ile yapılan kazalar dahil)

b- Kolektif Şiddet

1. “Vatandaşların İktidara Karşı Şiddeti”

a) Terör şiddeti

b) Grevler ve ihtilaller

2. “İktidarın Vatandaşlara Karşı Şiddeti”

a) Devlet terörü

b) Endüstriyel şiddet (*iş kazaları*)

3. “Son Kertede Şiddet: Savaş”

Söz konusu sınıflandırmayı aktaran ve “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi” isimli makalesinde de kullanan Ünsal, Chesnais’nin sınıflandırmasını oldukça mantıklı bularak övgüye değer olduğunu belirtmektedir. Fakat sadece fiziksel şiddete ağırlık vermesinden dolayı da eksikliklerin olduğunu da belirtmektedir ¹⁸.

DSÖ tarafından ele alınan bir tanımlamaya göre şiddet, “*kendisine, bir başkasına ya da bir grup veya topluluğa karşı, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişme bozukluğu veya kayıp ile sonuçlanma olasılığı yüksek kasıtlı fiziksel zorlama veya güç kullanımı ya da tehdidi*” olarak belirlenmiştir¹⁹.

Bu tanıma göre intihar davranışı veya silahlı çatışma gibi durumlar, bireylerarası şiddeti içerisinde barındırmanın yanı sıra fiziksel şiddetin içerisinde tehdit ve sindirme

¹⁸ Ünsal, s. 32.

¹⁹ WHO Global Consultation on Violence and Health. Violence: a public health priority. Geneva, World Health Organization, 1996 (document WHO/EHA/SPI.POA.2). World report on violence and health: summary. Geneva, World Health Organization, 2002. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf

gibi durumları da içeren son derece geniş bir tanımdır. Ayrıca ölüm ve yaralanmanın dışında şiddeti içerisine alan davranışların psikolojik zarar, yoksunluk ve gelişme bozukluğu gibi sayısız sonuçlarını da içerisine almaktadır. DSÖ bu rapor kapsamında bir de şiddeti üç geniş kategori içerisinde ele almıştır. Bu kategorileştirme, kişilerin kendilerine yönelik uygulamış oldukları şiddet veya bir başkası/başkaları tarafından uygulanan şiddetle devletler, organize siyasi gruplar, terör örgütleri gibi daha büyük gruplarca uygulanan şiddet arasındaki farkı belirtmektedir. Öte yandan bu üç geniş kategori de şiddet kavramının daha belirli türlerini yansıtmak için kendi aralarında ayrılmaktadır:

1. “Öz-yönelimli (kendine yönelik) şiddet: Fail ve mağdur aynı kişidir. Şiddetin bu türü intihar davranışı ya da kendini aşağılama/yaralama yani kendine zarar verme şeklinde gerçekleşir. Burada intihar davranışından kasıt, kişinin kendi hayatını bitirmeyi düşünmesinden, bunu nasıl yapacağını planlaması, intihar için uygun aracı/yöntemi bulması, kendini öldürmeye teşebbüs etmesi ve sonucunda bunu gerçekleştirmesine kadar tüm süreci kapsayan eylemler bütünüdür.”

2. “Kişilerarası şiddet: Kişinin yakınlarına uyguladığı şiddet ve kişinin toplumun diğer bireylerine uyguladığı şiddet olarak iki alt kategoriye ayrılır. Yakınlara uygulanan şiddet genellikle ev içinde aile üyelerine ya da kişinin partnerine yani eşine/sevgilisine karşı uygulanan şiddettir, dolayısıyla buna aile içi şiddet denilebilir. Topluma karşı şiddet ise kişinin tanıdığı ya da tanımadığı, çok yakın ilişkide olmadığı insanlara yöneliktir ve çoğunlukla okullar, işyerleri, hapishaneler ve bakım evleri gibi kurumsal ortamlarda gerçekleşir.”

3. “Kolektif şiddet: Kolektif şiddet, kendilerini bazı kişi ya da gruplara karşı olan bir grubun üyesi olarak tanımlayan insanlar tarafından, diğer gruba yönelik olarak şiddetin etkili kullanımınıdır. Burada şiddet siyasi, ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak

için bir araçtır. lke içinde veya devletlerarasında silahlı çatışma, soykırım, baskı ve diğerk insan hakları ihlalleri, terör ve organize suç gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkar.”

Bu sınıflandırmada görüldüğü üzere DSÖ’nün raporunda bulunan ayrımın dayanağı olan ölçüt, şiddet eylemini meydana getirenle şiddetin yneldiğı mağdurları kapsamaktadır. Ayrıca, şiddetin niteliğı, bir başka deyişle fiziksel veya psikolojik olması, yoksunluk ve ihmali içerisine alması, mağdur ve fail arasındaki ilişkinin önemi ve kolektif şiddet durumunda şiddetin olası sebepleri de ön plana alınmıştır.

1.2. Devlet ve şiddet

İnsan doğasında bulunan saldırganlık ve şiddete karşı dürtünün varlığı, devletin de şiddet araçları ile donatılmış bir örgütlenme ve şiddet üreticisi olarak doğasında şiddet olduğı konusu oldukça önemli olmasından dolayı değıerlendirilmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda ise devletlerin meydana gelmesi ve uygarlaşma süreçleri ile beraber şiddet durumunun varlığı ve işlevleri de bir arada ele alınmalıdır. Bu noktadaki genel amaç ise devletin meydana gelmesinde ve meydana geldiğı yapıdaki baskıcı ve zorlayıcı halidir.

1.2.1. İlkel Toplum ve şiddet

İlkel toplumlar genel anlamı ile devletsiz toplumlar olarak nitelendirilebilir. İktidardan yoksun olmamakla beraber her toplum veya toplulukta kaçınılmaz olan toplumsal düzenin sağılanması için zorlayıcı bir g bulunmaktadır. İlkel toplumlarda ise kişinin üstünde ve kişiden ayrı bir iktidar durumu söz konusu değıildir. Zira yasa ve uygulama birbirinden ayrılmamış, bir başka deyişle siyasal iktidar farklılařmamıřtır²⁰.

²⁰ Abdurrahman Saygılı, “**Modern Devletin ıplak Sureti**”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 59, Sayı. 1, 2010, s. 67.

Bu hususta “*ilkel-uygar*” ayırımını ilk kez sorunsal düzeye getirmiş olmakla anılan Rousseau’nun izinden giden²¹ ve ilkel toplumlar konusunda önemli etnolojik çalışmalar gerçekleştiren Clasters’in anlayışı da önemli yol gösterici niteliğini taşıyabilmektedir. Clasters, özellikle Amerika’da yaşayan yerli halkları ele alarak gerçekleştirdiği araştırmalarında ve makalelerinde siyasi antropoloji konusunda önemli yeniliklerin oluşmasını sağlamıştır. Siyasal antropolojinin başyapıtları arasında bulunan “Devlete Karşı Toplum ve Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu” adlı eserlerinde siyaset bilimi ve felsefenin klasik iktidar-devlet-toplum anlayışı üzerinde çeşitli eleştirilerde bulunmuş; bu kavramlara yönelik bakış açısını tersine çevrilerek “Kopernik Devrimi” ile beraber tekrar değerlendirilmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüştür²². Clasters, devletin olmadığı bir toplumsal oluşumun var olamayacağı tezine karşılık çıkarken, Batı’nın antropolojik ve etnolojik yaklaşımını sadece kendi yapısı kapsamında geliştirilerek Batılı olmayan toplumları sıra dışı bir bakış açısıyla ele almıştır²³. İlkel toplumların toplumsal gelişmişlik düzeyleri açısından kültür düzeylerinin uygarlık öncesi toplumlar seviyesinde olduğu göz önüne alındığında bu durum ilkel toplumlarda yaşayan kişilerin zihinsel ve psikolojik anlamda uygar toplumlarda yaşayan kişilere kıyasla zayıf ya da geri olduğunu belirtmemektedir²⁴.

İlkel toplumlar, hiyerarşik rollerin kutsal sayılmadığı eşitlikçi toplumlardır²⁵. Yerli Amerikalıların durumunu inceleyen Clastres, bu arkaik toplumların ayırt edici özelliğini vurgulamaktadır. Bunlar ise: Liderler/şefler tarafından yönetilse bile, bu yöneticilerde (zorlayıcı) gücün olmaması. Bunun nedeni, ilkel toplumlarda kabile liderlerinin²⁶ komutan veya efendi değil, kabilenin/topluluğun hizmetkârları olmalarıdır. Lider

²¹ Hassan, Ümit. “İlkel Toplum -Uygar Toplum İlişkisi Konusundaki Yaklaşımlara Bir Bakış”, **Prof. Aziz Köklü’nün Anısına Armağan**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1984, s. 233.

²² Mehmet Sert, “Pierre Clastres ya da Vahşi Kanunların Ruhu”, **Birikim**, Sayı. 36, 1992, s. 10-18.

²³ Pierre Clastres, **Devlete Karşı Toplum**, Mehmet Sert ve Nedim Demirtaş (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 19.

²⁴ Özcan, **İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol**, s. 16-19.

²⁵ Michael Mann, **İktidarın Tarihi 1: Başlangıcından 1760’a Kadar Toplumsal İktidarın Kaynakları**, Emre Kolay, Esin Saraçoğlu, Olcay Sevimli, Soner Torlak (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012, s. 52.

²⁶ Clastres, **Devlete Karşı Toplum**, s. 166-167.

iktidarda değildir çünkü yönetme, komuta etme veya yargılama yetkisi yoktur²⁷. Görevi, kabile üyeleri, aileler veya soylar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek ve uzlaşmayı sağlamaktır. Herhangi bir yaptırım gücü yoktur ve kendi başına bir karar alamamaktadır. Ancak var olan saygınlığı kapsamında insanları ölçülülük, iyi olmayan eylemlerden vazgeçirme, her zaman barış içerisinde yaşamış olan atalarının yolundan gitmeyi tavsiye edebilmektedir. Bu nedenle saygınlığından başka bir gücü de bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, şeflik mâkamına seçilmiş olmasını sağlayan hitabet gücü, çeşitli teknik beceriler, avlanma ve savaşma alanındaki ustalıkları gibi özelliklere sahip olmasından dolayı saldırı ve savaş gibi durumlara hazırlık yapmak ya da topluluklar ile gerektiğinde ittifak kurabilmek için toplum adına ve onun iradesine uygun şekilde konuşmak gibi görevleri de bulunmaktadır. Fakat Clasters için bu teknik becerilerin siyasi bir üstünlük olması mümkün değildir, çünkü bu ilkel toplumların yapıları, bir şefin kendi sınıflarını aşarak kabile üzerinde iktidar kurmasına izin vermemektedir. Zira kabilenin şefe karşı herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ayrıca kabileye yönelik atılacak her adım şeflerin sahip oldukları saygınlıklarını kaybetmelerine neden olabilmektedir ve kabile üyelerince yalnız bırakılmasına da neden olmaktadır.

Clastres'in yapmış olduğu araştırmalarından hareketle ilkel toplumlardaki şeflik makamı iktidarın görünürdeki konumunu nitelendirmektedir²⁸: Clastres'e göre toplum ile bir bütün oluşturan iktidar, tek bir yönde uygulanır. Toplum varlığını sürdürmek ve eşitsizliklerin bölünmeyi tetiklemesini engellemek temel görevidir. Dolayısıyla iktidar toplumun düzenini bozan, eşitsizliği topluma entegre edebilecek tüm unsurlar ile ilgilenir.

²⁷ Clastres, s. 123-126.

²⁸ Clastres, "İlkel Topumlarda İktidar Sorunu", s. 69-71.

İktidarın ele geçirilmesinin mümkün olduğu kurumlarda şeflik olarak ortaya çıkar. Kabile içinde şef gözetim altındadır. Toplum ise burada prestij zevkinin iktidar arzusuna dönüşmesini engeller. Şef iktidarı ele almak istediğini çok belirgin şekilde ortaya koyarsa izlenecek yol bellidir. Şef terkedilir ve hatta öldürülür. Bölünme korkusu ilkel toplumun en derin korkusudur. Yine de toplumlar bu korkuyu gerçekleştirecek araçlara sahiptir.

Clastres burada doğrudan bir şiddet durumundan söz ediyor: gücü ele geçirme ve şiddeti tekeline alma yeteneğinin aksine, tüm toplum tarafından bir lidere uygulanabilecek şiddet. Bu nedenle ilkel toplumların şiddetten tamamen uzak olduğu söylenemez²⁹. Öyle ki, bazı ilkel toplumlarda güç kullanımına ve zarar vermeye dayalı birçok uygulamadan söz edilebilir³⁰. Örneğin yamyamlık, kurban törenleri veya kabile savaşları bu uygulamaların örnekleridir. Ancak bu şiddetin kontrolden çıkıp yıkıcı hale gelmesini engelleyen kültürel mekanizmalar olduğunu gösteren antropolojik kanıtlar da vardır.

1.2.2. Devletleşme Aşamasında Şiddet

Devletin kökeni teorileri çok çeşitlidir. Bu durumu, ailelerin zaman içinde büyümesi ve aynı kandan ailelerin birleşmesi ile açıklayan aile teorisi; İnsanlar gibi doğan, gelişen ve ölen bir canlının durumunu açıklayan biyolojik (organizma) teori; Devleti, sosyo-ekonomik iç dinamiklerin bir ürünü olarak üstyapının bir kurumu olarak açıklayan Marksist teori; Devleti insan aklına ve iradesine dayandıran sosyal sözleşme teorisi ve devleti güçlünün zayıflar üzerindeki egemenliği olarak açıklayan güç / mücadele teorisi.

²⁹ Semra Somersan. “Şiddetin İki Yüzü”, *Şiddet*, Cogito. Sayı. 6-7, 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 46.

³⁰ Özbudun, “Şiddet ve Kapitalizm: Antropolojik Bir Bakış”, <http://www.yenidenatilim.com/?&Bid=211103>

Devlet, toplumun bir sonucu olarak ortaya çıkmış, bir başka deyişle ilkel toplumun siyasal iktidardan farklılaştığı topluma geçiş süreci genellikle iki farklı görüş üzerinden ifade edilmektedir. Bunlardan ilki, bireyi ilkelden medeniyete dönüştüren sürecin doğal ve kaçınılmaz olduğunu belirten evrimci görüştür. Bu görüşe göre toplumların devamlı olarak daha iyiye doğru gelişecekleri tezi ile bütün ilkel toplumların da bir gün devletleşeceğini belirtmektedir. Evrimcilik görüşü: *“uygarlığın, tabakalaşmanın ve devletin kökenine ilişkin açıklamalarda, bazen açık olarak bazen de üstü örtülü olarak yaygındır ve egemen olandır.”* Dolayısıyla devletin köküne yönelik teorilerin birçoğu evrimci anlayıştaır. Bu bağlamda avcı-toplayıcı hayat tarzı sona erdikten sonra tarımın keşfiyle, kan bağından kabile hayatına geçişin hızlanması ve bunun bir sonucu olarak gittikçe karmaşık hale gelen sosyal ilişkilerin meydana getirdiği sorunların sonucunda karara bağlayacak siyasal bir organizasyona gerek duyulmasından dolayı devlet meydana gelmiştir³¹. Buna göre nüfusun artması ve iş bölünmeleri sebebiyle kendiliğinden merkezileşme fikrine de dayanmaktadır.

Bir diğer teori ise evrimci görüşe karşı olarak devlet ve tabakalaşmanın temelinde doğal bir sürecin bulunmadığını, zira toplumların temel dinamiklerinde onları değişime zorlayan bir yapı olmadığını, fakat rastlantısal ve zorlayıcı etkenlerle toplumsal bölünme ve farklılaşmasının gerçekleştiği görüşünü savunmaktadır. Dolayısıyla evrimci görüşün aksine asıl rastlantısal olanın evrime neden olduğu belirtilmektedir.

1.2.3. Modern Devlet ve Şiddet İlişkisi

1.2.3.1. Modern Devlet

Tüm toplumlarda siyasal iktidar bulunur ancak toplumlar durağan yapıda değil birtakım değer ve dinamikler kapsamında değişimler geçirerek dönüşürler. Dolayısıyla

³¹ Ali Yaşar Sarıbay, **Siyasal Sosyoloji**, Gündoğan Yayınevi, 1992, s. 155.

da siyasal iktidar yapısı da bu doğrultuda farklılaşmaktadır. Bu bağlamda siyasal iktidarın en açık modern açılımı da modern devletlerde meydana gelmiştir³².

1.2.3.1.1. Modern Devletin Ortaya Çıkışı

Klasik anlamda devlet, insan egemenliği unsurlarının, toprağın sentezlenmesi sonucunda meydana gelmektedir. Ancak günümüz anlayışındaki durum bu unsurdan daha fazlasıdır. Kurumsal bir siyasi iktidar modeli olarak, devletin 16. yüzyılın başlarında Batı'dan geldiği genel kabul görmektedir. Bu kabule paralel olarak nitelikleri hem kurumsal hem de işlevsel olarak bu zaman ve mekânda belirlenir. Dolayısıyla, bu üç unsura siyasi iktidarın merkezileşmesi ve şiddet araçları üzerindeki bu merkezi gücün kontrolü, yani şiddet tekeli de eklenebilmektedir³³. Dolayısıyla, modern devletin en özlü haliyle ortaya çıkışı, geleneksel devlette merkezileşme, gücün rasyonalizasyonu ve şiddet üzerinde bir tekel olarak oluşmasıdır.

Siyaset biliminde en genel kabul olarak devletin tanımı, onu diğer örgütlerden ayıran özellikleri açıklayan tanımlardır. Weber'e göre, devlet sosyolojik olarak herhangi bir siyasi topluluk gibi, yani fiziksel güç ve şiddet gibi kendi araçlarıyla tanımlanabilir. Weber için devlet belirli bir arazi içerisinde fiziksel şiddetin tekeli başarılı şekilde elde tutan insan topluluğudur³⁴. Ayrıca Weber için devlet, yalnızca modern zamanda tam gelişmişlik kazanmıştır³⁵. Dolayısıyla modern devletin belirlenmesini sağlayan temel özellik ise devlet işlevi veya örgütlenme şekli olarak değil belli bir alan içerisinde

³² Saygılı, s. 73.

³³ Ulrich Bröckling, **Disiplin: Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, Veysel Atayman (çev.), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008, s. 23.

³⁴ Max Weber, **Meslek Olarak Siyaset**, Afşar Timurçin ve Mehmet Sert (çev.), İstanbul: Chiviyazıları, 2006, s. 26.

³⁵ Anthony Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Cumhur Atay (çev.), 2. Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008, s. 30-3.

meşru olan fiziksel şiddetin kullanımına dayalı şiddetin kullanılması ve kendi varlığını başarılı bir şekilde sürdürmesidir³⁶.

1500'lü yıllardan sonra Batı'da baskın yapının, ön planda bulunan ve daha evvelki siyasal yapılardan farklı olan özellikleri şu şekildedir³⁷:

1. Belirli bir alan üzerinde sürekli kontrole sahiptir. (Bu bakımdan devlet özerktir çünkü egemenliğinde tek ve yüce güce sahiptir, kural koyma hakkına sahiptir³⁸)

2. Nispeten merkezileştirilmiş.

3. Diğer organizasyonlardan farklıdır. (Bu özellik, devletin yalnızca ve tamamen siyasi alanda hareket ederek diğer ekonomik veya dini alanları geride bırakmasıyla açıklanabilir³⁹)

4. Kendi topraklarında fiziksel baskı üzerinde bir tekel elde etme talebini beyan etmiştir.

Burada bahsedilen tüm özellikler modern devletlerin özellikleridir. 17.yüzyılda oluşmaya başlayan⁴⁰ modern devlet anlayışı ve bu anlayışın gelişmesi konusunu ele alan Tilly, modern devleti iki unsur ile bağdaştırmaktadır. Bunlar ise Zor ve Sermayedir. Zor, tehdit ya da eylemler sonucunda meydana gelen, eylemli ya da potansiyel zararın farkında olan bireyler ya da gruplar tarafından kendilerine ya da mallarına gelebilecek zarar ya da yıkıma uğratabilecek uygulamaları kapsamaktadır⁴¹. Öte yandan sermaye ise

³⁶ Güney Çeğin ve Ahmet Özcan, “**Politik Şiddetin Kavranışına Dair Bir Soruşturma: ‘Gezi Olayları’ Weber’in ‘Devletin Meşru Şiddet Tekeli’ Tezinin Tahrifatından Gayri İncelenebilir mi?**”, Gezi ve Sosyoloji: Nesneyle Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak, Vefa Saygın Öğütle ve Emrah Göker (drl.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 150-151.

³⁷ Charles, Tilly. “Does Modernization Breed Revolution?”. Comparative Politics. Vol. 5, No. 3, Special Issue on Revolution and Social Change, 1973, s. 27.

³⁸ Gianfranco Poggi, Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği, Aysun Babacan (çev.), 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 30.

³⁹ Poggi, s. 29.

⁴⁰ Mithat Sancar, “**Devlet Aklı**” Kısacasında Hukuk Devleti, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 16.

elle tutulabilen ve tüm menkul kaynakları kapsar⁴². Bölgede sermaye birikimi ve yoğunlaşması şehirleri oluşturur. Şehirlerin gelişme biçimi, birikim ve yoğunlaşma arasındaki dengeye bağlıdır. Buna göre, sermaye birikiminin olduğu, ancak yoğunluğun düşük kaldığı birçok dağınık küçük merkez ortaya çıkar; Bununla birlikte hem sermaye birikiminin hem de yoğunlaşmanın yüksek olduğu yerlerde mega kentler oluşmaktadır⁴³. Zorun birikimi ve yoğunlaşması da devleti meydana getirmektedir. Buna örnek olarak; birikimin düşük ancak yoğunlaşmanın da yüksek olması imparatorlukları, iki unsurunda da yüksek olması “süper devletleri”, iki unsurun da dengeli olması da ulus devletlerini oluşturmaktadır⁴⁴.

İlkel yaşamdan devletli yaşama geçişte şiddetin fetih ve çöreklenmeyle üstlendiği kurucu fonksiyon, modern devlet oluşmasında da bizleri karşılamaktadır. Ancak bu defa şiddet yoğunlaşmış bir şekildedir ve savaş durumunu oluşturmuştur. Tilly, ordu, donanma, polis, silahlar ve buna eş olan şiddet araçlarını “yoğunlaşmış zorlayıcı aletler” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca yoğunlaşmış zorlayıcı aletlerin elinde olanlar, ellerinde olan bu gücü düzenli şekilde iktidar sahibi oldukları alanlardaki nüfus ve kaynakların artışı için kullanmaktadırlar. Bir alanda düzenli şekilde iktidar olmakta fetih veya savaş ile gerçekleşmektedir⁴⁵. Bir başka deyişle zorun ve sermayenin birikerek yoğunlaşması da savaşı beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Tilly, devlet oluşumunu ve dönüşümüne yön veren esas unsurun savaş olduğunu belirtmektedir. Zorlayıcı araçlar iki alan içerisinde kullanılmaktadır: savaşta veya fetih sonrası iç kontrolde. Zorlayıcı araçları elinde tutanlar el koydukları mülkü ve boyun eğdirdikleri nüfusu yönetmeye, yeni kaynaklar elde etmeye, gelir dağıtmaya ve fethedilen topraklar üzerindeki anlaşmazlıkları çözmeye zorlanırlar⁴⁶. Bu durum bir örgütlenme durumudur.

⁴¹ Charles Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Kudret Emiroğlu (çev.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001, s. 46.

⁴² Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 43.

⁴³ Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 44-45.

⁴⁴ Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 54.

⁴⁵ Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 39-40, 150.

Dolayısıyla, nasıl eşitlikçi yapı kırılırsa ve hiyerarşik bölünme / tabakalaşma, vatansız bir toplumda fetih / birleşme gibi dış etkenler nedeniyle ortaya çıktığında, modern devlet de tarihsel ilerlemenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmadı. Modern devletin ortaya çıkmasına neden olan dinamik, bu kez modernleşme sürecini farklılaştıran “savaş” ve devletin köklerinin yine şiddete dayanmasıdır.

1.2.3.1.2. Şiddet Tekelinin Başlangıcı

Yukarıda da bahsedildiği üzere modern devlet, siyasal iktidarın merkezileşmesi şeklinde egemen olunan bölgeler üzerinde şiddet tekeli elinde tutma özellikleri ile kendilerinden evvel ve kendilerinin dışında diğer yapılar içerisinde belirgin bir halde farklılaşmaktadırlar. Devletlerin tekeline şiddetin yerleşmesi, şiddet araçlarını kontrol etme ve denetleme gibi özelliklere sahip olması ve denetim dışında da silahsızlanmanın olması ile gerçekleşmektedir.

Ayrıca yönetim her zaman şiddet araçları kapsamında belirli bir denetlemeyi kapsamaktadır⁴⁷. Dolayısıyla modern devlet anlayışından önce geleneksel devletlerde de şiddet unsurları iktidarların önemli bir parçası haline gelmektedir.

1.2.3.2. Modernite ve Şiddet

1.2.3.2.1 Modernite Kavramı, Uygarlık ve Şiddet İlişkisi

Modern devletlerin oluşması, sadece feodal yapıların yıkılması doğrultusunda değildir. Zira modern devletlerin oluşması ve bu yapıların gelişmesi bir yandan da modernliğe geçmeyi ilgilendirmektedir⁴⁸.

⁴⁶ Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 48.

⁴⁷ Mithat Sancar, “**Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti**”, Doğu Batı Düşünce Dergisi. Sayı. 13, 2001, s. 33.

⁴⁸ Akman, Şefik Taylan. “**Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu**”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi SBE, 2006.

Aydınlanma düşüncesinin dayandığı temellerden biri, insanlığın akıl yoluyla sürekli olarak ilerleyeceği düşüncesi idi. Ancak bu ilerleme, medeniyetin bir sıçrayışta değil, kademeli olarak belirli bir yönde gelişmesi demektir⁴⁹. Aydınlanma, reform hareketleri, seküler düşüncenin gelişmesi, 16. ve 17. yüzyıllarda Batı’da yaşanan sanayi devrimi sonucunda ortaya çıkan yeni entelektüel / felsefî, politik, sosyal ve ekonomik yapıya modernite denmektedir⁵⁰.

1.2.3.2.2. Şiddete Karşı Uygarlık

Psikanalizin kurucusu Freud, bir kişide iki ana dürtü olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bunlar: cinsellik ve saldırganlıktır. Cinsel istek / libido, hayatın amacı olan zevk yasasının kaynağıdır, çünkü kişi hayatı seks yoluyla üretmektedir. Saldırganlık, yıkımın, diğer bir deyişle; ölümün kaynağıdır. Sonuçta, insanlar doğaları gereği cinselliğe ve saldırganlığa eğilimlidirler. Ancak medeniyet ondan bu dürtüleri bastırmasını bekler. Freud, *The Trouble of Civilization* kitabında medeniyet ile birey arasındaki bu çelişkiden bahsetmektedir⁵¹. Ona göre medeniyet, toplumsal ilişkileri düzenlemeye yönelik ilk çabalardan ortaya çıkar ve cinsel arzularının ve saldırganlığının bastırılması, kontrol edilmesi ve yönetilmesine dayanan bir dizi kısıtlama, yasaklama, kural ve yasa olarak gelişir.

Medeniyet, bir kişinin mutluluk (özgürlük) yeteneklerinin bir kısmını bir miktar güvenlik karşılığında takas etmiştir⁵²; çünkü artık ilişki, bireyin keyfi iradesinden bağımsız olacak ve medeniyet bir kişinin ihtiyaç duyduğu güvenli ortamı sağlayacaktır. Freud’un burada sözünü ettiği gönüllü irade, kişiliğin kaba gücüdür. Sosyal ilişkilerde,

⁴⁹ Şule Şahin Ceylan, “**Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi**”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl. 5 Sayı. 10, 2006/2, s. 234.

⁵⁰ Engin Topuzkanamış, **Hukuk ve Disiplin: Modern Toplumda Hukuka Uymanın Dayanakları**, İstanbul: On İki Levha Yayın, 2013, s. 22-31.

⁵¹ Sigmund Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, Haluk Barışcan (çev.), 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s. 44-73.

⁵² Freud, s. 72.

fiziksel olarak güçlü bir başkasına göre keyfiliği kullanabilir. Freud’a göre, bunun üstesinden gelmenin yolu, bireylerin bir bütün olarak ortaya çıkan bir topluluğun gücünü ortaya çıkarmak için sahip oldukları “kaba kuvvet” ile yüzleşmektir⁵³. Bu, medeniyetin ilk adımıdır.

Freud’a göre medeniyet şiddet karşısında bir adım olsa da şiddeti başarılı bir şekilde engelleyemez. Çünkü insanın saldırganlık eğilimi hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırılamaz, ancak bastırılabilir⁵⁴. Aslında bu, medeniyetin bir gereğidir. Ancak bu baskı insanların kendilerini “suçlu” hissetmelerine neden olur. Freud’a göre, uygarlığın bir gereği olarak saldırganlık eklenir ve bastırılır; ama saldırganlığı dışa doğru yönlendirmek isteyen ego (ben) ile onu bastırmaya çalışan süper ego arasındaki mücadele kendini suçluluk olarak gösterir⁵⁵.

The Process of Civilization⁵⁶ adlı eseri ile tanınan Alman sosyolog Norbert Elias’ın medeniyet ve şiddet hakkındaki görüşleri hem yaygın görüş açısından hem de sonraki eleştiriler açısından çok ilginç ve önemlidir. Elias’ın düşüncesi, medeniyet sürecinin devlet boyutunun, rakip güç gruplarını silahsızlandırarak ülke ve nüfus üzerinde bir şiddet tekeli (araçlar) kurmaya çalışan devletlerin oluşumu ve gelişmesiyle doğrudan ilgili olduğu argümanına dayanmaktadır⁵⁷. Ona göre medeni insanlar kendi davranışlarını bastırır ve kontrol eder; Şiddeti ve şiddet araçlarını tekeline tutan bir devletin ortaya çıkışına paraleldir⁵⁸.

Elias, bahsi geçen eserinin ikinci cildinde uygarlaşma sürecinde devletlerin rolü ve şiddet kavramını ele almaktadır. Bu bağlamda da uygarlaşmayla şiddet kavramı

⁵³ Freud, s. 53-54.

⁵⁴ Freud, s. 69.

⁵⁵ Freud, s. 80-81.

⁵⁶ Norbert Elias, **Uygarlık Süreci** Cilt 1, Ender Ateşman (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2000; Norbert Elias, **Uygarlık Süreci** Cilt 2, Erol Özbek (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2002

⁵⁷ Keane, s. 32-33.

⁵⁸ Norbert Elias, **Uygarlık Süreci Cilt 2**, Erol Özbek (çev.), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 308.

arasında ters orantılı bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir. Elias, modern devletin kurulmasının da uygarlık düzeyine ulaşmış insan davranışları ile oldukça ilgili olduğunu ve devletlerin oluşum ve yapılanma sürecinin, temelinde şiddetin tekelleşme sorunu olduğu belirtir⁵⁹. Bir başka deyişle Elias, uygarlığı barbarlığın tersi olarak görür ve şiddeti de barbarlık ile özdeşleştirerek bunun sonucunda da uygarlaşmayı şiddetin olmaması ile ifade etmektedir.

Öte yandan Elias için insanın doğuştan gelen bir saldırganlık dürtüsü yoktur. Ona göre insan yalnızca tehlikede olduğunu hissettiği durumlarda içgüdüsel olarak tepkilerde bulunmaktadır. Bu nedenle insanın içerisinde yer alan saldırganlık güdüsünü hareketlendiren dış etkenlerdir. Dolayısıyla da insanda bulunan saldırganlık dürtüsünün çatışmalara yol açtığını ifade etmek yanlıştır. Bunun aksine saldırganlığı meydana getirenler çatışmalardır. Böylece uygarlık sürecinde söz konusu bu çatışmanın da kontrol edilmesi oldukça önemlidir.

Diğer yandan Elias Weber'e atıfta bulunarak şiddet tekelinin uygarlık süreci içerisinde toplumsal ilişkiler bağlamında şiddetin arınmasında etkin olsa da esasında tehlikeli bir durum olduğunu belirtmektedir⁶⁰. Ateşin kontrol altına alınması nasıl ki yemek pişirmede medeni bir adım olarak kabul edildiyse barbarların bu ateşi diğerlerinin evlerini yakmak ve yıkmak için kullandığı da göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla fiziksel şiddet üzerindeki tekelin toplumun yenilenmesi açısından da çift anlamlı olduğu kabul edilmelidir. Elias için esas önemli şey, şiddet tekelinin bu iki işlev arasında bulunan dengesizliğidir.

1.2.3.2.3. Uygarlaşmanın Şiddeti

⁵⁹ Imbusch, Peter. “Uygarlık Kuramları ve Şiddet Sorunu”. Ender Ateşman (çev.). Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı. 84, 2000, ss. 91-111.

⁶⁰ Elias, “Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali”, par.7

Elias, uygarlığı aydınlanma ile başlatmaktadır. Şiddet ve uygarlık kavramı arasında bulunan ilişki, aydınlanmanın şiddeti ortadan kaldırmak için bir dönüşüm olarak görmesi fikrinin temelinde şiddet, akıldışının ve akılsızlığın bir yansımasıdır⁶¹. İlerici bir düşünce yapısı kapsamında doğan Aydınlanma, insanı korkularından arındırmayı sağlarken, onun aydınlattığı dünya kapsamında da incelenmektedir. Modernliğin devamlı surette ilerlemesi, şiddet, saldırganlık veya barbarlık olarak nitelendirilmesinin aksine modernlik öncesine ait olgular veya ilerleme açısından istisnai kırılmalar ya da sapmalar değildir.

Öyle olsaydı, Tilly'nin insanlık tarihindeki en kavgacı dönem dediği yirminci yüzyılda bu kadar çok şiddet deneyimi olmazdı. Bu nedenle şiddet, esasen medeniyetin tersi değil, onun bir parçasıdır.

Medeniyeti şiddetin yokluğu olarak tanımlayan teori, günümüzde yaygın olan şiddet deneyimini, henüz yeterince medenileşmemiş toplumlarda meydana gelen “medeniyet sürecindeki sapmalar” olarak açıklamaktadır. Öte yandan, Adorno ve Horkheimer'in görüşlerinde bu teorinin zıttı tartışıldığı göz önüne alındığında, neden tüm toplumlarda soykırım ve katliam gibi şiddet deneyimlerinin yaşanmadığının yanıtı, bu toplumların yeterince uygar olmadığıdır; yani yeterince uygar olsalardı, bu yaygın şiddet deneyimlerini de yaşayacaklardı. Ancak, bu cevap ilk cevap kadar yüzeysel ve yetersizdir. Elbette, Horkheimer ve Adorno'nun iddia ettiği gibi, şiddet ve medeniyet arasında doğrusal bir bağlantı bulmak mümkündür. Dahası, Aydınlanma'nın bilim ve teknoloji aracılığıyla insanı topluma ve doğaya egemen hale getirme fikrinin, yüksek teknolojili nükleer silahlar ve genel olarak askeri endüstri düşünüldüğünde kendi kendini yok etmeye neden olduğu görülebilir. Yine de bu dönemde her uygar toplum,

⁶¹ Sancar, **Modernlikteki Barbarlık–Uygarlıktaki Şiddet**,
http://www.birikimdergisi.com/guncel/modernlikteki barbarlik-uygarliktaki-siddet#_ftnref2

soykırım, katliam ve savaş kadar yıkıcı şiddete maruz kalmadığından, şiddetteki artışı medeniyete atfetmek ve bu görüşü her topluma yaygınlaştırmak doğru olmayabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KADINA YÖNELİK ŞİDDET KARŞISINDA DEVLET SORUMLULUĞU

2.1. Kadına Şiddet

Kadına yönelik şiddet, kadının yaşamına dair hakkını, güvenliğini, onurunu, ekonomik, fıkırsel ve buna benzer şekilde tüm alanlarda özgürlüğünü, fiziksel haklarının yalnızca kadın olmasından dolayı her türlü hakların ihlal edilmesi olarak kabul görmektedir⁶². Kadına şiddetten söz etmek için öncelikle şiddete maruz kalan

kişinin kadın olması gerekmektedir. Ayrıca şiddeti uygulayanın da mağdur ile bir ilişkinin olması gerekmektedir. Şiddeti gerçekleştiren ve şiddeti gerçekleştirmesine neden olan durum da karşısındakinin kadın olmasından kaynaklanmaktadır. Şiddete maruz kalan, kadın olmasından dolayı şiddet görmektedir⁶³.

Kadına karşı şiddet eylemleri, özellikle maruz kalan kişilerin yakınlarınca işlenmesi, sistematik işlenme özelliği ve genellikle de bir süreç içerisinde olması, kadını kontrol etme ve baskı altında tutulmasını istemek, kadına yönelik yüksek duygusal ve fiziksel etkileri olmasına karşılık toplum ve genellikle kadın tarafında da olumlu olarak karşılanan şiddet eylemi olmasından dolayı diğer şiddet türlerinden çok daha farklı bir boyuttur⁶⁴. Aile içi şiddette, şiddet eylemini gerçekleştiren kişiler mağdurun yakını olduğundan, ekonomik, duygusal gibi nedenler ile bağımlı olmasından dolayı genellikle hayatlarından kolay şekilde çıkaramamaktadırlar. Böylece gün yüzüne çıkmayan şiddet durumlarında kişiler kendilerini en güvendikleri mekânlarda, karşılıklı şekilde bir bağ ve yakın ilişki içerisinde oldukları kişiler tarafından uygulanan şiddetin etkisini oldukça derin şekilde hissetmektedirler⁶⁵.

Tarihsel süreçte renk, dil, ırk, sınıf ayrımcılığı gibi alanlarda eşitlik arayışı BM belgelerinde somutlaştırılmış ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi, Kadının Statüsü Komisyonu'nun kurulmasıyla BM'ye girmiştir. Ancak birçok metin kadına yönelik şiddeti tanımlamamaktadır. Bu konudaki tanımlar ve özellikle yukarıda da belirtildiği gibi kadına yönelik şiddet eylemlerinin özel bir şiddet türü olduğu ve farklı argümanları olduğu, nihayet hem ulusal hem de uluslararası metinlere çok sonra girmeye başlamıştır.

⁶² Baydur Emel, Ertem Burcu-**Kadına Yönelik Evlilik İçi Şiddetin Hukuki Boyutları**, TBB Dergisi, 2006, Sayı: 65, s. 91

⁶³ Serdar, s. 530.

⁶⁴ Sever Çiğdem, **Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı**, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, 1(2), s. 19-46

⁶⁵ Serdar, s. 530.

Bu bağlamda yapılan çalışmalardan biri BM kapsamında 4-15 Eylül 1995 yılında gerçekleştirilen “4. Dünya Kadın Konferansı Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformunda” ifade edilen tanımlardır: “Kadınlara yönelik şiddet terimi, kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan, bu tip hareketlerin tehdidini, baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, ister toplum önünde, ister özel hayatta meydana gelmiş olsun, cinsiyete dayalı her türden şiddet anlamına gelmektedir.”⁶⁶. Pekin Deklarasyonunda sınırlandırıcı bir durum olmamakla beraber kadına karşı şiddetin neleri içerisine aldığı şu şekilde ifade edilmektedir:

1. Dayak atmak da dâhil olmak üzere aile içerisinde gerçekleştirilen fiziksel, cinsel ya da psikolojik şiddet, evdeki kızların cinsel istismara maruz kalması, evlilik içi tecavüz, kadının genital organına zarar verme ve başka geleneksel uygulamalar, nikah dışı şiddet ve istismar ile ilişkili olan şiddet,

2. İşyerinde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde tecavüz, cinsel taciz, taciz ve cinsel baskı dahil olmak üzere toplumda meydana gelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, kadın ticareti ve zorla fuhuş;

Kadına karşı şiddet bağlamında en kapsamlı tanım, “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi” tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir diğer adı İstanbul Sözleşmesi olan söz konusu bu belgenin Tanımlar adı altında verdiği 3. madde şu şekildedir:

“Kadına karşı şiddetten, kadınlara karşı bir insan hakları ihlali ve ayrımcılık anlaşılacak ve bu terim ister kamu ister özel yaşamda meydana gelsin, söz konusu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama veya özgürlüğün rastgele bir biçimde kısıtlanması da dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı

⁶⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (08.03.2021)

verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri olarak anlaşılabacaktır”;

“Aile içi şiddet, eylemi gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgâhı paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde veya mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri olarak anlaşılabacaktır”;

“Toplumsal cinsiyet, herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler olarak anlaşılabacaktır”;

“Kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bir kadına karşı, kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız bir biçimde etkileyen şiddet olarak anlaşılabacaktır”;

“Mağdur, a ve b fıkralarında belirtilen davranışlara maruz kalan herhangi bir şahıs olarak anlaşılabacaktır”;

“Kadın terimi, 18 yaşından küçük kızları da kapsayacaktır.” Tanımlamalarına yer verilmiştir⁶⁷

Buradan hareketle, kadına karşı şiddet konusu, birçok uluslararası metinde ayrıntılı olarak yer almıştır. Bahsi geçen tanımlamaların, temel noktasını oluşturan şiddet kavramı, kadının sırf kadın olduğu sebebi ile kendisine etiket edilen toplumsal cinsiyet rollerine dayanması ve erkekler tarafından uygulanması, yalnızca fiziksel olarak değil, cinsel, psikolojik ve ekonomik olarak da ele alınmaktadır.

⁶⁷ [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention violence / convention/Convention%2010%20Turkish.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention%2010%20Turkish.pdf) (08.03.2021)

2.1.1. Genel Olarak Kadına Şiddet

2.1.2. Kadına Şiddetin Sebepleri

Kadına şiddetin sebeplerini ele alan görüşler genellikle 3 ana kategori içerisinde ifade edilmektedir: bunlardan ilki, teoride kişiye odaklanıp şiddet eylemini gerçekleştiren kişilerin bireysel özellikleri ve koşullarının yol açtığı, ikincisi de teoride bireyin içerisinde yer aldığı çevre ve aile durumu kapsamında psikolojik unsurların şiddete etki etmesi, diğer ise çok daha kapsamlı bir noktadan bakılarak sosyal yapının meydana getirdiği durumların açıklanmasıdır⁶⁸.

Uzun seneler boyunca şiddete maruz kalan ve bu durumu sineye çeken kadınlara yönelik ele alınan araştırmalarda çocukluk dönemlerinde 3 farklı ebeveyn türü ile yetiştirildikleri ortaya çıkmaktadır. Buna göre; fark etmeksizin herkesi kontrol altında tutan ve ailenin reisi olarak kabul edilen bir baba figürünün olduğu, her şeye itaat eden anne figürü ve bir diktatöre benzer davranışlar sergileyen baba figürü, son olarak da ruhsal sağlıklarının bozuk olduğu anne ve üvey baba figürüdür⁶⁹.

Öte yandan erkekler üzerinde gerçekleştirilen geniş kapsamlı araştırmalarda da erkeklerin genellikle yüksek güvensizlik duygularının olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla da bu duyguya sahip olanların bilinçaltında yer alan maço görünüş, saldırgan tavırlarda bulunmaktadır. Onlara göre her şeyi onlar bilmektedirler. Diğer yandan bu tipteki erkekler aşırı bağımlıdır ve eşleri tarafından bakıma muhtaçtırlar. Eşleri tarafından erkeklere yöneltilen ayrılık durumu onlar için tehdit içeren durumlardır. Bu durumlarda bu bireyler, eşlerini ya da birliktelik yaşadıkları kadınları devamlı olarak aşağılama eğilimi gösterirler ve böylece özgüvenlerini de yükseltmektedirler. Özgüven eksikliği yaşanan durumlarda ev veya dışındaki

⁶⁸ Sever, s. 22.

⁶⁹ Erten, Yavuz ve Cahit Ardalı. "Saldırganlık, şiddet ve terörün psikososyal yapıları." (1996).

mekânlarda yıkımların meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan da birlikte oldukları kadınlarına yönelik gerçekleştirilen aşağılama durumları onların özgüvenlerini yükseltmeyi sağlamaktadır⁷⁰.

Sosyal bir olgu olan şiddet eylemi, doğuştan gelen bir davranış modeli değildir. Sonradan öğrenilen bu eylemin en önemli öğrenimi şüphesiz ki şiddeti gösteren kişinin ailesidir. Aile içi şiddetin olduğu bir ortamda yetişen çocuk, çocukluk ve gençlik çağlarında bu ortama şahit olmasından dolayı şiddete yönelmektedir. Diğer yandan şiddetin toplumsal bir değer yargısı olmasından dolayı da gelecek kuşaklara aktarılması şiddetin sosyal sebepleri arasında yer almaktadır. Ayrıca şiddetin sosyal sebepleri arasında bulunan diğer öğeler de iletişim becerilerinde bozukluklar, duygu ve düşüncelerde kışkırtıcı ifadelerin kullanılması, bilinçsiz şekilde gerçekleştirilen suçlamalarda bulunma, ahlak ve namus kavramlarının yanlış ele alınmasıdır.

Bahsi geçen sebeplerin yanı sıra yoksulluk, bireylerin beklentilerinin karşılanmaması, kazanılan konum kaybı, sosyo-ekonomik baskılar da şiddet eylemleri arasında yer almaktadır.

Bunların yanında alkol ve madde kullanımlarında bağımlılık durumları da sebep oldukları ruhsal etkilerin neticesinde şiddet eylemlerine çok daha fazla eğilim gösterilmektedir⁷¹. Gerçekleştirilen birçok araştırma kapsamında tecavüz ve şiddetin içgüdüden ziyade sonradan öğrenilmiş davranış şekilleri olduğunu ortaya çıkarmaktadır⁷².

Esasında kadına karşı şiddetin derinliklerinde, bu şiddet eylemlerinin kültürel ve genellikle hukuksal olarak kabul edilmesi veya hoşgörüyle karşılanması da yer almaktadır. Sözü geçen nedenler ile sosyal yapıya yönelik teoriler, toplumsal cinsiyetin

⁷⁰ Erten ve Ardalı, s. 161.

⁷¹ Şahin, s. 9.

⁷² Türkdoğan Orhan, **Günümüzde Toplumsal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul,2012, s.181-182.

ön plana alınmasına daha olanaklı bir değerlendirme yapılmasına neden olan, kadına karşı şiddetin özel alan içerisinde kamusal bir alanda yer almasını, bu durumun da bir aile sorunu olmasından ise hukuksal açıdan ve insan haklarına yönelik bir problem olarak kabul görmesini sağlamaktadır⁷³.

Kadına şiddet vakalarının temelinde, kadına karşı toplumsal cinsiyet ayrımcılığının etkisi de yer almaktadır. Kadına karşı şiddet durumlarında birçok farklı şekillerde odak nokta, kadının üzerinde kurulan baskı ve denetimin artmasıdır. Toplumda kabul gören değerler ve önyargılar erkekleri şiddete karşı bizzat yöneltmektedir. Şiddete maruz kalan kadın, bu durumun meydana getirmiş olduğu çaresizlik ve aşağılanma duygusunu da kolay şekilde atlatamamaktadır.

Bunların yanı sıra kadınlar, şiddete ve cinsiyet ayrımına her zaman maruz kalmıştır. Zamanla hareketlenen kadın hareketleri neticesinde şiddetin varlığı daha da belirgin hale gelmiştir. Neredeyse her kültür içerisinde kadına yönelik şiddet bulunur, dahası çeşitli kültürlerde bu davranışlar hoş karşılanmaktadır⁷⁴.

Toplum içerisinde kadının konumu özellikle cinsellik merkezi bir yaklaşıma sahiptir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin hali, cinsellikte yer alan şiddet, hukuk kapsamında meşru kılınan ve her zaman kültür bahanesi ile de normal bir hale getirilmektedir. Toplumun ahlak ve namus anlayışındaki iyi yüzölçümü, hep bu durum üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Hukuksal yollar ile de cinsiyetçi politikalar meşru kılınmıştır⁷⁵.

Cinsiyet kavramının özünde yer alan fikir, cinsiyetin toplumsal bir yapısının bulunmasıdır. Kadınlık ve erkeklik doğuştan gelen özellikler zincirinden ziyade,

⁷³ Sever, s. 22.

⁷⁴ İçli, Tülin Günşen, ve Ögün, Aslıhan. "Sosyal değişim süreci içinde kadın suçluluğu." Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 5.2 (1988).

⁷⁵ Sancar, s. 21

toplumsal bir kurgu olarak incelenmelidir. Bu nedenle kadınların üzerinde egemenlik kuran erkeklerin biyolojik farklılıklara sahip olması toplumsal bir getiridir⁷⁶.

Toplumda kadınlar, cinsel istismarların yanı sıra inanılmayan, yoksul, cahil ve duyulmayan kesimdir. Bunların yanı sıra en önemli durumlarda bile kadınlara yönelik oldukça çirkin kelimeler ile kadınların susturulması sağlanmaktadır. Birçok kadının elinde, kendilerine ait özel hayat bulunmaz ve hukuksal olarak da yasalar onlara sahip olmadıkları şeyleri vermemektedir.

Kadınların bu konuma gelmesini sağlayan yaklaşımlar ele alındığında, kamusal alan ve özel alan ayrımı da oldukça önem belirten bir sığınak niteliğini taşımaktadır. Kamusal alan ve özel alan ayrımı açısından kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan ve şiddeti haklı bulan bir anlama gelmektedir⁷⁷.

Kamusal alan genel bir anlam ile; yasaların oluşturulduğu, politik ilkelerin yer aldığı, vatandaşların bu süreç içerisine dâhil edilmesi ile siyasete katıldıkları bir alan olarak belirtilmektedir. Bunun yanında özel alan da aile içini belirtmektedir. Aile içi, günlük hayata yönelik gereksinimlerin giderildiği alandır. Aile içerisinde reis olan erkek, kamusal alan içerisinde de siyasete dâhil olmasından dolayı politik ilkelerin belirlenmesinde rol alırken kadınlar da özel alan içerisinde ailenin günlük gereksinimlerinin karşılanmasını sağlamaktadır. Nitekim özel alana zorlanmış kadınlar, kamusal alanda varlık gösteremezler. Kamusal alanda gerçekleşen şiddet vakaları ile devletin ilgilenmesi, özel alanda devletin ilgi göstermediği, neredeyse dokunmadığı bir alan haline gelmiştir⁷⁸.

Ev, dünyadaki kötülüklerden uzakta, masum ve güvenli bir mekân olarak tasarlanarak erkeklerin dış dünya ile bağlantı kurarken, kadınların ve çocukların da bu

⁷⁶ Sancar, s. 43.

⁷⁷ Sancar, s. 47.

⁷⁸ Sancar, s. 47.

mekânda kalmasını ve içerisinde olduğumuz kültürün de en belirgin öğelerinden biri haline gelmiştir. Bu şekilde bir kutsallaşma ile evler, içerisinde neler olduğunu tamamen görünmez kılınmasını sağlamaktadır. Bu nedenle de ev içerisinde gerçekleşen şiddet, eşitsizlik, zorbalık, baskı ve istismarlar, dış dünya tarafından görünmez bir hale gelmiştir⁷⁹.

Feminizmin ele aldığı bir yaklaşım olan “özel alan politikadır” görüşü kültürümüzde yer alan “özel hayata karışılmaz”, “kol kırılır yen içinde kalır” deyişlerine bir başkaldırı özelliğindedir. Bu özellik özel alan içerisinde baskılanan birçok kadının hayatına dokunarak farklılaştırmış ve yalnızca kendi yaşadıkları değil kendi durumlarına benzer durumlarda olan kadınların arasında da bir dayanışma meydana gelmesine katkıda bulunmuştur⁸⁰.

Aile içi, kadına yönelik şiddetin en yoğun yaşandığı mekandır. Toplumu oluşturan en temel birim olan ailede, aile üyelerinden birinin bir başka üyeye karşı şiddet göstermesi, aile içi şiddet kavramını ortaya koymaktadır.

2.1.3. Kadına Şiddetin Türleri

Şiddeti uygulayan kişiler tarafından uygulama türüne göre sınıflandırılmaktadır. Şiddetin birçok sınıfı bulunur. Bu sınıflandırmalar aşağıdaki başlıklar altında detaylı şekilde verilecektir.

2.1.3.1.Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, kadın yönelik şiddetin en yaygın olan türüdür. Fiziksel şiddet, en küçük yaralanmalardan cinayete kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır⁸¹. Fiziksel şiddet, kadına yönelik şiddetin en yaygın türü olup Ceza Kanununda da suç olarak

⁷⁹ Sancar, s. 48.

⁸⁰ Sancar, s. 48.

⁸¹ Şener, s. 11.

belirtilmesine karşılık bu türün birçok çeşidinin de kanıksandığı ifade edilebilmektedir. Dahası, Türkiye’de kadınların %14’ü de erkeklerin birtakım durumlarda kadınlara şiddet uygulayabileceği görüşünü savunmaktadır⁸².

Fiziksel şiddete örnek durumlar arasında; dayak atma, tokat atma, aletler ile yaralama, sürükleme, saçlarını tutma, kesici veya delici aletler ile saldırma, sopa gibi aletler ile dövme, ateşli silahlar ile yaralama vb. gösterilebilir.

Dolayısıyla fiziksel şiddet, şiddeti uygulayan kişinin fiziksel gücüne dayanmakla beraber kesici, delici veya ateşli aletler ile de uygulanmaktadır⁸³.

Uluslararası Af Örgütü’nün 2004 yılında yayınlamış olduğu rapor bağlamında dünyada 3 kadından 1’i fiziksel şiddet veya cinsel taciz mağdurudur. Ayrıca bu durum ise yalnızca geri kalmış ülkelerde görülmemektedir. Söz konusu rapora göre ayrıca, İngiltere’de her 4 kadından 1’i de erkek şiddeti ile karşılaşmaktadır. Küresel çapta cinayete kurban giden kadınların da %70’inin kocaları tarafından öldürdüklerine ait bilgiler de rapor içerisinde yer almaktadır.

2.1.3.2.Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, bir kadını cinsel birlikteliğe zorlamak, evlilik içinde gerçekleşen tecavüz, kadını eşya gibi kullanmak, enstest ilişki, cinsel ilişkiyi cezalandırma olarak kullanmak, duygusal baskı ile cinsel ilişkiye zorlanma, cinsel birliktelikte istenmeyen pozisyonlara karşı zorlayıcı olmak, fuhuşa sürüklemek ve tecavüz gibi durumlar, kişinin isteklerine aksi şekilde cinselliği bir sindirme aracı olarak kullanarak tehdit etmek olarak tanımlanmaktadır⁸⁴.

⁸² Karınca Eray, **Sorularla Kadına Yönelik Şiddet**, Ankara, (Sorularla), 2011, s.22.

⁸³ Şener, s. 11.

⁸⁴ Şahin, s. 11.

Kadına yönelik gerçekleştirilen cinsel şiddet, kimin tarafından uygulanırsa uygulansın, istek dışı yönetilen her türlü cinsel söz ve eylemi kapsamaktadır⁸⁵. Bu bağlamda gerçekleştirilen cinsel şiddet eylemleri, bireyin onuruna zarar verme, düşmanca ve aşağılayıcı şekilde bir durum oluşturmak için uygulanmış olması haricinde bu etkinin meydana getirilecek bir niteliğinin bulunması da yeterli bir durumdur.

Hem doktrin hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 1995 yılında almış olduğu Birleşik Krallık davası kapsamında; kocanın karısına karşı işleyeceği bu yöndeki şiddet suçlarından muaf olması düşüncesinden vazgeçilmesi, uygar evlilik kavramı ile ilişkilendirilmekten ziyade kişinin onur ve özgürlüklerine karşı saygı duyma ile ilgili hükme varılmaktadır⁸⁶.

Bütün bunların yanı sıra cinsel şiddete maruz kalan kadınların savcılık ve güvenlik güçleri ile süreçlerinde ve hatta yargılama sürecinde de cinsel şiddetin hak edildiğine ilişkin önyargılar ile karşılaşmaktadır. Bu durum ise kadınların resmi birimlere başvuramamasının nedenidir⁸⁷.

2.1.3.3. Psikolojik-Duygusal Şiddet

Fiziksel şiddetten bağımsız şekilde uygulanan psikolojik şiddet, zaman içerisinde fiziksel şiddete dönüşme riskini içerisinde bulundurmaktadır. Psikolojik şiddet, kadının psikolojik bütünlüğünü oldukça ağır bir şekilde ihlal etmektedir. Ayrıca psikolojik şiddetin esas tehlikesi de genellikle bu türün normalleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Zira birçok durumda şiddetin her çeşidi meşru kabul edilmekte, bir suçun kişilik haklarına tecavüz olarak algılanmamasından dolayı kadınlar da kendilerine duydukları güven ve inancı kaybetmeye başlamışlardır⁸⁸.

⁸⁵ Karınca Eray, **Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, Ankara, 2011, Ankara Barosu Yayınları.

⁸⁶ Baydur, s. 99.

⁸⁷ Karınca, s. 23.

⁸⁸ Şener, s. 13.

Sevgisizlik ve ilgisizlik, aşağılama, kişinin beceriksiz olduğunu ifade etme, küçük düşürme, kötü zamanlarda destek olmama, yardım etmeme, kişinin değerlerine saygı göstermeme, korkutma, kişinin kendisine duyduğu saygıyı kaybettirme, güçsüz ve değersiz hissetmesine neden olma gibi durumlar, psikolojik ve duygusal şiddet türünün içerisinde yer almaktadır. Psikolojik şiddet, özellikle karşı tarafa baskı yapmak ve onları tehdit ve ceza aracı olarak kullanmak amacıyla, insanların duygularının ve duygusal ihtiyaçlarının ardışık olarak sömürülmesidir.

Öte yandan psikolojik şiddet kapsamında bir kişinin intihara sürüklenmesi, inanç ve düşüncesini engelleme, iş ve çalışma özgürlüğünden mahrum bırakılması, haberleşme ve haberleşme araçlarından mahrum bırakılması, özel hayatın ifşası gibi eylem ve tehditler de yer almaktadır⁸⁹.

2.1.3.4.Ekonomik Şiddet

Para ve ekonomik kaynakların bir kişi üzerinde meydana getirdiği tehdit, eylem ve yaptırımların kontrol etme aracı niteliği kazandırılarak kullanılması ekonomik şiddet olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda ise kadının ekonomik kaynak ve hizmetlere ulaşabilmesinin engellenmesi, iş hayatının engellenmesi ve iş bulmasının kolaylaştırılmasını sağlayacak etkinliklere katılımına engel olma, ayrıca kadının kendi kazancı üzerinde de söz hakkına sahip olmak ile ekonomik olarak hürriyetinin engellenmesi gibi eylemler ekonomik şiddet kapsamındadır⁹⁰.

Hukuksal açıdan ele alınan çeşitli kararlarda da ekonomik şiddet, boşanma ya da şiddetten korunma kararlarına ilişkin bir gerekçedir. Ayrıca özellikle ekonomik şiddetin fiziksel şiddete benzer şekilde ani öfkelenme durumlarında gerçekleşmediği ve bununla beraber sistematik bir şekilde uygulanmakta olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla da

⁸⁹ Baydur, s. 98-99.

⁹⁰ Şener, s. 13.

mağdurun ekonomik şiddet kapsamında uygulanan hareketlerin algılanması ve bu bağlamda tepki vermesi de oldukça zor bir süreçtir⁹¹.

Ekonomik şiddet, kadınların temel hayat gereksinimleri olan besin, kıyafet, sığınma gibi gereksinimlerin giderilmesi konusunda şiddet eylemini uygulayana tamamıyla bağımlı bir duruma düşürmektedir. Söz konusu bu bağımlılık nedeniyle kadın şiddet gördüğü mekânı terk ettiği takdirde fakirlik ve evsizlik gibi birçok sorunlar ile karşılaşabilmektedir.

2.1.4. Kadına Şiddetin Mevcut Durumu

2.1.4.1.Uluslararası Kadına Şiddetin Durumu

Uluslararası sözleşmelerde bir insan hakları ihlali olarak kabul edilen kadına yönelik şiddet, gelirleri ve eğitim düzeyleri ne olursa olsun, farklı toplumlarda veya farklı kültürlerde yaşayan tüm kadınlar için ortak bir sorun olmayı sürdürmektedir. Dünyanın dört bir yanındaki kadınlar babaları, kocaları, erkek kardeşleri, diğer akraba veya aile üyeleri tarafından istismar edilmektedir.

Araştırmalar- bu çalışmalar arasında Dünya Sağlık Örgütü'nün de yaptığı araştırmalar var- kadınların karşılaştığı şiddetin ne kadar yaygın olduğunu belirtmektedir. Kadına yönelik en yaygın şiddet türlerinden birinin, bir kadının yakın ilişkisi içinde olduğu bir kardeş ya da eşi tarafından şiddet olduğu görülmüştür ki bu da kadınların erkeklerden ya da kocalarından bağımsız olarak şiddete maruz kaldığını göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün Bangladeş, Etiyopya, Japonya, Brezilya, Peru, Namibya, Samoa grubu, Sırbistan, Karadağ, Tayland ve Tanzanya dâhil olmak üzere 10 ülkede

⁹¹ Ankara 8.Aile Mahkemesinin 21.07.2008-678 E./898 K. sayılı direnme kararı YHGK' nun. 26.11.2008 tarih 2008/2-695 E.-710 K. sayılı kararı ile onanmıştır.

24.000 kadınla görüşerek yürüttüğü bir araştırmaya göre, eşlerinden şiddet görmüş kadınların %13-6'ı fiziksel şiddet, cinsel istismara uğramış kadınların oranı %6-59, duygusal istismara uğrayan kadınların oranı ise %20-75 arasında değişmektedir. Olga Toth'un 1999 ve 2002 araştırmalarında, Macaristan'daki kadınların üçte birinden fazlası tehdit edici bir ortamda büyüdü ve annelerinin yaklaşık %20'si babaları tarafından dövüldü. Florina Serbanescu ve Mary Goodwin, Macaristan'da yüksek düzeyde aile içi şiddet tespit etti. Komünizm sonrası ülkeler, Romanya'da %29 ve Gürcistan'da kadınların %5'i kocaları tarafından istismar edilmiştir⁹².

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise her 15 saniyede bir kadın kocası veya sevgilisi tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Norveç'ten yapılan bir araştırmaya göre, 20 ila 49 yaş arasındaki kadınların %18'i yakın ilişki içinde oldukları kişiler tarafından fiziksel olarak istismar ediliyor. 4 milyon nüfuslu bu ülkede her yıl 10.000 kadın şiddete bağlı travma nedeniyle tedavi görüyor. 2002 yılında Finlandiya'da yapılan bir araştırmaya göre, kadınların %40'ı bu yönde şiddete maruz kalmış veya karşılaşmıştır⁹³.

Yeni Zelanda'da gerçekleştirilen bir araştırma kapsamında ise, kadınların %21'inin son on iki ayda ilişki yaşadıkları bir erkekten fiziksel şiddet gördüğünü ortaya çıkardı. Yine Avustralya'da bu yönde yapılan bir çalışmada, kadınların %7,1'i çalışmanın on iki ayı boyunca şiddete maruz kalmıştır⁹⁴. Bu çalışmalar ve göstergeler, kadına yönelik şiddet olgusunun gelişmiş olarak adlandırılan ve kabul edilen ülkelerde bile gerilemediğini göstermektedir.

2.1.4.2. Türkiye'de Kadına Şiddetin Durumu

⁹² Sarı Kibar Seyhun, **Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Aile Mahkemeleri Bağlamında Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, 2010, s.33

⁹³ Sarı, s. 34.

⁹⁴ Sarı, s. 34-35.

Türkiye, uluslararası platform gibi, neredeyse hiç araştırmaya sahip değil ve aynı zamanda çok büyüktür. Sınırlı veriler genellikle yerel veya bölgesel araştırmaya dayanmaktadır.

Örneğin, “*Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri 2005*” Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve Nüfus Fonu tarafından dört ilde faaliyet gösteren İstanbul Bilim Derneği, Şanlıurfa, Adana ve Batman’da düzenlendi. Söz konusu çalışmada, toplumdaki namus anlayışını ve namus cinayetlerinin dinamiklerini anlamının anahtarı olan 195 görüşme yapılmıştır.

Çalışmadan elde edilen en önemli sonuç- namus- insanların öldürebileceği büyük bir değer olarak kabul edilir. Namus kavramının kadın, kadın bedeni, cinsellik ve kadın üzerinde kontrol olarak algılandığı ve bu namusun erkek, karısı, kız kardeşi, annesi ve ailedeki diğer kadınları ve hatta yakın çevredeki kadınları kapsadığı tespit edilmiştir⁹⁵.

Şiddet türüne göre, %28,2’si eşi tarafından dövülmüş, %1,7’si- diğer aile üyeleri tarafından dövülmüş, %21,5’i -başkalarına sözlü şiddet uygulanmış, %12,8’ine- diğer aile üyelerinden sözlü şiddet uygulanmış, %25,5’i ekonomik şiddet olarak beyan etmektedirler⁹⁶. Başbakanlık Aile Araştırmaları Enstitüsü’nün 1993-1994 yıllarında yürüttüğü “Aile İçi Şiddetin Nedenleri ve Etkileri” çalışmasının ardından bu konuda yapılan en kapsamlı çalışma “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Sorun Tespiti ve Mücadele Yöntemlerinin Analizi” adını almıştır⁹⁷. Bu çalışmada 27 ildeki 50 kadın örgütünden yaklaşık 150 kadınla kadına yönelik şiddetin nasıl tanımlandığı ve algılandığı ve hem sivil toplum hem de devlet düzeyinde hangi mücadele yöntemlerinin geliştirildiği konusunda görüşülmüştür. Nicel bir araştırma olan bu araştırmada

⁹⁵ Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve Nüfus Bilim Derneği- “**Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri**”, aktaran, TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, s.44-45.

⁹⁶ Sarı, s. 36.

⁹⁷ Altınay Ayşe Gül ve Arat Yeşim, **Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul,2007, s.11

kapsamında 1800 evli kadınla beraber 56 şehirde kadınların kocaları tarafından uygulanan şiddete yönelik deneyimleri ve fikirlerine başvurulmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen en önemli bulgulardan biri, her üç kadından birinin fiziksel şiddete maruz kaldığı, bir diğerrinin ise her on kadından dokuzunun dayaağı haklı bulmadığıdır. Yine söz konusu çalışmada öne sürülenin aksine, kadınların büyük çoğunluğunun aile içi şiddeti aile içinde ele alınması gereken bir sorun olarak algılamadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu çalışma, kadınların önemli sorumluluklar üstlendiklerini ve şiddete karşı mücadelede hükümetin, yerel idarelerin, resmî kurumların, kanunların ve mahkemelerin bu alana müdahale etmesini beklediklerini göstermesi açısından oldukça önemlidir⁹⁸. Bu araştırma ayrıca ülkemizde evli olan kadınların en az %35'nin kocalarından evlilik hayatlarında en az bir kere fiziksel şiddet gördüklerini belirtmektedir.

Daha sonrasında 2008 yılından Temmuz ve Eylül aylarında “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü” tarafından 51 ili kapsayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında hayatının bir noktasında fiziksel şiddet gördüğünü belirten kadınların oranının %39 olduğu sonucuna varılmıştır.

Ülkemizde her 10 kadından 4'ü kocası, sevgilisi gibi birlikte olduğu kişiler tarafından fiziksel şiddete uğramaktadır. Evli kadınların %15'i cinsel şiddet içeren eylemler ile hayatlarının bir döneminde şiddet görmüşlerdir. Söz konusu araştırmalar ve istatistiksel verilerden hareket ederek kadına yönelik şiddet eylemlerinin her gün arttığı görülmektedir. Bu artışın ortadan kaldırılması, engellenmesi öncelikle toplumsal bir barış ve kadın-erkek arasındaki gerçek eşitliğin sağlanması ile gerçekleşecektir. Bu bağlamda en büyük sorumluluklar da yetkililerin üzerine düşmektedir.

⁹⁸ Altınay ve Arat, s. 11-12.

2.2. Devletin Yükümlülükleri

Devlet, toplumu oluşturan kişilerin doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak için kurulan siyasi bir örgütlenmedir. Devletin sahip olduğu gücü, keyfi şekilde kişilere uygulamasını engellemek amacıyla temel hak ve özgürlükler ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda temel hak ve özgürlükler, devlet-birey ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bireylere verilen bu hak ve özgürlüklerin muhatabı öncelikle devlet olmaktadır. Temel hak ve özgürlükler konusunda yapılan düzenlemelerde devlet yükümlü olarak gösterilmektedir⁹⁹.

Temel hak ve özgürlüklerin devlete getirdiği bazı yükümlülükler bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerin başlıcası temel hak ve özgürlüklerin kullanımına müdahalede bulunmama olmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin ortaya çıktığı zamandan itibaren devletin bu yükümlülüğü uygulanmaktadır¹⁰⁰. Ancak temel hak ve özgürlüklerin uluslararası boyutta korunmaya başlanması, devletin yükümlülüklerine yenilerinin eklenmesine sebebiyet vermiştir¹⁰¹.

Hak ve özgürlüklerin korunmasındaki standartlar günden güne artmaktadır. Bu durum, hak ve özgürlüklerin korunmasında ihlallere karşı daha koruyucu bir değerlendirme yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Yaşanan bu değişim, devletin yalnızca hak ve özgürlüklerin kullanımına müdahale etmemekten daha başka yükümlülükler altına girmesine neden olmuştur. Artık devlet, temel hak ve özgürlüklerin etkin şekilde kullanılması için gerekli ortamı hazırlamakla da görevlendirilmektedir¹⁰².

⁹⁹ Oya Boyar, “Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki”, Editör: Sibel İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme**, Ankara, Şen Matbaa, 2013, s. 56.

¹⁰⁰ Mehmet Akif Poroy, “Yatay İlişkilerde Pozitif Yükümlülük-İnsan Haklarının Yatay İlişkilerde Geçerliliği”, **İstanbul Barosu Dergisi**, 2006, C.80, S.3, s. 1005.

¹⁰¹ Erdal Bakırcı, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi: Uygulama El Kitabı**, Dizi Editörü: Boris Wijkström, OMCT (İşkenceye Karşı Dünya Örgütü) El Kitapları Serisi, Cenevre, 2006, s. 8.

Günümüzde gerek teknolojinin gelişmesi, gerek nüfustaki artış, gerekse insanların günden güne daha bilinçli olmaları temel hak ve özgürlüklerde ihlalleri ve bu ihlallere yönelik alınması gerekli önlemleri artırmaktadır. Bu nedenle artık devletlerin temel hak ve özgürlükleri koruma adına yalnızca pasif davranış göstermesi yeterli olmamaktadır. İnsanlar devletlerden temel hak ve özgürlüklere yönelik tehditlere karşı aktif koruma sağlamasını beklemektedir. Aksi takdirde hak ihlalleri nedeniyle insanların haklarını kullanmaları mümkün olamamaktadır.

Devlet, hem insan hakları ihlallerinin kaynağı hem de bu hakların korunmasından sorumlu olan bir yapıdır. Devletin yasama organı ile temel hak ve özgürlükler konusunda düzenlemeler yapma yetkisi bulunmaktadır. Yargı organı ile hakların ihlallerine karşı yaptırım uygulama gücüne sahiptir. Bu bağlamda devletin temel amaçlarından biri, organları vasıtasıyla insan haklarının korunmasını sağlamaktır. Ancak uygulamada da görüldüğü üzere devletin organları, insan hakkı ihlallerine neden olabilmektedirler. Bu durumda devlet, ihlalin doğrudan kaynağı sayılmaktadır. Devletin insan haklarının korunması konusunda makul adımlar atması, yapılan ihlalleri ciddi şekilde soruşturması, ihlalden sorumlu kişilere yeterli cezaları vermesi ve mağdura tazminat imkânı tanınması gerekmektedir¹⁰³.

Temel hak ve özgürlükler hususunda devlet; ihlalden kaçınma, ihlalleri önleme ve ihlalleri etkili şekilde soruşturarak cezalandırma yükümlülüğü altındadır¹⁰⁴.

¹⁰² Muhammet Murat Ülkü, “AİHS’nin 3. Maddesi Kapsamında Devletin Hürriyetini Kısıtladığı Kişilerin Gözaltı-Tutma Koşullarına Yönelik Pozitif Yükümlülükleri”, TAAD, 2013, S.13, s. 262-263.

¹⁰³ Jill Marshall, “Positive Obligations and Gender-based Violence; Judicial Developments”, International Community Law Review, 2008, S.10, s. 148.

¹⁰⁴ Abdurrahman Eren, **Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2007, s. 140.

Devletin yükümlölükleri konusunda farklı ayrımlar söz konusudur. Bu ayrımlardan ilki; sosyal, ekonomik ve kültürel haklara yönelik sözleşmelerin uygulanmasının denetiminden sorumlu organlar tarafından tercih edilmektedir. Bu ayrıma göre devletin yükümlölükleri, her temel hak ve özgürlük açısından üçe ayrılmaktadır. Bu yükümlölükler; saygı gösterme, koruma ve uygulama yükümlölüğüdür. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de devletlere bu yükümlölükleri getirmektedir. Ancak AİHS, 1. maddesi ile bu yükümlölüklere tanıma yükümlölüğünü de eklemektedir. Bu yükümlölüğe göre AİHS'ye taraf olan devletler, Sözleşmedeki temel hak ve özgürlükleri tanımakla mükelleftirler. Devletler, ulusal mevzuatlarını AİHS ile uyumlu hale getirmek durumundadırlar. Tanıma, insan haklarının korunmasının ilk adımını oluşturmaktadır. Bir hakkın devlet tarafından tanınmadan korunması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle öncelikle devletlerin hakları tanınmaları beklenmektedir¹⁰⁵.

Saygı gösterme yükümlölüğüne göre devletler, tanıdıkları haklara hukuk düzeni ve uygulama çerçevesinde saygı göstermekle mükelleftirler. Devletler, temel hak ve özgürlüklere organ ve görevlileri tarafından bizzat ihlalde bulunmamakla görevlendirilmektedirler. Saygı gösterme yükümlölüğü, devletlerin en geniş yükümlölüklerinden biridir. Bu yükümlölükte devletler, temel hak ve özgürlüklere “dokunmama” yükümlölüğü altındadırlar. İnsanlar, kendi hayat tarzlarına göre temel hak ve özgürlüklerini devlet müdahalesi olmaksızın kullanabilme yetkisine sahip kılınmaktadır¹⁰⁶.

Saygı yükümlölüğü mutlak anlamda kullanılmamaktadır. Kural, devletlerin temel hak ve özgürlüklere dokunmaması olsa da istisnai hallerde müdahalede bulunmaları mümkün olabilmektedir. Bu haller genellikle başkalarının haklarının ihlali, başkalarına

¹⁰⁵ Mustafa Erdoğan, **İnsan Hakları**, Ankara, Matus Yayıncılık, 2006, s. 23.

¹⁰⁶ Erdoğan, **İnsan Hakları**, s. 23-24; Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak ve Ödevler**, s. 43.

zarar verme, barışın sağlanması, toplum varlığı vs.dir. Bu hallerde devlet, saygı gösterme yükümlülüğü yerine müdahalede bulunarak durumu düzeltme yükümlülüğü altında olmaktadır¹⁰⁷.

Koruma yükümlülüğü, insan haklarının öncelikle insanın devlete karşı korunması anlayışından yola çıkılarak oluşturulmaktadır. Devlet, yalnızca hak ve özgürlüklere dokunmamakla onların korunmasını ve uygulanmasını sağlayamamaktadır. Üçüncü kişilerden gelen tehditleri de engellemekle yükümlüdür. Aktif koruma, devletin gerekli bütçeyi ayırarak olumlu tedbirler ve uygulamalar getirmesini gerektirmektedir. Devlet, gerekli hukuki düzenlemeleri yapmanın yanı sıra bu düzenlemelerin uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle görevlidir. Bu bağlamda devletin etkin bir yasama organına, adil bir yürütme organına ve bağımsız-tarafsız bir yargı organına ihtiyacı bulunmaktadır. Devletler bu konuda kendilerine yardımcı kurum ve kuruluşlar oluşturabilmektedirler¹⁰⁸.

Koruma yükümlülüğüne göre devlet, üçüncü kişilerin müdahalesine karşı temel hak ve özgürlüklerin sahiplerini korumakla ve müdahalede bulunanları cezalandırmakla görevlendirilmektedir. Genel olarak koruma, insan hakkı ihlallerinin hukuki yaptırıma bağlanmasıyla sağlanabilmektedir. Ancak korumanın öncelikle önleyici nitelikte olmasına özen gösterilmektedir. Devletler, hak ve özgürlüklerin ihlali önlemeye çalışmaktadırlar. Bu önleyici koruma tedbirleri ise genellikle kanuni düzenlemeler ile yapılmaktadır. Devletler, önleyici koruma yükümlülüğü çerçevesinde makul ve uygun önlemler almaktadırlar. Alınan bu önlemlerin hak ve özgürlükleri ölçüyü aşacak şekilde

¹⁰⁷ Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak ve Ödevler**, s. 43; Erdoğan, **İnsan Hakları**, s. 23-24.

¹⁰⁸ Ida Elisabeth Koch, “**The Justiciability of Indivisible Rights**”, Nordic Journal of International Law, 2003, C.72, S.1, s. 13; Metin Yüksel, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Yaşamın ve Sağlığın Korunması İle İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 2010, C.VII, S.27, s. 116.

kısıtlayıcı olmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir¹⁰⁹.

Önleyici koruma yükümlülüğünden sonra devletler, düzeltici koruma yükümlülüğü altında olmaktadır. Bu yükümlülük ise önleyici yükümlülüğün aksine, hak ve özgürlük ihlalinin gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkmaktadır. Devletler, hak ve özgürlük ihlali gerçekleştikten sonra ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmaya ve bu ihlali gerçekleştirenleri cezalandırmaya yönelmektedirler. Bu konuda özellikle yargı organı önem taşımaktadır. Hak ve özgürlüklerin ihlali devlet organları tarafından gerçekleştirilmişse sonuçların ortadan kaldırılması konusunda devlet sorumlu olmaktadır. Uğranılan zarar, devlet tarafından karşılanmaktadır¹¹⁰.

Tanıma, saygı gösterme ve koruma yükümlülükleri haricinde devletlerin uygulama yükümlülüklerinden söz edilebilmektedir. Bu yükümlülükte devletler, insanların hak ve özgürlüklerinden yararlanabilmesini sağlamakla görevlendirilmektedirler. Uygulama yükümlülüğünde devletler, hak ve özgürlüklerin kullanılması hususunda yasal, yargısal ve mali bazı adımlar atma mecburiyetindedirler. Eşitlik, özgürlük, adalet, güvenlik ve bağımsızlık bu konudaki temel ilkeler arasında yer almaktadır¹¹¹.

Hak ve özgürlüklerin etkin şekilde kullanılabilmesi için devletlerin birtakım pozitif önlemler alması gerekmektedir. İnsan haklarının hayata geçirilmesi için gerekli mekanizmalar oluşturulmalıdır. Böylelikle insanların hak ve özgürlüklerinin korunması, uygulamada sağlamış olmaktadır¹¹².

¹⁰⁹ Eren, *Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü*, s. 140.

¹¹⁰ Eren, *Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü*, s. 140-143.

¹¹¹ Koch, *The Justiciability of Indivisible Rights*, s. 16.

Devletin temel hak ve özgürlükler konusundaki yükümlülükleri, dikey ve yatay şeklinde bir ayrıma tabi tutulabilmektedir. Dikey yükümlülük, devlet ile birey arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Yatay yükümlülük ise bireyler arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Temel hak ve özgürlükler her ne kadar başlangıç itibariyle devlete karşı kazanılmış görünseler de herkes açısından dokunulmazlıkları bulunmaktadır. Bu durum zaman içerisinde uygulamanın etkisiyle anlaşılabilmektedir¹¹³.

Devletler, hem insan hak ve özgürlüklerini ihlal etmekten kaçınma hem de diğer bireyler tarafından gerçekleştirilebilecek hak ihlallerine karşı bireyleri korumakla yükümlüdürler. Bu bağlamda devlet, bireyler ya da gruplar arasındaki hak ihlalleri ile de ilgilenmektedir. Bu durumun amacı, çoğunluğun azınlığa ya da güçlünün güçsüze yönelik dayatmalarını engelleyebilmektir. Devlet, toplumun üstünde bir güç olarak görülmektedir. Bu nedenle toplumsal düzen adına işlemler gerçekleştirebilmektedir. Farklılıklar nedeniyle insanların doğuştan eşit şekilde sahip oldukları hak ve özgürlüklerin kullanımının bir diğer kimse tarafından engellenmesi durumunda kişilerin üstünde bir güç olarak yer alan devlete temel hak ve özgürlüklerin korunarak kullanımının sağlanması gibi önemli bir sorumluluk yüklenmektedir.¹¹⁴.

Devletlerin öncelikle kendi organlarının temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlalde bulunmamalarını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu konuda bireylerde güvence

¹¹² Jean-François Akandji-Kombe, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap**, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları No:7, s. 5, http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/el_kitaplari/pozitif_yukum_luluk.pdf, 17.08.2020; Doğru ve Nalbant ise bu yükümlülükleri; dokunmama, koruma ve soruşturma şeklinde ifade etmektedirler (Osman Doğru, Atilla Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, C.I, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2012, s. 1).

¹¹³ Eren, **Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü**, s. 146.

¹¹⁴ Poroy, **Yatay İlişkilerde Pozitif Yükümlülük İnsan Haklarının Yatay İlişkilerde Geçerliliği**, s. 1005 vd.

oluşturması beklenmektedir. Devletler ilk olarak kamu gücü ile donatılmış makamların işlem ve eylemlerinden sorumlu olmaktadırlar. Bu durum, devletlerin dikey yükümlülüğünü ifade etmektedir. Bu yükümlülük gereği devlet, kendi organları tarafından gerçekleştirilen hak ve özgürlük ihlalleri konusunda sorumlu tutulmaktadır. Bu açıdan devletlerin gerekli düzenlemeleri yapmaları ve uygulamaya yönelik önlemleri hayata geçirmeleri beklenmektedir¹¹⁵.

Yatay yükümlülük, devlet mekanizması haricinde toplum içindeki bireylerden birinin bir diğerine yönelik haksız davranışlarından oluşmaktadır. Bu yükümlülükte devletler, bireyler arasındaki ihlallerde de temel hak ve özgürlükleri korumakla görevlendirilmektedirler. Bu görevlendirme özellikle güçsüz tarafı güçlü tarafa karşı korumaya yönelik olmaktadır¹¹⁶. Kanaatimizce günümüzde yatay yükümlülüğün dikey yükümlülükten daha önemli bir duruma geldiği söylenebilmektedir.

Bireyler, yatay yükümlülük çerçevesinde başka bir birey tarafından temel hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunulduğunda devletten bu müdahalenin önlenmesini talep edebilmektedirler. Temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda devlet, yargı gücünü kullanarak hakkın iadesini ya da uğranılan zararın tazminini sağlamaktadır. AİHS uygulamasına bakıldığında da bireyler tarafından yapılan hak ihlallerinde de devletin yükümlü olduğu görülmektedir. Bireyler devletten, haklarını korumalarını istemektedirler. Bireylerin kendi haklarını diğer bireylere karşı korumaları, herkesin eşit statüye, eğitime ya da imkâna sahip olmamaları nedeniyle mümkün olamayabilmektedir. Bu durum da diğer bireye karşı daha güçsüz konumda yer alan bireyin hak ve özgürlüklerinden gereği gibi yararlanmasını engelleyici bir etkiye sahip olmasına neden olmaktadır. Devletler, yatay yükümlülük ile bu sorunun çözülmesine

¹¹⁵ M. Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul, Legal Yayınevi, 2010, s. 1498.

¹¹⁶ Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak ve Ödevler**, s. 47.

yardımcı olabilecek bir güç olarak görülmektedirler¹¹⁷.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), devletlerin yükümlülüklerini iki ana başlıkta toplayan daha basit bir yaklaşımı tercih etmektedir. Bu yükümlülükler; negatif (olumsuz) ve pozitif (olumlu) yükümlülükler olarak ifade edilmektedir. Uygulamada temel hak ve özgürlükler konusunda tercih edilen genel ayırım, AİHM'nin yaptığı bu ikili ayırım olmaktadır. Bu ayırımı negatif yükümlülük, saygı gösterme yükümlülüğü ile eşdeğer kabul edilebilmektedir. Negatif yükümlülükte devlet, kişilerin temel hak ve özgürlüklerine müdahaleden kaçınmak ve saygı göstermekle sorumlu tutulmaktadır. Genel anlamda bakıldığında devletlerin temel hak ve özgürlükler konusundaki asıl yükümlülüğünün negatif yükümlülük olduğu söylenebilmektedir. Devletlerin ilk yükümlülüğü de negatif yükümlülük olmuştur. Zaman içerisinde ihtiyaç nedeniyle pozitif yükümlük ortaya çıkmıştır¹¹⁸.

Devletin organları, görevlileri ya da üçüncü kişilerin eylemleri nedeniyle temel hak ve özgürlüklerin kullanılması engellenebilmekte ya da kısıtlanabilmektedir. Bu durum, ilgili hak ve özgürlüğün ihlaline sebebiyet vermektedir. Bu nedenle AİHS ile devletlere getirilen yükümlülükler genel olarak negatif yükümlülük kapsamında kalmaktadır. Negatif yükümlülüklerin genel anlamda kişisel ve siyasi haklara ilişkin olduğu kabul edilmektedir¹¹⁹.

AİHM, AİHS ile güvence altına alınan ve koruyucusu konumunda bulunduğu temel hak ve özgürlükler için daha geniş bir koruma sağlayabilmek adına zaman içerisinde pozitif yükümlükleri ortaya koymuştur. Pozitif yükümlülük, devletlerin temel

¹¹⁷ Erdoğan, **İnsan Hakları**, s. 47.

¹¹⁸ Boyar, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki**, s. 54.

¹¹⁹ David Harris, Michael O'Boyle, Ed Bates, Carla Buckley, **Harris, O'Boyle and Warbrick: Law Of The European Convention On Human Rights**, Oxford, United Kingdom, Oxford University Press, 2014, s. 19.

hak ve özgürlükler konusunda üçüncü kişilerin eylemlerine karşı bireyin devlet tarafından korunmasını ve hakkın yerine getirilmesi için devlet tarafından olumlu adımlar atılmasını gerektirmektedir. Bu yükümlülük, koruma ve uygulama yükümlülüğü ile eşdeğer kabul edilebilmektedir. Özellikle sosyal ve ekonomik hakların kullanılabilmesi için devletlerin saygı gösterme yükümlülüğü haricinde aktif eylemlerde bulunması gerekli görülmektedir. Devletlerin pasif konumda bulunmasını gerektiren negatif yükümlülükler, ilgili hak ve özgürlüklerin kullanılmasına yeterli gelmemektedir. Bu durum, zaman içerisinde devletlere pozitif yükümlülükler getirilmesine neden olmuştur¹²⁰.

Negatif ve pozitif yükümlülük ayrımının temeli, Alman hukukçu Jellinek'in yaptığı temel hak ve özgürlük ayrımına dayanmaktadır. Jellinek, temel hak ve özgürlükleri; negatif statü, pozitif statü ve aktif statü olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu ayrımın temelinde, kişilerin devletten bekledikleri edimin niteliği ve devlet karşısındaki konumları yer almaktadır¹²¹.

Temel hak ve özgürlüklerin norm alanlarının farklı olması ve kişilere farklı şekillerde koruma sağlamaları nedeniyle devletin negatif ve pozitif yükümlülüklerinin sınırlarının somut ve net şekilde belirlenmesi mümkün değildir. Bazı temel hak ve özgürlükler kişilere mutlak koruma sağlarken bazıları ise nispi koruma sağlamaktadır. Örneğin, işkence yasağında mutlak koruma söz konusu iken özel hayat ve aile hayatının korunması konusunda nispi koruma mevcuttur. Meşru amaçlar çerçevesinde bu hakka müdahalede bulunulmasına müsaade edilebilmektedir. Bu amaçlar bazı durumlarda açıkça mevzuat ile düzenlenebilmekte, bazı durumlarda ise yerleşmiş yargı içtihatlarıyla

¹²⁰ Boyar, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki**, s. 55; Nur Centel, "Adli Tıp Bilimleri ve İnsan Hakları", AÜEHFD, 2000, C.IV, S.1-2, s. 4.

¹²¹ Bülent Algan, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2007, s. 38.

uygulamaya aktarılabilmektedir¹²².

Negatif ve pozitif yükümlülüklerin sınırlarının net şekilde belirlenmesi mümkün değildir. Bu nedenle her ne kadar uygulamada yapılırsa da negatif yükümlülüklerin kişisel ve siyasi haklar, pozitif yükümlülüklerin ise sosyal ve ekonomik haklar şeklinde kesin olarak kategorize edilmesi söz konusu olmamaktadır¹²³. Örneğin AİHS'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı konusunda devletin hem negatif hem de pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Devletin adil yargılanma konusunda yargılama makamlarına müdahalede bulunmaması negatif yükümlülük olarak gösterilebilmektedir. Ancak yargılamanın yapılabilmesi için devlet tarafından mahkemelerin oluşturulması, yargı görevlilerinin atanması, gerekli araç ve donanımların sağlanması, yasalar ile yargı yollarının oluşturulması gerekmektedir. Bu durum da devletin pozitif yükümlülüğünü ortaya koymaktadır. Devletin yalnızca negatif yükümlülüğünü gerçekleştirmesi bu gibi haklar açısından hakkın kullanılmasını sağlamayacağı için pozitif yükümlülüklerin de yerine getirilmesi AİHM tarafından beklenmektedir¹²⁴. Bu kapsamda kanaatimizce her hakkın negatif ve pozitif yükümlülük içerisinde yer alması mümkün olabilmektedir.

2.3. Devletin Pozitif Yükümlülüğü

Devletlerin insan hak ve özgürlükleri konusunda başlıca üç görevi bulunmaktadır. Bunlar; saygı gösterme, koruma ve gereğini yerine getirmedir. Saygı gösterme, devlet organları ile temsilcilerinin ihlal etmemesini; koruma, devletin üçüncü kişilerin müdahalesine karşı hak sahiplerini korumasını; gereğini yerine getirme ise hak ve

¹²² Eren, **Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü**, s. 142-143.

¹²³ Bkz. Örnek AİHM kararları; Hokkanen v. Finland, Başvuru Numarası: 19823/92, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57911>, 18.08.2020; Broniowski v. Poland, Başvuru Numarası: 31443/96, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-61828>, 18.08.2020; Cossey v. United Kingdom, Başvuru Numarası: 10843/84, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57641>, 18.08.2020.

¹²⁴ M. Semih Gemalmaz, **Devlet, Birey ve Özgürlük**, İstanbul, Legal Yayınevi, 2012, s. 516.

özgürlüklerin gerektiği gibi kullanılmasına yönelik tedbirler alınmasını ifade etmektedir. Pozitif yükümlülük kavramı, devletlerin insan hakları konusundaki “yapma” (koruma-yerine getirme) yükümlülüğünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yükümlülükte devlet, bireylerin haklarını korumakta ve onların bu haklardan yararlanmalarını sağlamak için gerekli olan olumlu düzenlemeleri gerçekleştirmektedir. Devlet, pozitif yükümlülük ile insan haklarının koruyuculuğunu üstlenmektedir¹²⁵. Bu nedenle pozitif yükümlülük, “koruma yükümlülüğü” olarak da adlandırılabilir¹²⁶.

Pozitif yükümlülük kavramının üzerinde uzlaşmış bir tanımı bulunmamaktadır. Bu durum, kavramın esnek ve uyarlanabilir olmasını sağlamaktadır. Böylelikle insan hak ve özgürlükleri konusundaki gelişme ve değişmelere uyarlanabilirliği açık tutulmaktadır¹²⁷.

Devlet, pozitif yükümlülükte negatif yükümlülükte olduğu gibi pasif bir konumda yer almamaktadır. Aksine aktif bir yere sahiptir. Gerekli koruyucu düzenlemeleri gerçekleştiren, önlemler alan ve hakların uygulanabilmesini sağlamak için faaliyet gösteren bir yapısı bulunmaktadır. Özellikle AİHS kapsamında tanınan haklar konusunda Sözleşmeye taraf devletlerin pozitif yükümlülükleri mevcuttur. Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerin etkili şekilde korunmasına yönelik hukuki, idari ve yargısal tedbirleri almak, devletlerin temel pozitif yükümlülükleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle pozitif yükümlülüklerin negatif yükümlülüklerin aksine devletlere sorumluluk yüklediği ifade edilebilmektedir¹²⁸.

¹²⁵ Feyyaz Gölcüklü, “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin Olumlu (Pozitif) Yükümü”, Polis Dergisi, 2003, S.37, s. 2.

¹²⁶ Boyar, *Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki*, s. 54.

¹²⁷ Silvia Borelli, “Positive Obligations of States and the Protection of Human Rights”, Interights Bulletin, 2006, V.15, N.3, s. 103.

¹²⁸ Dilara Eltimur, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İzmir, 2018, s. 97.

AİHS'nin 2. Maddesinde belirtildiği gibi herkesin yaşam hakkının yasalar ile koruma altına alınmasına dair hüküm verilmektedir. Bu madde bağlamında devletler, üçüncü kişi tarafından kasten adam öldürme eylemlerini cezalandıracak şekilde yasal düzenlemeler ve hukuka aykırı şekilde gerçekleştirilen öldürmelere karşı ciddi cevaplar veren yargı sistemlerinin düzenlenmesi gerekliliğini belirtmektedir. Bu bağlamda devlete, başkalarınca tehdit edilen kişilerin korunması kapsamında “pozitif yükümlülükler” de yer verilmektedir. Söz konusu pozitif yükümlülüklerin bir yanda da yetkililer üzerinde hiçbir şekilde imkânsız ya da orantısız bir şekilde yorumlanamayacağı da kararlar kapsamında belirtilmiştir¹²⁹.

Pozitif yükümlülük konusunda AİHS’de doğrudan bir düzenleme mevcut değildir. Bu yükümlülük, Sözleşme’de yer alan “korunur” ifadesinden ortaya çıkarılmaktadır. Bu ifade ile AİHS’nin, devletlerin temel hak ve özgürlükleri tanımasının yanı sıra korumasını beklediği de anlaşılabilmektedir. Bu durum ise negatif yükümlülükten daha fazlasını gerekli kılmaktadır. Bu durum, pozitif yükümlülüklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır¹³⁰.

Pozitif yükümlülükler, devletin “yapmama” edimini ifade eden negatif yükümlülüğün özellikle sosyal haklar açısından yetersiz kaldığının görülmesi ile ortaya çıkmıştır. Sosyal haklarda devletin müdahalesinin olmaması, bu hak ve özgürlüklerin uygulanmasını zorlaştırmakta hatta imkânsız hale getirebilmektedir¹³¹. Bireylerin sosyal haklarını devletin “dokunmama” yükümlülüğü altında kullanabilmesi mümkün olamamaktadır. Örneğin, bir eğitim hakkının devlet tarafından okullar açılmadan, öğretmenler atanmadan ya da gerekli müfredat hazırlanmadan kullanılabilmesi söz konusu değildir.

¹²⁹ Gomien Donna, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi El Kitabı**, İzmir, 2008, s.17.

¹³⁰ Ali Tarık Gümüş, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 65.

¹³¹ Barış Bahçeci, **“Özel Hayata Saygı Alanında Devletin Pozitif Edim Yükümlülüğü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İle Anayasa Mahkemesi İçtihatları İle”**, Erdoğan Teziç’e Armağan, 2007, s. 517.

Pozitif yükümlölük ile devletler, hukuki güvence altına alınmış olan insan hak ve özgürlüklerini korumak, somut şekilde bu hak ve özgürlüklerin etkin olmasını sağlamak için makul ve uygun önlemler almak, düzenlemeler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı konusunda devletin “yapmama” edimini içeren negatif yükümlölüğünü kullanması uygun olmamaktadır. Bu hak, devletin olumlu bir edim “yapma” yükümlölüğünü içermektedir. Bireylerin devlete ya da diğer bireylere karşı özel hayatını ve aile hayatını tek başına korumaları her zaman mümkün değildir. Bu nedenle devletin hakkın korunmasını garanti altına alma, bu konuda gerekli yasal çerçeveyi oluşturarak haktan yararlanmayı sağlama yükümlölüğü bulunmaktadır¹³².

Pozitif yükümlölükler, gerçekleştirme (yerine getirme) ve koruma olmak üzere iki şekilde ifade edilebilmektedir. Devletin gerçekleştirme (yerine getirme) yükümlölüğü, temel hak ve özgürlüklerin uygulamaya aktarılabilmesini belirtmektedir. Bireyler yalnız başlarına bazı temel hak ve özgürlüklerini kullanamayabilmektedirler. Bu konuda devlet desteği gerekli olabilmektedir. Bu konuda devlet, egemenliği altındaki kişilerin temel hak ve özgürlüklerden yararlanması için gerekli yasal, mali, idari, yargısal vs. tedbirleri almakla görevlidir. Örneğin sağlık hakkı, herhangi bir tıbbi bilgisi bulunmayan bireylerin tek başlarına kullanabilecekleri bir hak değildir. Bu konuda devletin hastaneler açması, doktorlar tayin etmesi, gerekli diğer personelleri yerleştirmesi, tıbbi ekipmanları ayarlaması vs. beklenmektedir. Devletin bu gibi hakların kullanılabilmesi hususunda pozitif yükümlölüğü bulunmaktadır¹³³.

¹³² İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, İstanbul, AFA Yayınları, 1993, s. 130.

¹³³ Ali Tarık Gümüş, **Devletin Pozitif Yükümlölükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 62-63.

Devletin koruma yükümlülüğü, devletin egemenlik yetkisi altındaki kişilerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik ihlalleri önleme, önleyemediği takdirde ihlal edenleri cezalandırılmaya yöneliktir. Koruma yükümlülüğünde devlet, temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda bu ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır¹³⁴. Koruma yükümlülüğünde kullanılagelen hak ve özgürlükler bulunmaktadır. Bu hak ve özgürlüklere yönelik ihlaller öncelikle gerekli düzenlemeler ve uygulamalar ile önlenmeye çalışılmaktadır. Amaç, hak ve özgürlüklerin kullanılabilirliğini sağlamaktır. Ancak önlemlere rağmen hak ve özgürlük ihlali söz konusu ise bu durumun süreklilik ve meşruluk kazanmasını önlemek amacıyla ihlal edenlerin cezalandırılmasına gidilmektedir. Bu cezalandırmanın yanı sıra devlet, ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmaya odaklanmaktadır. Bu konuda tazminat vs. gibi hususlar ortaya çıkabilmektedir.

İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması konusunda devletin pozitif yükümlülükleri, 18 ve 19. yüzyıllarda mevcut değildir. Bu yükümlülük, 20. yüzyılda insan hak ve özgürlüklerinin etkin şekilde korunması anlayışı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu yüzyıla kadar devletin negatif yükümlülükleri varlığını korumuştur. AİHS'nin ilk dönemlerinde de devletler, yalnızca Sözleşme'de yer alan temel hak ve özgürlükleri ihlal etmekten kaçınma ve saygı gösterme şeklinde negatif yükümlülük altında tutulmuşlardır. Ancak zaman içerisinde devletlere yalnızca negatif yükümlülük getirilmesinin hakların uygulanması konusunda yetersiz kaldığı kanaatine varan AİHM, Sözleşme'nin yorumlanması ve uygulanmasının sonucu olarak temel hak ve özgürlükler konusunda gerekli tedbirleri almayı ifade eden pozitif yükümlülükler de yüklemiştir. Bu hususta AİHM'nin uygulamadaki sorunları çözmek için AİHS'yi genişletici yorum yaparak karar verdiği ifade edilebilmektedir¹³⁵.

¹³⁴ Gümüş, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı**, s. 62-63.

Pozitif yükümlülük kavramının ilk kez kullanıldığı yer, 1968 yılındaki Belçika Eğitim Dili davası (Marckx-Belçika kararı) olmuştur¹³⁶. Davada Belçika vatandaşı olan başvuruçular, ailelerin ikamet ettikleri yere göre eğitim dilinin belirlenmesinin ayrımcılık yasağına aykırılık oluşturduğunu savunmuşlardır. Belçika Hükümeti ise devletin vatandaşlara eğitim ve öğrenim sunma yükümlülüğünün bulunmadığını, yalnızca vatandaşların öğrenim hakkını engellememe yükümlülüğü altında olduklarını ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Belçika Hükümetinin savunması, negatif yükümlülük konusunda haklıdır. Ancak eğitim ve öğrenim hakkı, sosyal haklar içerisinde yer almaktadır. Sosyal haklar, devletin yalnızca “dokumama” yükümlülüğü ile uygulamaya aktarılabilecek haklardan değildir. Bu hakların bireyler tarafından kullanılabilmesi için devletlerin pozitif yükümlülük kapsamında gerekli düzenlemeleri yapmaları gerekmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşan AİHM, AİHS’nin Ek 1 No’lu Protokolünün 2. maddesinde yer alan eğitim hakkından yoksun bırakılmama konusunu geniş yorumlayarak pozitif yükümlülük kavramını ortaya koymuştur. Yalnızca engellememe şeklinde eğitim ve öğrenim hakkının karşılanamayacağına kanaat getirmiştir. Bu bağlamda pozitif yükümlülük kavramının AİHM içtihatları ile oluştuğu söylenebilmektedir. AİHM, o tarihten itibaren pozitif yükümlülük kavramını geliştirmeye devam etmektedir. Bu durum, bazı hakların uygulanabilirliği açısından zorunluluk taşımaktadır¹³⁷.

AİHM, her somut olay özelinde devletin pozitif yükümlülüğü konusunu ele

¹³⁵ Murat Şen, **Kişi Hak ve Hürriyetlerinde Devletlerin Pozitif Yükümlülüğü**, Ankara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 8

¹³⁶ Abdulkadir Pekel, **Aile Hayatına Saygı Hakkı**, Ankara, Liberte Yayınları, 2016, s. 43; Bkz. Marckx-Belçika, 13.06.1979, Başvuru Numarası: 6833/74, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534>, 17.08.2020.

¹³⁷ Yüksel Metin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması İle İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 2010, C.VII, S.27, s. 112-115; Oktay Uygun, “İnsan Hakları Açısından Yeni Anayasa Çalışmaları”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008, S.2, s. 333.

almaktadır. Bu konuda genel bir çerçeve oluşturmamaktadır¹³⁸. Bu durum, her somut olayın farklı özelliklere sahip olabilmesinden ve farklı yorumlamaya açık olmasından kaynaklanmaktadır. Her olay kendi içinde özellikli bir yapıya sahiptir. Mahkeme bu durumları değerlendirerek bir karara varmaktadır. Genel olarak bakıldığında AİHM tarafından taraf devletlere pozitif yükümlülük getirilmesinin temel nedeninin devlet haricinde üçüncü kişilerin temel hak ve özgürlükleri ihlal etmesi durumunda AİHM'nin bu kişilere sorumluluk yükleyememesi, bu kişileri yargılayamaması olarak görülmektedir. Taraf devletlerde yer alan özel kişilere sorumluluk yükleyemeyen AİHM, bireylerin mağduriyetlerini engelleyebilmek için devletlere pozitif yükümlülükler getirmektedir. Aksi takdirde AİHM'ye intikal eden pek çok olayın çözüme kavuşturulması AİHM'nin uluslararası nitelikteki yapısı nedeniyle mümkün olamayacaktır¹³⁹.

AİHS'nin 1. maddesinde Sözleşmeci tarafların kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, ilk bölümdeki hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlamakla yükümlü oldukları vurgulanmaktadır. Bu hüküm, taraf devletlerin pozitif yükümlülüklerini ortaya koymaktadır. Devletler, AİHS'de yer alan hak ve özgürlüklerin garantörü konumunda tutulmaktadır. Pozitif yükümlülükler, AİHS'de yer alan haklara etkililik kazandırılması amacına hizmet etmektedir. Hakların etkili ve uygulanabilir olması, devletlere getirilen pozitif yükümlülükler ile sağlanmaya çalışılmaktadır¹⁴⁰.

AİHM, AİHS'de yer alan temel hak ve özgürlükleri günün gereklerine ve somut olaylara göre genişletmektedir. Bu uygulama nedeniyle pozitif yükümlülük kavramının

¹³⁸ Boyar, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki**, s. 55.

¹³⁹ Osman Doğru, **Devletin Sorumluluğu: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde Pozitif Yükümlülükler**, Danıştay'ın 139. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu-Danıştay ve İdari Yargı Günü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, 2008, s. 193.

¹⁴⁰ Ülkü, **AİHS'nin 3. Maddesi Kapsamında Devletin Hürriyetini Kısıtladığı Kişilerin Gözaltı-Tutma Koşullarına Yönelik Pozitif Yükümlülükleri**, s. 263; Bkz. İlhan-Türkiye, 27.06.2000, Başvuru Numarası: 22277/93, Paragraf 91.

tanımlanması ve net şekilde çerçeve içine alınması mümkün değildir. Uygulamada karşılaşılan somut olaylara göre bu pozitif yükümlülükler AİHM tarafından belirlenebilmektedir. Bu durum, AİHM tarafından taraf devletlere sürekli şekilde yeni yükümlülükler getirilmesini sağlamaktadır. AİHM, somut olaylar açısından kendisine açık bir kapı bırakmak, çerçeve içine almamak adına pozitif yükümlülüklerle yönelik net bir tanım yapmaktan kaçınmaktadır. Yapılan uygulamaya bakılarak pozitif yükümlülük kavramı genel olarak tanımlanacak olursa; AİHS’ye taraf olan devletlerin, Sözleşme’de yer alan temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak amacıyla gerekli, makul ve uygun tüm tedbirleri almaları şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu tanım, pozitif yükümlülüklerin getirilme amacını da ortaya koymaktadır. AİHM, AİHS’nin bir metin halinde kalmayıp uygulanabilirliğini sağlamak adına pozitif yükümlülüklerden yararlanmaktadır. Bunun sonucunda AİHS’de yer alan hak ve özgürlüklerin etkin şekilde kullanılabildiğini söylemek mümkündür¹⁴¹.

Pozitif yükümlülükler, yalnızca AİHM tarafından devletlere yaptırım uygulama adına ortaya konulmamıştır. Kişiler de pozitif yükümlülük gereği, temel hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesi hususunda devlete karşı istemde bulunabilme hakkına sahiptirler¹⁴². Kişiler, sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerine karşı devletten veya üçüncü kişilerden gelebilecek müdahalelere karşı devletten koruma ve bu hakların kullanılmasına yönelik engelleri kaldırmaya yönelik talepte bulunabilme hakkına sahip kılınmaktadır. Bu nedenle pozitif yükümlülük genel anlamda olumlu edimlerde bulunulmasını ifade etmektedir. Devletler “dokunmama” şeklinde kendilerini hak ve özgürlükleri engellemeyerek sorumluluktan kurtulamamaktadırlar. Gerekli yasal, maddi, hukuki vs. tüm imkânları kullanarak kişilerin hak ve özgürlüklerini

¹⁴¹ Akandji-Kombe, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap**, s. 7-10.

¹⁴² Sadık Kocabaş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler**, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2009, s. 20.

kullanabilmelerine yardımcı olacak önlemleri almakla yükümlüdürler. Kişiler, devlete verilen bu yükümlülük kapsamında talepte bulunma hakkına sahiptirler. Devletlerin kişilerin taleplerine karşı olumlu edimlerde bulunma sorumluluğu mevcuttur. Devletler üzerine düşen pozitif yükümlülükleri yerine getirmedikleri takdirde kişiler AİHM'ye başvuru yaparak devletlere yaptırım uygulanmasını isteyebilmektedirler. Bu durum, ulusal alanda korunmayan hakların uluslararası alanda korunmasını sağlamaktadır¹⁴³.

AİHM tarafından devletlerin pozitif yükümlülükleri, maddi ve usûli yükümlülükler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi yükümlülükler, devletlerin temel hak ve özgürlükler konusunda ulusal mevzuatta gerekli güvenceleri düzenlemelerini ve bu güvencelerin uygulanmasını sağlayacak tedbirleri almalarını belirtmektedir. Bu konuda devletlere takdir yetkisi tanınsa da devletlerin temel hak ve özgürlük ihlallerini caydırıcı hale getirecek düzenlemeler getirmeleri beklenmektedir¹⁴⁴. Aksi takdirde kişilerin AİHM'ye bu konuda başvurusu halinde devletlerin AİHM tarafından yaptırıma tabi tutulması kaçınılmaz olmaktadır. Bu duruma maruz kalıp uluslararası alandaki konumunu aşağılara çekmek istemeyen devletlerin maddi yükümlülükler konusunda gerekli düzenlemeleri ve uygulamaları gerçekleştirdiği görülmektedir. Özellikle Avrupa ülkeleri bu konuda hassas davranmaktadırlar.

Devletlerin maddi yükümlülükleri kapsamında ulusal alanda kendi ülkesinde yaşayan kişilerin temel hak ve özgürlüklerini koruyucu düzenleme yapmaları yeterli değildir. Yapılan düzenlemeler uygulamaya aktarılamadığı takdirde AİHM açısından bir anlam ifade etmemektedir. AİHM, Airey v. Ireland başvurusunda AİHS'de yer alan hak koruyucu güvencelere taraf devletlerin iç hukuklarında teorik şekilde yer verilmesinin yeterli olmadığını, bu güvencelerin etkin bir şekilde kullanılabilmesinin gerekli

¹⁴³ Harris vd., **Harris, O'Boyle and Warbrick: Law Of The European Convention On Human Rights**, s. 19.

¹⁴⁴ Gümüş, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı**, s. 79.

olduğunu belirtmiştir¹⁴⁵. Devletler, hukuki düzende yer verdikleri temel hak ve özgürlüklerin uygulamaya aktarılması konusunda gerekli mekanizmaları kurmakla yükümlüdürler. Uygulamaya aktarılamayan düzenlemeler ile koruma altına alınan hak ve özgürlüklerin etkin şekilde korunduğundan ya da kullanıldığından söz edilmesi mümkün değildir.

Usûli yükümlülükler, temel hak ve özgürlüklerin etkin şekilde gerçekleştirilebilmesi konusunda devletlerin birtakım usuli tedbirler almasını ifade etmektedir. AİHS'nin 5, 6 ve 13. maddeleri devletlerin usuli yükümlülüklerini düzenlemektedir. AİHM, temel hak ve özgürlüklerin ihlali noktasında devletlerin etkin bir adli sisteme sahip olmalarını öngörmektedir. Bu bağlamda gerekli soruşturma ve yargılama ilkeleri belirlenmeye çalışılmaktadır. AİHM bu konuda özellikle; bağımsızlık, hız, re'sen hareket etme, delil tespiti, kamusal denetim ve özen gösterilmesine önem vermektedir¹⁴⁶. Yargı organının bağımsız ve hızla hareket edebilmesi, temel hak ve özgürlüklerin uygulamada etkin şekilde kullanımı açısından oldukça önemlidir. Etki ve yönlendirme ile hareket edilmesi ya da oldukça uzun bir sürede karara bağlanması durumlarında kişilerin temel hak ve özgürlükleri yargı organı tarafından da ihlal edilmiş olmaktadır. Bu nedenle AİHM'nin dikkat ettiği bu usuli hususlarda devletlerin gerekli özeni göstermesi beklenmektedir. Aksi takdirde AİHM tarafından yaptırıma maruz bırakılabilmektedirler.

AİHM, pozitif yükümlülüklerin yalnızca sosyal ve ekonomik haklar açısından geçerli olabileceğini kabul etmemekte ve kendini bu şekilde kısıtlamaya almamaktadır. Bu konuda negatif yükümlülüklerin kişisel ve siyasal haklarda, pozitif yükümlülüklerin

¹⁴⁵ Bkz. Airey v. Ireland, Başvuru Numarası: 6289/73, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>, 17.08.2020.

¹⁴⁶ Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2016, s. 173; Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2016, s. 98.

ise sosyal ve ekonomik haklarda geçerli olduğu gibi kalıp bir yargıya girmemektedir. AİHM'ye göre sosyal ve ekonomik sonuçları bulunan kişisel ve siyasal haklar açısından da pozitif yükümlülükler geçerli olabilmektedir. Böylelikle AİHM tarafından taraf devletlerin pozitif yükümlülüklerinin kapsamının oldukça geniş tutulduğu görülmektedir. Mahkeme, pozitif yükümlülükler ile AİHS'nin etkin ve günün şartlarına uygun şekilde uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da devletlere sürekli yeni yükümlülükler öngörmeye devam etmektedir. Günün değişen şartlarına uygun şekilde AİHS'de yer alan hak ve özgürlüklerin korunabilmesi ancak bu şekilde mümkün olabilmektedir¹⁴⁷.

AİHS'de genel olarak pozitif yükümlülükler açık şekilde belirtilmese de bazı haklar açısından taraf devletlere getirilen pozitif yükümlülükler açıkça düzenlenebilmektedir. Örneğin adil yargılanma hakkının düzenlendiği 6. maddede bu durum söz konusudur. Bu maddeye göre karşılıksız adli yardım sağlanması, devletin pozitif yükümlülükleri arasında yer almaktadır. Adli yardım, maddi durum açısından sıkıntı yaşayan kişilerin haklarını yargı organı aracılığıyla kullanabilmeleri açısından oldukça önemlidir. AİHS'nin 6. maddesi ile bu durum, kişilerin haklarının korunması amacıyla devletin yerine getirmesi gereken pozitif yükümlülüklerden biri olarak düzenleme altına alınmaktadır.

AİHM'nin kararlarında temel hak ve özgürlüklere yönelik pozitif yükümlülükler belirlenirken AİHS'nin 1 ve 13. maddesinden faydalanılmaktadır. AİHS'nin 1. maddesine göre taraf devletlerin kendi yetki alanları içindeki herkesin, Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu maddeden açıkça görüldüğü gibi kısıtlayıcı bir

¹⁴⁷ Akandji-Kombe, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap*, s. 10.

düzenleme yapmak yerine genişletici yoruma açık şekilde devletlere AİHM tarafından pozitif yükümlülük getirilmesinin önü açılmıştır. AİHS'nin 13. maddesinde etkili başvuru hakkı düzenlenmektedir. Maddede, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Bu madde ile yargı organına temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda başvurulabileceği açıkça ifade edilmektedir. Devletlerin bu konuda gerekli olan ulusal düzenlemeleri yapmaları ve uygulamaya da aktaracak mekanizmaları oluşturmaları beklenmektedir. AİHM, AİHS'nin bu iki maddesini temel alarak genişletici yorumlarla devletlere pozitif yükümlülükler getirmektedir. Temel hak ve özgürlüklerin devlet tarafından etkili bir şekilde korunmasını sağlamaya çalışmaktadır. Devlet, temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda kişilerin başvurabilecekleri yerleri, süreleri vs. düzenlemekle görevlendirilmektedir¹⁴⁸. Mahkeme, pozitif yükümlülük kavramının AİHS'nin tamamını etkileyen bir unsur haline gelmesini sağlamaktadır. Böylelikle pozitif yükümlülükler, Sözleşme'de yer alan birkaç hakla kısıtlanmayarak herhangi bir hak için uygulanabilir hale getirilmektedir¹⁴⁹.

Türk Hukukunda 1982 Anayasası ile devlete pozitif yükümlülükler getirildiği görülmektedir. Anayasanın başlangıç kısmında vatandaşların Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerine göre yararlanacağı düzenlenmektedir. 5. maddede ise devlete temel hak ve özgürlükleri sınırlayan engelleri kaldırma, kişilerin maddî ve manevî varlıklarını geliştirmelerine imkân sağlama yükümlülüğü getirilmektedir.

AİHS'den, AİHM kararlarında ve Anayasadan açıkça görüldüğü üzere günümüzde devletler, yalnızca negatif yükümlülük altına değildirler. Devletlerin

¹⁴⁸ Akandji-Kombe, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap**, s. 60.

¹⁴⁹ Gümüş, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı**, s. 60.

dokunmama, engellememe yükümlülüğü temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesini her zaman sağlamamaktadır. Bu nedenle devletlere pozitif yükümlülükler getirilmektedir. Devletlerin temel hak ve özgürlükler konusunda gerekli düzenlemeleri yapma, sonrasında ise bu düzenlemelerin uygulamaya aktarılmasını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu durum, pozitif yükümlülüğün temel hak ve özgürlüklerden yararlanılması konusunda ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bireysel olarak sağlanamayan olanakların devlet tarafından sağlanması ve hakların kullanılabilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde mevzuat üzerinde bireylerin o hak ve özgürlüklere sahip olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin getiriliş amacı bu hak ve özgürlüklerin bireyler tarafından kullanılabilmesinin sağlanmasıdır. Pozitif yükümlülük ile devlet gücünden yardım alınarak bu amaca erişilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda AİHM, AİHS'yi genişletici yorumda bulunarak isabetli kararlar verebilmektedir. Özellikle devletlere pozitif yükümlülükler uyulmaması nedeniyle yaptırım uygulayabilme gücüne sahip olması, verilen kararların etkin şekilde uygulamaya aktarılabilmesini, uygulamada görülen temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlallerde dikkatli olunmasını sağlayabilmektedir.

AİHS 3. Maddesinde de açık şekilde belirtilen bir kişinin insanlık dışı ya da onurunu zedeleyici ceza, işkence gibi eylemlere maruz kalamayacağı hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre korunan haklar, direkt olarak kişinin, kişisel bütünlüğü ve onuruyla bağlantılıdır. İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı durumlara maruz kalmak, oldukça önemli durumlar olarak sözleşmenin 15. Maddesinde de yer almaktadır¹⁵⁰. 1978 yılında gerçekleşen İrlanda ve Birleşik Krallık Davası kapsamında AİHM, işkence, insanlık dışı eylem ya da ceza ile aşağılamayı, uygulanan şiddetin düzeyine göre ayırma sureti ile tanımlamaktadır. Bu bağlamda:

¹⁵⁰ Gomien, s. 24.

“İşkence”; çok şiddetli ve dayanılmaz acılara neden olan kasıtlı insanlık dışı muamele, “insanlık dışı muamele veya ceza”; şiddetli fiziksel ve psikolojik acıya neden olan “aşağılayıcı muameleden” mustarip olmak; Mağdurları aşağılanmış ve değersiz hissettirebilen istismar, korku, acı ve aşağılanma duyguları uyandırmak için tasarlanmıştır ve mağdurların fiziksel ve psikolojik direncini kırma potansiyeline sahiptir¹⁵¹.

Bu tanım ve açıklamalara göre tarihsel süreç içerisinde şiddetin varlığı her zaman vardır ve var olmaya da devam edecektir. Esas önemli nokta ise buna karşı modern devletlerin ne şekilde bir hukuki denetim ve yaptırımlar ile engellemeler yapacağı ve hangi düzeyde mağdurların haklarının garantileneceğidir. AİHS, kişinin hayatı ve sağlığının korunmasıyla ilişkili olarak sözleşmeye dahil olan devletlere pozitif yükümlülükler eklemektedir. AİHM’ne göre, pozitif yükümlülüklerin temel rolü ise verilen bu yükümlülük uygulanmasında ulusal birimlerin hakları güvencede tutmak için gerekli olan önlemlerin ele alınmasını gerekli kılmaktadır¹⁵².

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE TÜRK HUKUK SİSTEMİ VE DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜKLERİ

3.1.Uluslararası Sözleşmeler ve Anayasal Düzenlemeler

¹⁵¹ Gomien, s. 24

¹⁵² Kombe Jean and François Akandji, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler**, Avrupa Konseyi Yayınları, İnsan Hakları El Kitapları Serisi, No:7, Belçika 2008, s. 8.

3.1.1. Taraf Olunan Uluslararası Sözleşmeler

Kadına yönelik şiddetle ilgili devlet sorumluluğunun teorik çerçevesi, uluslararası ve bölgesel insan hakları örgütleri tarafından bağlayıcı olmayan insan hakları belgeleri ve adli ve yarı adli içtihat yoluyla oluşturulmuştur. Buna göre kadına yönelik şiddeti önlemek için tedbirler almak, mağduru korumak ve mağdura tazminat sağlamak, şiddeti araştırmak, faili tespit etmek ve cezalandırmak devletin görevidir. Bu yükümlülükleri yerine getirirken gerekli özeni göstermeyen bir devlet, insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulacaktır.

Devletlerin kadına yönelik şiddetle mücadelede uluslararası iradeyi destekleyip desteklemediklerini ve bu iradeyi anayasalarına dâhil edip etmediklerini ifade eder. Ayrıca bu araçlar şiddetle mücadelenin temelini oluşturur. Hukuki ve idari düzenlemelerin uluslararası sözleşmelere ve anayasal normlara aykırı olamayacağı temel hukuk normuna göre, uluslararası sözleşmeler ve anayasal hükümler bu konuda gerçekleştirilen mücadelenin bel kemiğidir.

Toplumlarda etkisini sürdüren cinsiyetçi yargılar, kadınların kendilerine tanınan haklara erişimlerini kısıtlamakta ya da engellemektedir. Erkek üstünlüğünü temel alan bu yapıda kadınlar, şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle uluslararası sözleşmelerde taraf devletlerin ulusal düzeyde kadına yönelik tanınan haklar açısından etkin bir denetim yapması ve bu hakları uygulamaya aktarması beklenmektedir. Bu hakların korunması, bu haklara yönelik ihlallerin önlenmesi ve yapılan ihlallerin de cezalandırılması taraf devletlerden istenmektedir¹⁵³.

İnsanların temel ve devredilemez hakları ilk olarak 1948 yılında Birleşmiş

¹⁵³ Feride Acar, **Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum**, Derleyenler: Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder, **Kadın Hakları: Uluslararası Hukuk ve Uygulama**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 13-22.

Milletler Genel Kurulu tarafından ilan edilen “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)” ile ortaya konulmaktadır. Bu beyannamede insanların güven içinde ve özgürce yaşayabilmesi gerektiği belirtilmektedir. İHEB’nin 1 ve 2. maddesinde insanların doğuştan eşit haklara sahip oldukları ve ayırım gözetilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Bu ayırım, kadın-erkek ayrımı olan cinsiyet ayrımını da içermektedir. Beyannamenin 5. maddesinde, insanların şiddetten ve onurlarını zedeleyecek her türlü davranıştan korunmaları gerektiği düzenlenmektedir. Beyannamenin pek çok maddesinde de insanların eşit haklara sahip olduğuna vurgu yapılmaktadır.

İHEB sonrasında 1949 yılında Avrupa Konseyi tarafından “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)” ortaya konulmuştur. AİHS’de doğrudan kadına yönelik şiddet konusunda düzenlemeler bulunmamaktadır. Ancak bu Sözleşmede yaşama hakkı, ayrımcılık yasağı, işkence yasağı, özel hayatın ve aile hayatının korunması gibi düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, kadına yönelik şiddet ve namus cinayetleri konusunda temel alınan düzenlemelerdir¹⁵⁴.

AİHS’nin 2. maddesinde herkesin yaşam hakkına sahip olduğu, 3. maddesinde kişilerin insanlık dışı eylemlere tabi tutulamayacağına yönelik işkence yasağı, 5. maddesinde kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılamayacağına yönelik özgürlük ve güvenlik hakkı, 8. maddesinde özel hayatın ve aile hayatının korunması, 14. maddesinde AİHS’deki hak ve özgürlüklerden ayırım gözetilmeksizin herkesin yararlanabileceğine yönelik ayrımcılık yasağı düzenlenmektedir. Tüm bu düzenlemeler dikkate alındığında kadın-erkek ayrımı gözetilmeksizin herkesin eşit kabul edildiği görülmektedir. Bu bağlamda kadına yönelik özel düzenleme içermese de AİHS’nin kadına yönelik şiddet ve namus cinayetlerinin önlenmesinde temel sözleşmelerden biri

¹⁵⁴ Sever, **Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Opuz v. Türkiye Kararı**, s. 21.

olduğu söylenebilmektedir. Bu sözleşmede kadınların erkekler ile aynı haklara sahip oldukları vurgulanmaktadır. Maddelerinde “erkekler için, erkeklere yönelik” şeklinde hak ayrımı yapılmamakta, cinsiyet gözetilmeksizin herkes “insan” kategorisinde değerlendirilmektedir.

AİHS ile taraf devletler, 2. madde çerçevesinde değerlendirildiğinde kadınların yaşam haklarını korumakla yükümlüdürler. Yaşamı risk altında olan kadınlar söz konusu ise bu kişilerin yaşam hakkının korunması konusunda gerekli önlemlerin etkin şekilde devletçe alınması beklenmektedir. Kadına karşı şiddette esas alınabilecek en temel madde bu madde olmaktadır. AİHS ile devletlere pozitif yükümlülük getirilmektedir.

AİHS’nin uygulanabilirliğinin sağlanması ve denetlenmesi konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kurulmuştur. Böylelikle sözleşmenin taraf devletler açısından bağlayıcılığı ve denetimi sağlanmıştır. Bu bağlamda AİHM, devletler üstü bir yargı mekanizmasıdır.

“Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”, kadına yönelik şiddete karşı uluslararası bağlayıcılığı bulunan ilk düzenlemedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde geniş kapsamlı tedbir ve koruma kararlarını içermektedir. Bu sözleşmeyi ilk imzalayan ülke ise Türkiye’dir. Sözleşmenin İstanbul’da imzalanması nedeniyle “İstanbul Sözleşmesi” olarak da bilinmektedir. Sözleşme, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁵⁵.

İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddeti ilk kez açık bir şekilde insan hakkı

¹⁵⁵ **Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu**, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu, 2015, s. 12.

ihlali ve ayrımcılık olarak tanımlamaktadır. Sözleşmeye göre kadına karşı şiddetin önlenmesi için devletler; önleme, koruma, politika ve yargılama olmak üzere farklı yükümlülükler altındadırlar¹⁵⁶.

Sözleşmenin 3.maddesinde kadına karşı şiddet, aile içi şiddet, kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, mağdur ve kadın tanımları bulunmaktadır. Sözleşme, kadına yönelik şiddetin temelinde toplumsal cinsiyetin bulunduğunu belirtmektedir. Kadınların zorla evlendirilmesine yönelik olarak da 32-37. maddelerde düzenlemeler yer almaktadır. Sözleşmenin 34. maddesinde olduğu gibi (taciz amaçlı ısrarlı takip) bazı eylemlerin uygulamaya geçirilmeden önce kontrol altına alınarak önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiği sözleşmede belirtilmektedir. Bu koruma açısından devletlerin gerekli hukuki altyapıyı oluşturmaları istenmektedir¹⁵⁷.

Şiddet olaylarının mağduru olan kişilerin gerekli uzman desteği alarak bu olayların etkisini atması açısından Sözleşmenin 18-22. maddelerinde düzenlemeler yer almaktadır. Sözleşmede kadına yönelik şiddetle mücadelede devletin, tüm kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde olması gerektiği belirtilmektedir. Devletler, Sözleşmenin 5 ve 6. maddelerine göre toplumsal cinsiyet konusunda farkındalık yaratıcı politikalar geliştirilmekle yükümlüdürler¹⁵⁸. 12. maddede kadına yönelik şiddetin önlenmesinin teşvik edilmesi, şiddet gerekçesi olarak “namus” kavramının gösterilmemesi, kadınların güçlendirilmesi konusunda gerekli çalışmaların yapılması konusunda düzenlemeler yer almaktadır. Bu Sözleşmenin diğer uluslararası sözleşmelerden farkı, somut öneriler içermesidir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi

¹⁵⁶ Şamil Demir, “Arbuluculuk ile Aile İçi Şiddet ve Uzlaşmaya Tabi Suçların İlişkisi”, Ankara Barosu Dergisi, 2014, S.2, s. 216; Sever, **Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Opuz v. Türkiye Kararı**, s. 25.

¹⁵⁷ Recep Doğan, “Kadına Yönelik Bir Şiddetin Türü Olarak, Israrlı Takip Kavramı ve Suçu”, Ankara Barosu Dergisi, 2014, S.2, s. 152.

¹⁵⁸ Müge Demirkır Ünlü, **Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddet**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2013, s. 62.

konusunda sığınma evleri, uzman eğitimleri, yasal düzenlemeler, izlenmesi gerekli politikalar gibi öneriler bulunmaktadır. Devletlerin kadına yönelik şiddet konusunda gerekli caydırıcılığı sağlaması gerektiği vurgulanmaktadır¹⁵⁹.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 1-9. maddeleri arasında kadına yönelik şiddet ve namus cinayetleri ile ilişkilendirilebilecek düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak kadına yönelik şiddet konusunda adından en çok söz edilen sözleşme, "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women-CEDAW)"dır. Bu Sözleşme, 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. CEDAW, kadınlara yönelik şiddetin insan hakkı ihlali olduğunu vurgulamaktadır. Bu Sözleşme, kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesini temel almaktadır. CEDAW, sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan devletler açısından bağlayıcılığa sahiptir. Kadınlara yönelik şiddet konusunda CEDAW, iç hukuk yolları tüketildikten sonra Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesi'ne doğrudan şikâyetle bulunma hakkı vererek somut ve kalıcı bir dayanak oluşturmaktadır. Türkiye, 1986 yılında CEDAW'a taraf olmuştur¹⁶⁰.

CEDAW'da kadına karşı ayrımcılık niteliği taşıyabilecek durumlar, taraf devletlerin bu durumda yapması gerekenler, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasının sağlanması, aile içi ilişkilerde kadına yönelik olumsuz ayrımcılığın engellenmesi vs. gibi hususlarda düzenlemeler yer almaktadır¹⁶¹. Sözleşmenin 59-61. maddelerine göre bu sözleşmede yer alan düzenlemeler yalnızca taraf devletlerin

¹⁵⁹ Sever, **Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı**, s. 25; Ünlü, **Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddet**, s. 116.

¹⁶⁰ **Soru ve Yanıtlarla Erkek Şiddetine Karşı Kadın Dayanışması**, İstanbul, Mor Çatı Yayınları, 2012, s. 40-41; Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri Birleşmiş Milletler İkinci Bölüm**, 2004, C.V, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s. 31.

¹⁶¹ Seda İrem Çakırca, **"Yeni Türk Medeni Kanunu'nun Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ile Uyumlaştırılması Süreci"**, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 2010, C.8, S.32, s. 64.

vatandaşlarına değil, ilgili ülkelerde ikamet izniyle kalan sığınmacı ve mülteci kadınları da kapsamaktadır.

CEDAW, kadınların kanun karşısında eşitliğinin sağlanmasının ötesine geçmekte ve kadınların her alanda erkeklerle eşit konumda olmaları ilkesini benimsemektedir. Devletlerin bu konuda gerekli önlemleri hızla almaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrımcı kalıplar taşıyan geleneksel ve kültürel davranış kalıplarının da değiştirilmesi konusunda devletlerin önlem almaları gerektiğini belirtmektedir. Bu Sözleşme, hem kamusal hem de özel alanda kadınlara yönelik olumsuz ayrımcılıkların ortadan kaldırılması gerektiğini düzenlemektedir. Bu bağlamda CEDAW, çok yönlü ve geniş kapsamlıdır. CEDAW'a ilişkin olarak hazırlanan İhtiyari Protokol, Türkiye tarafından 2002 yılında onaylanmıştır. Bu Protokol, taraf devletlerin CEDAW'ı ihlal etmeleri halinde bu devletlerdeki kişilere CEDAW Komitesine başvuru hakkı tanımaktadır. Komite, inceleme sonucunda ilgili devleti gerekli önlemleri almaya çağırabilmektedir¹⁶².

Komite tarafından karara bağlanan olaylardan biri “Fatma Yıldırım” olayıdır. Cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınları koruyan ve destekleyen Viyana merkezli iki örgüt, bu başvuruyu yapmıştır. Olayın mağduru Fatma Yıldırım, Türkiye kökenli Avusturya vatandaşıdır. Yıldırım, kocası tarafından ölümle tehdit edilip saldırıya uğrayınca polise başvurmuştur. Polis, kocanın mağdurla beraber yaşadıkları eve girmesini yasaklayıcı bir karar çıkarmıştır. Savcılığa da kocanın tehditleri bildirilmiş ve kocanın alıkonulması istenmiştir. Savcılık ise bu talebi reddetmiştir. Yıldırım, ileriki bir

¹⁶² Ünkap, **Türkiye’de Namus Adına İşlenen Cinayetler: Mücadele ve Kazanımlar Kamer Örneği**, s. 37-38; Gülay Arslan, **“Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2004, C.LXII, S.1-2, s. 11-12.

tarihte mahkemeye başvurmuş ve kocası aleyhine geçici önlem talebinde bulunmuştur. Kocas, Yıldırım'ın çalıştığı yere gelerek onu tehdit etmiştir. Polisler bu durumu Savcılığa bildirmemişlerdir. 1 Eylül 2003 tarihinde koca aleyhine geçici önlem kararı verilmiş ancak 11 Eylül 2003 tarihinde Yıldırım, evinin yakınlarında kocası tarafından öldürülmüştür¹⁶³.

Kadına yönelik şiddet konusunda Türkiye'de özellikle son yıllarda önemli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu durumun temel sebepleri taraf olunan uluslararası sözleşmeler ile ülkede ciddi sayıları bulan kadına karşı şiddet olaylarıdır.

Türkiye, kadına yönelik şiddetle mücadelede kadın haklarıyla ilgili birçok uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin BM Sözleşmesi (CEDAW) ve Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Sözleşme (İstanbul Sözleşmesi) bu sözleşmelerin başında gelmektedir. Ayrıca, bu alanda önemli içtihatların ortaya çıkmasına izin verirken, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olduğu unutulmamalıdır.

Cinsiyet eşitliği ve kadınlara karşı ayrımcılık yapılmaması üzerine yoğunlaşan Türkiye, de diğer birçok CEDAW ülkesi gibi bu sözleşmeye büyük çekincelerle katılım göstermiştir. Medeni Kanun'da yapılacak değişiklikler ışığında CEDAW'ın 15. ve 16. maddelerine yapılan çekinceler Eylül 1999'da kaldırıldı. Evlilik yoluyla vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin yönetmeliğini de içeren CEDAW'ın 9. maddesinde yer alan çekince, Türk Vatandaşlık Kanunu'nda yapılan değişikliklerin ardından 2008 yılında

¹⁶³ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/dec-views.htm>, 25.08.2020.

kaldırılmıştır. Dolayısıyla, Türkiye’ye ilişkin eksik çekinceler onu geniş bir şekilde yerleştiriyor, ancak sözleşmenin yorumlanmasına ilişkin ihtilaflı hükümlere göre, Türkiye’de sözleşmenin ana maddelerini, 29. maddeye mevcut çekinceyi yerleştiriyor¹⁶⁴. Ayrıca Türkiye, 6 Ekim 1999 tarihinde Hükümet tarafından imzaya açılan CEDAW İhtiyari Protokolüne taraftır. Ek Protokol 2002 yılında kabul edilmiş ve Türkiye’de 29 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, anlaşmaya taraf olmanın yanı sıra, BM çatısı altındaki kadın hakları konusunda, esnek hukuki metinler de açıklandığı gibi uluslararası metinlere imza attı. 4-15 Eylül 1995’te BM ekonomisinde ve Pekin’de düzenlenen “Dördüncü Dünya Kadın Konferansı” Sosyal Konseyi kararıyla sonuçların Pekin Deklarasyonu’nda kabul edildiğini ve Eylem Platformu’nun belgelerini Türkiye herhangi bir çekince olmadan kabul etmiştir¹⁶⁵.

İstanbul Sözleşmesi, imzaya açıldığı 11.05.2011 tarihinde ilk Türkiye tarafından imzalanmıştır ve Türkiye’de bağlayıcı olan ilk uluslararası sözleşmedir.

10.02.2012 tarihli sözleşmeyi onaylayan karar 08.03.2012 tarihli Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Sözleşmenin 75. maddesinde belirtilen usul uyarınca Sözleşme, ayın ilk günü olan 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Üç aylık sürenin sonunda sekizi Avrupa Konseyi üyesi on ülkenin onay ve kabul belgelerini Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunarak; Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair

¹⁶⁴ BM CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Altıncı Periyodik Türkiye Raporu, 2008, Ankara.

¹⁶⁵ Kadriye Bakırcı -Türkân Yalçın Sancar- Gülriz Uygur, **Aile İçi Şiddete ve Yetkili Kurum ve Kuruluşlara İlişkin Mevzuat ve Değerlendirme Raporu, Uluslararası, Avrupa ve Türk Hukuk Mevzuatı, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, BM ve Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Projesi**, Ankara 2007, s. 41.

6284 sayılı Kanun, belirli hükümler bakımından Sözleşmeye aykırı olmakla eleştirilse de İstanbul Sözleşmesi ile imzalanarak Türk hukuk sistemine dâhil edilmiştir.

3.1.2. Anayasal Düzenlemeler

Anayasal düzenlemeler, devletlerin kadına karşı şiddet olgusu kapsamında mücadele iradesinin belirten en somut örnekleridir. Bu bağlamda devletlerin öncelikle anayasal seviyede kadın ve erkek eşitliğinin ve ayrımcılık yasaklarının kabul etmesi beklenmektedir. Anayasal eşitlik altında güvencenin sağlanması, kadına şiddet olgusu ile mücadele etmek ve şiddetin etkilerinin ortadan kaldırılması açısından anayasal iradenin varlığını bizzat ortaya koymaktadır.

Ülkemizde 1982 Anayasasında yer alan ve “kanun karşısında eşitlik” başlığı altında 10. Maddedeki eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağını kapsamaktadır. 10. Maddenin 1. Fırkası kapsamında “*Herkes; dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.*” Bu maddenin metni ile gerek ayrımcılık karşısında mücadele gerekse ayrımcı eylemlerde bulunanlar arasında geniş kapsamlı bir yaklaşım ele alınmaktadır¹⁶⁶.

2004 yılında söz konusu maddenin ilk fırcasında yer alan ibarelere “*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür.*” İbaresini de eklenmiştir. 2010 yılında eklenen bir başka ibarede de eşitliğin hayata geçirilmesine yönelik engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda: “*Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.*”

¹⁶⁶ Ece Öztan, “**Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Anayasallaşması**”, Rona Aybaya Armağan, C. 2, Legal Yay., İstanbul 2014, s. 1905-1925.

Kadın hareketlerinin ele alındığı çalışmalar ve CEDAW komisyonun referans alınması ile Anayasada 2004 yılında değişimler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Devlete anayasada bulunan kadın ve erkek eşitliği ilkesinin hayata geerilmesi açısından gerek duyulan önemlerin alınması ykmllğ eklenmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen değişiklikler de ise, özel önlemlerin alınmasına karşılık devlet ykmllkleri belirtilmektedir. Söz konusu düzenlemeler kadın ve erkeklerin gerçek eşitliliğinin sağlanması için taraf devlet tarafında geçici ve özel önlemlerin Sözleşme kapsamında ifade edilen şekilde bir ayrımcılık şekilde nitelendirilmeyeceğini belirten Cedaw’ın ele aldığı 4. Madde ile de uyumluluk gstermektedir¹⁶⁷.

Eşitlik ilkesi nitekim Anayasanın 41. Maddesinde “ailenin korunması ve çocukların hakları” başlığı altında yer almıştır. Bu bağlamda aileler Türk toplumunun temel yapı taşıdır ve eşlerin birbirine eşit olması temeline dayanır. Ailenin karı koca arasındaki eşitliğine yönelik aldığı bu hüküm, Anayasaya 2001 yılında eklenmiştir. Bu yasal düzenleme ile özellikle de 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu tarafından evin reisinin koca olarak belirtildiği sistemde, cinsiyet eşitliği açısından temel bir reform olarak nitelendirilmiştir.

Anayasanın 41. maddesinin 2. fıkrası, devletin koruma görevini belirtmektedir. Bu bağlamda devletin aile birliğindeki huzurun ve refahın korunabilmesi için aile planlamasının öğretimini üstlenmeli, uygulanması ile ilgili tedbirleri almalıdır. Belirtilen bu hüküm, devlete anne ve çocukların korunması kapsamında önlemlerin alınması açısından yetkiyi vermekle beraber bir dev de vermektedir. 4320 sayılı Ailenin korunmasına yönelik Kanun’da belirtilen gerekçede ve Anayasa mahkemesinin korumacı önlemlerine yönelik değerlendirmede oldukça sık belirtilen 41. Maddenin ele

¹⁶⁷ Bakırcı, s. 154.

alındığı görülür. Bu bağlamda, meydana gelen sonuç, kadının toplumun temelini meydana getiren aile kapsamında ana sıfatı açısından korunmasına değer bulunmuştur¹⁶⁸. Kadına yönelik korunma önlemlerinin ve kadına karşı şiddet ile mücadeleye ilişkin yasal düzenlemelerdeki ailenin korunması ifadesi buna dayanmaktadır.

Kadına karşı şiddet olgusunun kadının hak ve özgürlüklerine müdahil olması, maddi ve manevi varlıklarının bir bütün olarak sınırlandırılması, hayat haklarının ve bedenlen sahip oldukları dokunulmazlıkların ihlal edilmesi, birçok şiddet durumlarında şiddet düzeyinin işkence ve eziyet seviyesine kadar uzadığı, şiddetin kadınların güvenliklerini ve özgürlüklerini tehlikeye soktuğu bilinen bir gerçekliktir.

Anayasanın 90. maddenin 5. fıkrasına göre;

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”

Anayasa’nın 90. maddesinde yapılan düzenleme, temel hak ve özgürlükler açısından önem taşımaktadır. Bu düzenlemeye göre usulüne göre yürürlüğe konulan milletlerarası antlaşmalar kanun hükmünde kabul edilmekte ve bu antlaşmaların Türk kanunları ile farklı düzenlemeler içermesi halinde milletlerarası antlaşma hükümlerine öncelik tanınmaktadır. Bu kapsamda özellikle AİHS’nin Türkiye’de uygulanabilirliği hususunda 90. madde önemli bir yere sahiptir.

¹⁶⁸ Merih Öden, “Türk Anayasa Hukukunda Devletin Kadınları Ev-İç Şiddete Karşı Koruma Ödevi”, *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İç Şiddet içinde*, (Edt. Funda Kaya-Nadire Özdemir-Gülriiz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 77-95.

Temel hak ve özgürlüklere yönelik uluslararası sözleşmeler ile yasaların aynı konu kapsamında farklı hükümler vermesi halinde, uluslararası sözleşmelerin temele alınacağı konusunda düzenleme 2004 yılındaki değişimler ile Anayasa'ya dâhil edilmiştir. Ancak Uluslararası sözleşmeleri uygulayan kanunda ilgili bir değişikliğe ihtiyaç olup olmadığı, avukatlar arasında bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu konudaki tartışmanın Anayasa Mahkemesi'nin 19.12.2013 tarihli kararında yapılan değerlendirmeye sona erdiği kabul edilmelidir.

Bu kural, zımni bir fesih kuralıdır, temel hak ve özgürlükler, antlaşma hükümlerine aykırı olan kanun hükümleriyle uygulama olasılığını ortadan kaldırır. Yine Mahkeme'ye göre; Birbirleriyle çatışan temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası bir antlaşma hükmü ile davalarına yasal bir hüküm uygulamak zorunda olan uygulayıcılar, özellikle yargı, kanunu göz ardı ederek uluslararası anlaşmayı uygulama yükümlülüğüne sahiptir¹⁶⁹.

Yargının bu açık içtihadı ile hem CEDAW hem de İstanbul Sözleşmesinin Türk hukukunun bir parçası olduğu, bu sözleşmenin hükümlerinin başta yargı olmak üzere tüm uygulayıcılar tarafından uygulanması gerektiği ve sözleşme kurallarının zorunlu olduğu tartışılmaz hale gelmiştir.

Bahsedilen Anayasal yükümlülükler ile kadın ve erkek eşitliği ve ayrımcılık yasağının başında hukuksal iradenin eşitlikten taraf olduğunu belirtmektedir.

3.2. Devlet İradesinin Hukuki Düzenlemelere Yansıması

¹⁶⁹ Anayasa Mahkemesi Sevim Akat Ekşi Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2187, K.T. 19.12.2013.

3.2.1. Hukukta ve Toplumda Cinsiyet

Kadına yönelik şiddetle mücadelenin tek başına kanunla mümkün olmadığı bilinen bir gerçektir. Nihayetinde kadına yönelik şiddet, bir cinsiyet meselesi ve ataerkil sistemin yarattığı sosyal bir olgudur. Ataerkil sistemi sadece yasal hükümlerle ortadan kaldırmak mümkün olmadığından, şiddeti çözmek için geniş bir ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşüme odaklanmak daha uygun görünmektedir. Ancak genel çözüm yönteminde bile hukuk, şiddetle mücadele için bir başlangıç noktasıdır. Her halükârda, kadınlar için aile ve kamusal yaşamda yasal eşitliğin sağlanması esas olarak yasal reformlarla mümkün olacaktır. Hukuk yoluyla çözüm aramak kaçınılmazdır ve hukuk bu mücadelede de oldukça etkin bir araç niteliğini taşımaktadır.

Yasa gereği şiddet önlenabilir ve şiddetin olumsuz sonuçları azaltılabilir. Esasında kanun, yaptırım yoluyla cinsiyet temelli ilişkilerin kurulmasında, devamlılığında ve değiştirilmesinde etkilidir¹⁷⁰. Bu nedenle devletler, bunun bir tezahürü olan kadına yönelik ayrımcılıkla ve kadına yönelik şiddetle mücadele iradesini, devamı olan hukuk sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik tedbirler alarak ortaya koymuşlardır. Hukuku toplumsal cinsiyet sorunlarının çözülmesinde etkili bir araç olarak tanımlamak ve bu yönde kullanmak, hukukun son zamanlarda kazandığı bir roldür. Tarihsel olarak, hukukun cinsiyet eşitsizliğiyle ilişkisi, feminist hukuk teorilerinin temel bir eleştirisi olmuştur. Bu bakımdan kanun bazen toplumsal cinsiyet konularını görmezden gelmiş ve bazen daha da kötüleştirmiştir.

Hukuk geleneksel olarak erkek egemenliğinin kabul edildiği ve bu tahakkümün görünür kıldığı ve meşrulaştırıldığı bir ortam sağlar. Bu yaklaşımla hukuk, baskı ve baskının meşrulaştırılması ve kadın üzerindeki erkek gücünün kurumsal bir hale gelmesi manasını taşımaktadır¹⁷¹. Toplumsal cinsiyetin yaratılmasına ve sürdürülmesine

¹⁷⁰ Gülriz Uygur ve İrem Çağlar, “Hukuk”, **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi içinde**, (Edt. Yıldız Ecevit-Nadide Karkın), Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2011, s. 155.

en önemli katkıyı sağlayan araçtır ve sadece düzeni sağlama işlevi ile hareket ettiğinde bu yönü pekiştirerek kadının bağımlı ve ikincil konumunu güçlendirir¹⁷². Ayrıca bu, mevcut ataerkil değerlerin de güçlendirilmesini sağlamaktadır. Bu şekilde oluşturulan yasal normlar ve düzenlemeler, kadınların erkeklere göre ikincil konumlarının nedenlerindendir. Feminist açıdan bakıldığında, bu işlevi ile bir sorunun kaynağı olarak kabul edilen hukuk, toplumdaki değişimin önünde de bir engel oluşturabilmektedir¹⁷³.

Bu yasal işlev, kültürel normlara veya ideolojilere göre yasal düzenlemelerin sonucudur ve bu nedenle hukuk, cinsiyet eşitsizliğini yansıtan bir kurumdur. Bu durumda yasal hükümler toplumdaki algıların hukuka yansımından oluşmakta ve bu algıların pekiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle aile ve ceza hukukuna ilişkin hükümler, kadınları yöneten ataerkil normlardan oluşmaktadır. Özel bir alana gelince; devlet ve geniş hukuk sistemi aile işlerine karışmaz, ancak eşe iç ilişkilerde hane reisi olarak yetki verir. Aile reisinin soyadı, çocuğun velayeti ve ikamet yeri seçimi gibi konuları belirlemesine olanak tanır¹⁷⁴.

Öte yandan, kadın bedenini ve cinselliğini kendisine değil, aileye, aşirete veya topluma ait gören erkek egemen anlayış, yasal hükümlerde yerini bulurken, namus veya şerefi kurtarma güdüsü ceza indirimi sağlayan bir kurum gibi yasal hükümlerde yer almaktadır.

Türkiye’de 1926’dan beri yürürlükte olan ve 2005 yılında yürürlükten kaldırılan 765 Türk Ceza Kanunu’nun tipik bir örneği suç türlerinde görülebilir. Söz konusu kanunda kadınlara yönelik ağır şiddet çeşitlerinden biri olan tecavüz suçunun “*Adab-ı Umumiye ve Nizam-ı Aile Aleyhine Cürümler*” adı altında sınıflara ayrılmıştır. Yani

¹⁷¹ Mackinnon, Catharine A., **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, Metis Yay., İstanbul 2003, s. 63.

¹⁷² Sancar, s. 41.

¹⁷³ Murat Yüksel, **Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri**, Beta Yay., İstanbul 2003, s. 155.

¹⁷⁴ Uygur ve Çağlar, s. 169.

tecavüz kadına yönelik değil, sosyal ahlaka veya aileye karşı işlenen bir suçtur¹⁷⁵. Buna benzer bir şekilde, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan zina veya hukuka aykırı cinsel ilişkiye yakalanan bazı akrabalara yönelik cinayet ve şiddet işlemlerinin cezasının azaltılmasını öngören TCK'nin m.462'sindeki hüküm buna bir örnektir¹⁷⁶.

Bu geleneksel işlevi ile hukuk, kadına yönelik şiddet olgusuna çözüm üreten bir araç değil, sorun yaratan bir kurum haline gelmiştir. Yakın zamana kadar özel alandaki şiddeti görmezden geldi, kamusal alanda sadece erkeklere yer verdi ve ev içi alanda herhangi bir düzenleme yapmadı. Öte yandan kadın bedeni, kamusal alanda, kadınlara birey olarak değil, ataerkil sistem altında oluşturulan sosyal kurumların bir parçası olarak davranarak, yasal hükümler aracılığıyla cinsellik ve şiddetle ilgili pek çok sorun yaratmaktadır. Bunun en acı örneklerinden biri, yürürlükten kaldırılan 765 sayılı Türk Ceza Kanunun 434. maddesinde, kaçırılan veya tecavüze uğrayan bir kadının tecavüze uğrayan, kaçırılan veya yardım eden biriyle evlenmesi halinde cezanın ertelenmesine ilişkin düzenlemedir. Böyle bir düzenleme ile yasa, bir kadının tecavüze uğrayan kadını kendisine tecavüz eden erkekle evliliğe sürükleyerek birden fazla fedakârlık yaptığı ve böylece şiddeti çoğaltan ve yeniden üreten bir araçtır. Tecavüzcünün mağdurla evlenmesi sadece mağduru daha da kötüleştirmekle kalmaz, aynı zamanda kadının tecavüzcüsü ile aşağılama ve şiddet yaşamına mahkûm edilmesine de yol açar¹⁷⁷. Bu yasal çerçeve, toplumun onu istediği ve sosyal yapının böyle olduğu iddialarıyla uzun zamandır savunulmaktadır¹⁷⁸. Bu korumalar, hukukun kültürel normlara göre tesis edildiğinin bir ifadesidir. Ancak bu korumalar, yasal düzenlemeler insan haklarına dayanıyorsa, hukukun toplumsal yapıyı değiştirme potansiyeline sahip bir kurum

¹⁷⁵İlkkaracan, Pınar, “**Giriş: Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik**”, Müslüman Toplamlar İçinde Kadın ve Cinsellik içinde, (Derl. Pınar İlkkaracan), İletişim Yay., B. 3, İstanbul 2011, s. 11-33.

¹⁷⁶ Sancar, s. 176-190.

¹⁷⁷ Ertürk, s. 178-179.

¹⁷⁸ Sancar, s. 158-166.

olduğunu ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bu işlevin ön planda olması gerektiğini dikkate almamaktadır.

Geleneksel hukuk işlevine ek olarak, bugün, aynı zamanda organize etme, yürütme ve geliştirme işlevine de sahiptir. Devlet, yaşam koşullarını toplu olarak korumayı, bu koşulları iyileştirmeyi ve yasalar aracılığıyla onları belirli hedeflere yönlendirmek için toplumsal bilinci değiştirmeyi amaçlamaktadır. Toplumun eğitimcisi ve yöneticisi olan hukuk, toplumun gelişmesine hizmet eden bir araçtır¹⁷⁹.

Yasanın değişen işlevi ile toplumsal cinsiyet üzerindeki olumsuz etkisinden kurtulmak mümkün olabilir. Bu, hukukun toplumdaki eksiklikleri ve ilkeleri meşrulaştıran bir araç değil, değişim ve dönüşüm aracı haline gelmesidir¹⁸⁰. Hukukun geliştirici işlevi görmesi için öncelikle hukuki normların kültürel normlara değil insan hak ve özgürlüklerine uygun olarak oluşturulması gerekir. Bu şekilde yasa, toplumsal cinsiyet sorunlarının çözümünde etkili bir araç olabilir. Bu aşamada ataerkil sistemin etkisiyle oluşturulan yasal hükümlerin kaldırılması ve ataerkilliğin kanuna yansımalarının ortadan kalkması beklenmektedir.

Hukukun klişeleri ihlal edip etmediği, reformcu olup olmadığı ve sadece toplumu korumakla kalmayıp aynı zamanda iyileştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımı benimseyip benimsemediği, cinsel suçlarla ilgili normların oluşturulması sürecinde ortaya çıkıyor. Çünkü cinsel suçlarda, hukukta ve ahlakta, geleneklerde, adetlerde, ailede bir arada veya birleşme içinde normların belirlenmesi töre ve ailelerin gerek karşı karşıya gerekse bir araya gelmesini sağlamaktadır¹⁸¹.

Ayrıca, kadın ve erkeğin birey olarak hak ve özgürlüklerine dayalı aile ve ceza hukuku düzenlemeleri de devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklediğini

¹⁷⁹ Toroslu, Nevzat, Ceza Hukuku, Savaş Yayayınları, B. 5, Ankara 2001, s. 6.

¹⁸⁰ Sancar, s. 158-166.

¹⁸¹ Sancar, s. 119-137.

göstermenin bir yoludur. İlk aşamada eşitsizliği ve ayrımcılığı destekleyen ve pekiştiren yasal hükümlerin kaldırılmasıyla ikinci aşamaya geçilebilir. Bu aşamada eşitsizliklerden kaynaklanan sorunların kanunla yeniden çözülmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, cinsiyet tarafsızlığının eşitsiz bir sonuca yol açabileceği unutulmamalıdır. Hukukta tarafsızlık ilkesi uygulandığında, durumlar arasındaki farklılıklar hiçbir şekilde dikkate alınmaz. Kadınların doğurganlığı gibi kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar olarak algılansa da kadınların sosyal, politik ve ekonomik durumu dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla, yasanın cinsiyet açısından tarafsız olması, eşitsiz sonuçlara yol açmaktadır. Bunun en yaygın örneği aile içi şiddettir.

Cinsiyet tarafsızlığı, aile içi şiddetteki cinsiyet eşitsizliklerini hesaba katmaz. Yasanın cinsiyet geliştirme işlevini yerine getirebilmesi için cinsiyetten bağımsız olmaması ve cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik özel tedbirler içeren ve pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilen normlar oluşturması gerekir. Hukuk, mevcut adaletsizliği ortadan kaldırmaya yönelik hükümlerle eşitliği hedefleyen bir kurum ise, devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyeceği ifade edilebilmektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede vurgulanması gereken bir diğer husus ise yasanın toplumsal algıların değişmesinde oynayacağı bir role sahip olmasıdır. Devlet, yasal düzenlemelerle bazı eylemleri suç olarak tanımlar, bu eylemlere karşı çıktığını ortaya koyar, böylece konumunu belirlemektedir. Devlet, kadına yönelik şiddet eylemlerine ağır yaptırımlar uygulayarak ve cezaya özel hükümler ekleyerek, suçun niteliksel farklılığını da dikkate alarak, bu tür şiddet eylemlerinde bulunanlara karşı koymadığını açıkça göstermektedir. Hukuk sisteminin bu tutumu, toplumda eşitliğe dayalı bir cinsiyet algısı oluşturmanın yolunu açabilir ve böylece hukuk, uzun vadede önce bireysel davranışların, sosyal tutumların değişimine yön verir. Hukukun

toplumdaki dönüştürücü rolü sınırlı olsa da etkisini her aşamada değerlendirmek de oldukça önem taşımaktadır.

3.2.2. Medeni Hukuk ve Ceza Hukuk Bağlamında Temel Düzenlemeler

3.2.2.1. Medeni Hukuk

3.2.2.1.1. 4721 Sayılı Medeni Kanun’a Geçiş

Devletlerin kadına yönelik şiddetle mücadelede gerekli özeni gösterip göstermediğini belirlemeye çalışan ana unsurlardan biri, ulusal mevzuatın mücadele için yeterli ve insan hakları ile uyumlu olup olmadığıdır¹⁸². Bu tanım, ceza hukuku ve medeni hukuk alanındaki temel yasal hükümlerin, cinsiyet eşitliğine ve / veya kadına yönelik şiddete odaklanan yasal hükümlerin varlığına dayanan hükümler içerdiğini göstermektedir. Türk hukukunu bu çerçevede ele alırken, cinsiyet meselesinin en çok etkilendiği iki alan olan aile ve ceza hukukundaki temel hükümlerin incelenmesi gerekmektedir. Uluslararası standartlara göre temel hükümlerde eksikliklerin varlığı, sayısı ve niteliği veya bu standartlara uyulmaması, kadına yönelik şiddetle mücadelede devlet iradesinin belirlenmesine imkân vermektedir.

Son dönemlerde ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında birçok yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu değişimlerden biri de medeni hukuk kapsamında gerçekleştirilen düzenlemelerdir. 1926 yılında 743 Sayılı Türk Medeni Kanunu, 2002 yılında yürürlükten kaldırılmış ve 4721 sayılı Türk Medeni kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun değişikliği kapsamında kadınlara ilişkin ataerkil tutumların üzerinde gerçekleştirilmiş hükümler de kaldırılmıştır.

¹⁸² UN Human Rights Council, A/HRC/23/49, par.33; UN Commission on Human Rights, E/CN.4/1999/68, par. 25.

TMK’da tek eşli ve resmi evlilik, evlenmenin yaş sınırı olmaması, boşanma serbestliği, miras ve velayetler, kadın ve erkek eşitliğinin kabullendirilmesi açısından bir reformdur¹⁸³.

2002 yılında yürürlüğe girmiş olan TMK ise ailesel ilişkilerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik rol dağılımını temele alarak kadın erkek arasındaki eşitsizliği açık şekilde ortadan kaldırmıştır. Evlilikte kadın ve erkeğin eşitliğine dayanmış olan bir aile yapısını hedefleyerek eşlerin evlilik içerisinde mutluluğunu sağlamak ve aileleri çocuklarının bakımına, eğitim ve gözetimine özen vermekle yükümlü kılmıştır.

Aile Evi Yönetmeliğine göre, bir eş, diğer eşin açık rızası olmadıkça, aile konutu için kira sözleşmesini feshedemeyecek, aile evini devredemeyecek veya aile evindeki haklarını sınırlayamayacak. Birlikte yaşama mülkünün ağırlıklı olarak erkeklere ait olduğu ve bu konutla ilgili kararların sadece erkekler tarafından alındığı göz önüne alındığında, bu rejimin kadınlar için önemi açıktır¹⁸⁴. Benzer şekilde, evlilik sırasında edinilen malların eşitliğinin evlilik sona erdiğinde eşler arasında paylaşılmasına izin veren mülk edinimi rejiminin yasal bir mülkiyet rejimi olarak benimsenmesi, kadınların ekonomik haklarının korunmasını da mümkün kılmıştır. Bu düzenleme, evlilik sırasında ev içinde ve / veya dışında çalışan kadınların, evliliğin devamı sırasında edinilen malvarlıklarının ağırlıklı olarak erkeğe ait olduğu ataerkil bir toplumsal düzende işlerinin değerlendirilmesi bakımından oldukça önem taşımaktadır.

Türk Medeni Kanun’un 124. Maddesi ile beraber evlilik yaşı kadın erkek için eşitlenmiş olsa da bu sınır 17 olarak belirlenerek çeşitli durumlarda ise 16 olarak da belirlenmiştir. Ancak Türkiye’nin taraf olduğu BM çocuk hakları sözleşmesi

¹⁸³ Usta, Sevgi, “Koca Aile Birliğinin Revidir” Hükmünden “Edinilmiş Mal Rejimine: Evli Kadının Hukuki Durumu”, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar içinde*, (Derleyen, Serpil SANCAR), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 943-984.

¹⁸⁴ Şafak Ayşe Aydın, *Feminist Bir Bakışla Türk Aile Hukukunda Kadın Bedeni*, XII Levha Yay., İstanbul 2014, s. 67.

kapsamında 18 yaşından küçük herkes çocuktur ve 18 yaş altında gerçekleştirilen evlilikler çocuk evliliği olarak kabul edilmektedir.

Boşanmış olan kadının tekrar evlenmesi için gerekli olan bekleme süresi kapsamında düzenlenen TMK 132. Maddede eski TMK döneminde ele alınan düzenleme ile paraleldir. Bu bağlamda bekleme süresi, soy bağı karışıklığını engellemektedir. Kadının doğum yapması halinde bu sürenin bitmesi veya kadının önceki evliliklerinden hamile olmadığına anlaşılmaması ya da eski kocası ile evlenmek istemesi durumunda bu süre hâkim tarafından ortadan kaldırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yeniden evlenme isteği barındıran kadının gebelik durumunu sorgulayarak kadının özel hayatı ve kişilik haklarına müdahil olmaktadır.

3.2.2.2. Ceza Hukuku

3.2.2.2.1. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu

Ceza kanunu, toplumsal cinsiyet kapsamında meydana gelen sorunların sıkça gündeme gelmesi açısından diğer temel kanundur. 1889 yılında İtalya ceza kanunundan alınan ve 1926 yılında yürürlüğe geçen bu kanun, 1990'lı yıllarda oldukça sık gündeme gelen toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşılık istenen sonucu verememiştir. Aksine eşitsizliği pekiştirir nitelikler taşımaktadır. Kanunun kadın erkek eşitliğini belirten hükümlerin bir kısmı anayasa mahkemesi tarafından alınan karar ile iptal edilerek 2005 yılında ETCK'nin yürürlükten kaldırılması ile beraber de hukuksal olarak silinmiştir¹⁸⁵.

Eski medeni kanunun yürürlükte olduğu dönem kapsamında devlet tarafından kadına karşı bakış açısının ele alındığı durumlar, cinsel suçları içeren bölümlerdir. Bu

¹⁸⁵ Sancar, s. 90.

kapsamda kadınların mağduriyetinin olduğu cinsel dokunulmazlığın ihlalini içerisinde barındıran suçlar “Adab-ı Umumiye ve Nizam-ı Aile Aleyhine Cürümler” adı altında belirtilmiştir. Buna göre “ırza geçmek, ırza tasaddi, kadın-kız ve erkek kaçırma, sarkıntılık, evlenme vaadiyle kızlık bozma gibi suçların yanında, kadın kıyafetleriyle kadınların bulunduğu yerlere girme, müstehcen hareketler” ve buna benzer suçlar ele alınarak düzenlenmiş ve hukuksal değerler bakımından birbirlerinden farklı olarak özünde cinsellik suçu barındıran suçlar bu kapsamda düzenlenmiştir. Böylelikle yasaları koyan yetkililerin cinsellik suçu olarak değerlendirdiği tüm eylemlerde, eylemin yöneldiği hukuksal değer ne olduğuna dair bir yorumda bulunulmadan genel ahlak ve aile düzeninin korunmasına yönelik bir amaç taşımaktadır. Cinsel suçlarda temel mağdur kadındır ve korunan değer cinsel özgürlük olması gerekmektedir, devletin korumuş olduğu değerler kadına yönelik toplum veya eşi ile de ilişkilidir. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinin bir kısmının ceza kanunlarında da yer aldığı gibi hukukun genel fonksiyonu görülmektedir. 70’li yıllardan sonra feminist eylemlerin baş göstermesi ile beraber Avrupa’daki ceza kanunlarındaki geleneksel uyumlar somut bir karşılık bularak değişim geçirmeye başlamışlardır. Bu kapsamda ülkemizde de ETCK’nin kaldırılması ile beraber somut bir karşılık elde edilerek 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 Türk Ceza kanununda cinsel suçlara yönelik düzenleme “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” başlığında ele alınmıştır¹⁸⁶.

ETCK’nın 462 maddesi 2003 yılında yasama tarafından kaldırılmıştır. Buna göre ETCK döneminde namus cinayeti şeklinde değerlendirilen ilk düzenleme de bu şekilde gerçekleştirilmiştir¹⁸⁷. Kanunda yer alan maddeye göre adam öldürme veya kasten yaralama suçlarının zina ya da gayrimeşru cinsel ilişki olarak kabul edilen koca, karı, kız kardeş veya bunlar ile beraber olan kişiye yönelik karı, koca, usulden biri, erkek ya da kız kardeş tarafından işlenmiş olması ile beraber cezada indirim uygulanmasına

¹⁸⁶ Sancar, s. 91-102.

¹⁸⁷ Sancar, s. 176.

olanak sağlamaktaydı¹⁸⁸. Bu durumu kapsamında namus teriminin kadının cinselliği üzerinden ele alınması ve kadının erkeğe ait namusunu sınırlandıran cinsel ahlak kurallarının ihlali durumunda uygulanacak olan şiddet, toplum açısından hoş karşılanabilir bir ifade ile kanunda yer almaktadır. Kanun maddesine detaylı şekilde bakıldığında bu gibi bir düzenlemeyi ataerkil ahlakın biçimlendirmiş olduğu net şekilde belirlenmektedir. Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile mahkemeye taşınan bu kanunun hükmü, 1998 senesinde aykırı olarak kabul edilmemiştir¹⁸⁹. Anayasa mahkemesince alınan bu kararın gerekçesi 5 yıl sonra kanun koyucular tarafından yürürlükten 2003 yılında kaldırılmıştır.

3.2.2.2.2. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

ETCK yürürlükte kaldığı dönemde eleştirilere maruz kalarak ele alınan düzenlemeler 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 TCK ile oldukça büyük oranda giderilmiştir. TCK’da bir önceki kanundan farklı şekilde, cinsel dokunulmazlık karşılığında işlenen suçlar, ahlak ve aile düzenine karşı işlenen suçlardan ayrı bir şekilde düzenlemeye dâhil edilmiştir. Kanuna yönelik bu düzenlemede, kanunu belirleyen cinsel özgürlüğü bireye ait bir hak olarak gördüğü belirtilmektedir. Bu ise geleneksel yaklaşımın temeli olarak belirtilmektedir. Yeni ceza kanununda cinsel saldırı, çocukların istismar edilmesi, reşit olmayan bir birey ile cinsel ilişkiye girilmesi, taciz gibi suçlar, “cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar” olarak düzenlemeye alınmıştır. ETCK yürürlükte olduğu dönemde, sınırlamalar kapsamında ırza geçme suçu şeklinde hüküm kapsamına giren eylemler cinsel saldırı olarak tanımlanmış ve sınırlamalar kaldırılarak zor kullanmaya dayalı bir bireyin bedenine karşı dokunulmazlığın ihlal edilmesine karşı tüm cinsel eylemler, suç kapsamına dâhil edilmiştir. Kişinin cinsel

¹⁸⁸ Sancar, s. 178-180.

¹⁸⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı, 16.07.1998 tarih, 1997/45 E., 1998/48 K., R.G., 22.11.2003-25297.

dokunulmazlığını temele alan bu yaklaşımın diğer bir belirtisi ise evlilik içi tecavüzün suç olduğu Kanun metnine alınmasıdır¹⁹⁰.

Genel ahlaka aykırı suçlar ile bireylerin cinsel dokunulmazlıklarına karşılık suçların net bir biçimde ayrışması, kanun içerisinde sistematik bakımdan olduğu kadar, cinsel suçların cezalandırılmasının sebebinin gerçekleşen eylemin ahlaka uygunluğuna karar verilmeden meydana getirilmesi bakımından da önem taşımaktadır. Cinsel suçlar kapsamında failerin ceza almasının sebebi, failin gerçekleştirdiği eylemin ahlaksal açıdan uygun olup olmadığı değildir. Bunun aksine, gerçekleştirilen eylemin mağdurun yasalarca korunan cinsel özgürlüğün ihlalidir. TCK üzerinde gerçekleştirilen düzenlemeler ile devlet, hukuk sistemi ile kadına yönelik ataerkil toplum yapısının cinselliğine yönelik ahlak anlayışına bakmaktan vazgeçmektedir.

Yeni TCK tarafından getirilen en büyük değişim ise, önceki kanunda bulunan, yalnızca kadın açısından değil, çeşitli suçların kanundan çıkarılarak özellikle de kadının mağduriyetini korumak için önemli bazı suç türlerinin de düzenleme kapsamına alınmasıdır¹⁹¹. Yeni TCK içerisinde yer alan “Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi” başlığının 3. Maddenin 2. Fırcasında da anayasal eşitlik ilkesi düzenlenmiştir. Diğer yandan 122. Maddede yer alan “Nefret ve Ayrımcılık” başlığı içerisinde nefret ve ayrımcılık suçlarının dil, ırk, milliyet, renk gibi nedenlerin yanı sıra cinsiyet kapsamında da suç işlenmesi açık şekilde suç niteliğine alınmıştır.

Nitekim yeni TCK’da gerçekleştirilen düzenlemeler, uluslararası hukuk ile uyumlu ve çağdaş standartlara da uygun gerçekleştirilmiştir. Fakat, ülkemizdeki yasal değişimler kapsamında gelişmiş olan hukuki kapsamın kadınların haklarının korunarak geliştirilmesi bakımından eksiksiz bir sonuç elde edildiğinin ifade edilmesi yanlıştır¹⁹².

¹⁹⁰ Türkân Yalçın Sancar, **Türk Ceza Hukukunda Kadın**, s. 185.

¹⁹¹ Bakırcı-Sancar-Uygur, S. 119.

Yeni TCK eleştiriye açık şekilde gerçekleştirdiği düzenlemeler ile var olmasına rağmen, kanun yapısı, toplum içerisinde hâkim olan namus algısını güçlendirmek, kadınların aleyhine ayrımcılık olarak nitelendirilen ve ataerkil yapının bir yansıması olarak değerlendirilen düzenlemelerde bulunmamıştır. Böylelikle söz konusu ceza hukuku, klasik ataerkil bir yapıdan kurtulmuştur. Devlet, kadın ve erkek arasındaki eşitlikten yana durarak kadınların hakları ve özgürlüklerinin korunmasını sağlayan bir tutum ele almıştır.

3.3. Devlet İradesinin Hukuk Dışı Alanlara Yansıması: Şiddetle Mücadele

Politikaları

3.3.1. Uluslararası Yaklaşımlar

Hukuki araçların etkisi kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda diğer etmenlere kıyasla daha etkindir. Ayrıca kadına yönelik şiddetle mücadelede cinsiyet bazlı hiyerarşi, uzun zamandır süregelen hâkim değerlerin değiştirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin her alanda savunulmasıyla birlikte kadına yönelik şiddetle mücadele daha etken bir hal alacaktır. Kadınların maruz kalmış oldukları şiddete son verebilmek için ataerkil düzenin kaldırılması ve cinsiyetler arası eşitliğin tam anlamıyla sağlanması gerekmektedir. Ayrıca şiddete son verebilmek için kadınlara destek verilmesi, bağımsızlıklarının daha etken savunulması, kadınların siyasi alanlarda temsil edilmesi ve iş alanlarında faaliyetlere erkeklerle eşit oranda katılabilmeleri sağlanmalıdır. Kadınların maruz kaldığı şiddetin sona erdirilebilmesi için öncelikle tam anlamıyla kadınlarla erkekler arasında eşit hakların işleyişinin sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda kadınların da eşit eğitim imkânlarından faydalanması ve ekonomik kaynaklardan da kadınlara eşit oranda fayda sağlanması gerekmektedir.

¹⁹² ACAR, Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum, s. 18-19.

Kadına şiddet politikası düzenlenirken politikanın etkin bir hal alması için oldukça kapsamlı, bütüncül ve cinsiyet eşitsizliğini temel alması gerekmektedir. Bununla birlikte politika kapsamında kadınların iş sektörlerine katılımını arttıracak düzenlemeler, ailede kadın ve erkeğin sorumluluklarının kanuni olarak dengesinin sağlanması ve kadınların her alanda temsil oranlarının genişletilmesinin bulunması gerekmektedir. Yani kadına yönelik şiddet politikalarının etken bir hal alabilmesi için sadece şiddet konularını baz almak değil konuyu bütünüyle ele almak ve çözümlemek gerekmektedir.

Kadına karşı şiddet ile mücadele etme açısından meydana getirilen devlet kapsamındaki yasal düzenlemelerin karşılık kazanması ve devletin soruşturma, engelleme, cezalandırma ve önleme açısından hukuksal düzenlemelerde bulunması, bu konuda yapılacak olan mücadelelerin ilk basamaklarıdır. Öte yandan yasal düzenlemelerin yanı sıra şiddet ile mücadele etme politikalarının geliştirilmesine duyulan gereksinim, hakların dizilimi bakımından medeni ve siyasal haklara öncelik tanınması ile meydana gelen olumsuz sonuçlardan kaynaklanmaktadır. Devletler, kadınların insan haklarına ilişkin ele aldıkları yaklaşımlarda sosyo-ekonomik yapılarında dönüştürülmesinden ziyade hukuksal düzenlemeleri tercih etmektedirler. Sosyo-ekonomik açıdan bağımsızlık kazanmayan ve yapabilirlik kapasitesini geliştirmeyen kadınların soyut olan haklardan yararlanmasının da mümkün görülmediği net bir durumdur¹⁹³.

Devletlerin kadına karşı şiddet ile mücadele etmekte kısa, orta ve uzun süreli politikaları ele alması, insan haklarının yasallığı bakımından devletin “gereğini yerine getirme/gerçekleştirme” ödevinin temel noktasıdır. Kadınların şiddetten arınmış has ve özgürlüklerini kullanması için gerekli olan şartların sağlanmasına yönelik devletin bütün alanlar üzerinde olumlu edimlerle elde etmesi gerekmektedir. Hukuksal

¹⁹³ Acar Ertürk, **Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Kazanımlar, Sorunlar**, s. 298.

düzenlemeler haricinde özellikle sosyo-ekonomik alanda hukuksal düzenlemelerin ele alınması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

3.3.2. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Devletin Pozitif

Yükümlülükleri

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte kadınlar ve erkekler arasında hak ve özgürlüklerin eşitlenmesi adına yasal düzenlemeler ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Fakat geçmişten günümüze baktığımızda bu düzenlemeler sadece hukuki sonuçlarla sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla kadına yönelik şiddet sorununun tam olarak çözümü sağlanamamıştır. Gelişmiş ülkelerden olan Fransa, Belçika, İtalya gibi ülkelere kıyasla Türkiye kadınlara seçme ve seçilme hakkını daha önce tanımıştır. Fakat bu eşitliğin sağlanmış olduğu 1934 yılından beri kadınların siyasi alanlarda temsil oranları erkeklerin temsil oranlarına kıyasla çok daha düşük seviyede olmuştur¹⁹⁴. Bunlarla birlikte insan ve kadın haklarına aykırı olarak Türkiye’de geçmişten günümüze çocuk yaşta evlilik ya da birden fazla kadınla evlenmek gibi olaylar gerçekleşmiştir. Bu durumlar kanunlarla engellenmiş olsa da gerçek durumlara bakıldığında hala yaşandığı görülmektedir¹⁹⁵. Türkiye özelinde gerçekleşen bu olayların engellenmesine yönelik kanunlar olmasına rağmen etkili bir çözüm olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda sadece hukuki düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla konuyla ilgili olarak tüm alanlar bütünüyle değerlendirilerek tümünü kapsayan ve cinsiyet eşitliğini temel alan politikalar üretilmediğinde bu soruna çözüm üretilmeyecektir. Bu önlemler alınmadığı takdirde toplumsal gerçekler değişmeyecektir.

¹⁹⁴ Yazıcı, Serap, “Eşitlik İlkesinin Değişen Dinamiği Çerçevesinde Kadın Hakları”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006 – C. 3, Ankara Barosu yayınları içinde, s. 424-459.

¹⁹⁵ İkkaracan, s. 133-150.

Türkiye’de kadına yönelik şiddet konusuna yönelik olarak özel politika geliştirilmesinde ilk adım 2006 yılında atılmıştır. Bu bağlamda 04.07.2006 tarihinde Resmî Gazete’de “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” adlı Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır. 2005 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) kurulan Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu kurulmuştur. Yayınlanan Başbakanlık Genelgesi bu komisyonun 2006 yılında hazırlamış olduğu raporu ve çözüm önerilerini esas almıştır. Bu genelgenin içeriğinde kadınlara yönelik şiddeti engellemek adına eğitimlerin düzenlenmesi, toplumun bu konudaki bilincinin geliştirilmesi ve yükseltilmesi, devlet politikalarında kadın erkek eşitliğini temel alma, kurumların duyarlılığını geliştirme gibi önlemler bulunmaktadır. Yayınlanan söz konusu genelge kadına yönelik şiddet politikası niteliğindedir. Kadınlara yönelik şiddet karşısında devletin sorumluluğunu ilan etmesi sebebiyle bu belge önem arz etmektedir¹⁹⁶.

Genelge kapsamında kadına yönelik şiddetle mücadele ile birlikte çocuklara yönelik şiddeti engelleme, töre ve namus saikiyle adam öldürmeyi engelleme ve mağdurlara koruma gibi tavsiyeler de bulunmaktadır.

2006 yılında yayınlanmış olan bu genelge ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin, töre ve namus saikiyle adam öldürmeyi engellenmesine ilişkin olarak pek çok önlem bulunuyor olmasına karşın bu genelgenin etkisi yetersiz kalmıştır. Çünkü bu politika etkin olarak takip edilmemiş, denetlenmemiş ve politikanın konuları

¹⁹⁶ Uygur, Gülriz, “2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi Işığında Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Yönelik Devletin Ödevi: Değişen Devlet Anlayışı Mı?”, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar içinde*, (Derl. Serpil SANCAR), Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2011, s. 883-915.

kapsamınca yaptırım mekanizması geliştirilmemiştir. Ayrıca bu politika için bir bütçe oluşturulmamıştır.

Bu bağlamda bu konuya çözmek amacıyla yayınlanan Başbakanlık Genelgesi sadece bu konuya çözüm önerileri sunmakla kalmış ve çözüm üretememiştir. Bu nedenle eleştirilmektedir¹⁹⁷. Bununla birlikte genelge kapsamında bulunan koruma ve destekleme çalışmaları da yetersiz kalmaktadır. Bu konuyla ilgili olan kurumların konu kapsamında önlemleri çok düşük düzeydedir¹⁹⁸. Çözüm olarak her ne kadar yetersiz kalmış olsa da 2006 yılında yayınlanan bu genelge Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde kadınlarla ilgili problem bazında devletin taraf ve çözüm üretme konusunda bir parçası olduğunu kabul ettiği belge niteliğini taşımaktadır. Bu nedenle önem arz etmektedir¹⁹⁹. Bu genelge nitelik olarak uluslararası sözleşmeler kapsamında devletin pozitif yükümlülüklerine ilişkin ölçütlerin çoğu kısmını taşımaktadır. Bu bakımdan da genelge ayrıca bir önem taşımaktadır²⁰⁰.

2006 yılında yayınlanmış olan Kadına yönelik şiddete ilişkin genelge kapsamında kurumlar ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak adına Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne görev verilmiştir. Bu kurum kadına yönelik şiddetle mücadele etmek ve politika geliştirmek adına oluşturulmuş bir kurumdur. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü faaliyetleri kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedir²⁰¹.

¹⁹⁷ Ayata Gökçeçiçek, Eryılmaz, Sevinç, Kalem, Seda, **Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kimi ve Neyi Koruyor?** (Hâkim, Savcı ve Avukat Anlatıları), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 363, İstanbul 2011, s. 11.

¹⁹⁸ Uygur, s. 883-915.

¹⁹⁹ Bora, Aksu, **“Projeler: Yeni Bir Bağlam, Eski Sorunlar...”**, **Feminizm Kendi Arasında içinde**, Ayizi Kitap, Ankara 2011, s. 71.

²⁰⁰ Uygur, s. 883-915.

²⁰¹ <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/teskilat-yapisi/misyon-ve-vizyon> (06.03.2021)

Bu bağlamda kadına yönelik şiddet ve cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele politikaları geliştiren kurumların ve oluşumların sunmuş olduğu çözüm önerileri bu konuda bir dönüşüm süreci oluşturabilmekte ve çözüm imkânı tanıyabilmektedir. Bu bakımdan bu gibi kurumların öneminin bilinmesi gerekmektedir. Fakat bu gibi kurumların sağlaması beklenen dönüşüm ve çözümler tamamen net ve etkin bir şekilde hala topluma yansıtılamamıştır. Bu konuda en önemli problem bu konuyla ilgili geliştirilen politikaların uygulanmasında ve faaliyete getirilmesinde oluşan aksaklıklardır. Kadına yönelik şiddetle mücadele politikalarının daha etken bir hal alabilmesi için devletin kaynaklarından bu politikalar için bütçe ayırması gerekmektedir. Fakat bunun yapılamamasının nedeni olarak siyasi iradelerin bu konuyla ilgili duruşlarını tam olarak belirtmemeleri bulunmaktadır.

Kadınların şiddete ve namus cinayetlerine karşı korunmaları, temel insan hakları arasında yer almaktadır. Temel insan hakları konusunda devletlerin öncelikle negatif yükümlülük olarak adlandırılan “dokunmama” yükümlülüğü bulunmaktadır. Devletler, kadınların hak ve özgürlüklerine gereksiz ve orantısız şekilde müdahale etmeme yükümlülüğü altındadırlar. Geçmişte temel hak ve özgürlüklerin genellikle devlet tarafından ihlal edilmesi nedeniyle öncelikle negatif yükümlülük getirilmiştir. Ancak zaman içerisinde yalnızca devlet tarafından değil üçüncü kişiler tarafından yapılan hak ihlallerinde artış görüldüğünden devletin “dokunmama” yükümlülüğü yeterli gelmemiştir. Devletin sahip olduğu gücü kullanarak kadınların temel hak ve özgürlüklerini üçüncü kişilere karşı korumaları beklenmeye başlamıştır. Bu durum ise devletlerin pozitif yükümlülüklerini ortaya çıkarmıştır.

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ile AIHS’de kadınların erkeklerle eşit olduğu ve kişiler arasında ayrım gözetilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Bu düzenlemeler devletlerin ulusal düzenlemelerine kaynaklık etmektedir. Düzenlemelere

rağmen halen gerek Türkiye’de gerekse dünyadaki diğer ülkelerde kadınların şiddet gördüğü ve namus cinayetlerine kurban gittiği görülmektedir.

Devletler, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda gerek anayasaları ile gerekse mevzuatları ile düzenlemeler getirmektedirler. Özellikle AİHS’ye taraf olan devletler, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına özen göstermektedirler. Aksi takdirde AİHM’nin yaptırımlarına maruz kalmaktadırlar.

CEDAW, kadınların ayrımcılığa tabi tutulmaları için önemli düzenlemeler içeren kapsamlı bir sözleşmedir. Bu konuda 2, 3 ve 24. maddeleri ile devletlere yükümlülükler getirmektedir²⁰². Sözleşmenin 3. maddesinde devletlere, kadınlara kendilerini geliştirebilmeleri için erkeklerle eşit imkânlar sağlayıcı düzenlemeler getirilmesi görevi yüklenmektedir. Sözleşmedeki esas vurgu eşitlik değil ayrımcılığın kaldırılmasıdır. Sözleşme ile kadın-erkek eşitsizliğinin temelindeki sosyo-kültürel nedenler ve toplumsal değer kalıpları sorgulanmaktadır. Bu nedenle CEDAW’da açık şekilde kadına yönelik şiddete yer verilmemektedir.

Devletler mevzuat düzenlemelerini yasama organları vasıtasıyla yerine getirmektedirler. Bu organlar ise içinde bulunulan toplumun değer yargılarını ve normlarını da gözeterek düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Değişen toplumsal ihtiyaçlar ya da gelişen şartlar, yapılan düzenlemelerin revize edilme gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası belgelerde yer alan düzenlemeler de taraf olan devletlerin iç hukuklarında bazı düzenlemelere gitmelerini gerektirebilmektedir. Günümüzde kadına yönelik şiddetteki artış nedeniyle bu konuda olumlu düzenlemeler yapıldığı görülebilmektedir.

²⁰² <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>, 09.09.2020.

AİHM'nin kararlarına göre devletlerin pozitif yükümlülükleri, devletten beklenen eyleme göre esasa ve usule ilişkin olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu yükümlülükler genel anlamda birbirini tamamlayıcı nitelik taşımaktadırlar²⁰³. Devletin temel hak ve özgürlükler konusunda yasal ve idari çerçeve oluşturması, esasa ilişkin pozitif yükümlülük olarak değerlendirilmektedir. Devletlerin etkin bir hukuk düzeni kurmaları, hakkın korunması hususunda gerekli tedbirleri almaları, hakların kendi iş ve eylemleri ile üçüncü kişilerin müdahalelerinden korunmasını sağlamaları gerekmektedir. Uygulamanın mevzuata uygun şekilde yapılmasının sağlanması ise usule ilişkin pozitif yükümlülük olmaktadır²⁰⁴.

Devletin pozitif yükümlülükleri kapsamında kadına karşı şiddet konusunda öncelikle Anayasa ve mevzuat ile gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Kadına karşı şiddet konusunda kadının yaşam hakkı, şiddet, işkence, özel hayatın gizliliği gibi pek çok hakkın düzenlemelerde yer alması, bu hakların ihlali durumunda da yaptırıma bağlanması beklenmektedir²⁰⁵. İşlerliği bulunan mekanizma ve usuller öngörülmelidir. Mevzuatta yer almayan durumlarda içtihatlar yardımıyla çözüm oluşturulması mümkündür²⁰⁶. Devletlerin, hakları tehdit eden durumlar açısından etkin bir caydırma mekanizması oluşturma görevleri bulunmaktadır. AİHS'ye taraf devletlerin Sözleşmede yer alan haklar konusunda iç hukuklarında düzenleme yapmaları ise taraf olmanın verdiği bir yükümlülüktür²⁰⁷.

²⁰³ Cem Şenol, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 74.

²⁰⁴ Suat Şimşek, “**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İctihatlarına Göre Mülkiyet Hakkının Korunması Açısından Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri**”, Sayıştay Dergisi, 2003, S.84, s. 8.

²⁰⁵ Tijen Dünder Sezer, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Dernek Kurma Özgürlüğü**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2004, s. 243.

²⁰⁶ Doğru, **Devletin Sorumluluğu: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde Pozitif Yükümlülükler**, s. 208.

²⁰⁷ Şimşek, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İctihatlarına Göre Mülkiyet Hakkının Korunması Açısından Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri**, s. 9.

Devletlerin hakların korunmasına yönelik almaları gerekli tedbirlerin yasal ve yargısal tedbirler olarak sınırlandırılması mümkün değildir. Devletlerin idari, eğitsel ve ekonomik açıdan da gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Özellikle yasal düzenlemeler hakkın korunması açısından yeterli gelmiyorsa diğer tedbirlere başvurulması beklenmektedir. Kadına yönelik şiddet açısından yasal ve yargısal tedbirler kadar eğitsel ve ekonomik tedbirler de önemlidir. Bu cinayetlerin özellikle kırsal kesimdeki ataerkil topluluklarda işlendiği göz önüne alındığında bu iki faktörün önemi daha iyi anlaşılabilir²⁰⁸.

Devletler, gerekli düzenlemeleri gerçekleştirdikten ve tedbirleri aldıktan sonra uygulamaya bakmak durumundadırlar. Örneğin namus cinayetleri konusunda azalmayan aksine pek çok düzenlemenin varlığına rağmen artan bir grafik söz konusudur. Bu durum, yapılan düzenlemelerin doğru şekilde uygulanabilirliğinin sağlanması gerektiğini göstermektedir. Devletler, hak ihlallerini durdurarak sorumluları cezalandırıcı tedbirlere yönelmekle yükümlüdürler. Soyut şekilde düzenleme ve tedbirlerin varlığı yeterli olmamakta, somut şekilde uygulamanın sağlanması gerekmektedir²⁰⁹.

AIHM, devletlerin pozitif yükümlülüklerinden biri olarak etkili soruşturma yükümlülüğünü görmektedir. Kadına karşı şiddet olgusunun temelini oluşturan yaşam hakkı ve işkence yasağı konularında ise etkili soruşturma yükümlülüğüne özellikle vurgu yapılmaktadır²¹⁰. Gerek Türkiye’de gerekse diğer ataerkil toplulukların bulunduğu ülkelerde kadına yönelik şiddetin aile içi bir mesele olarak görülüp gizlenmeye

²⁰⁸ Doğru, **Devletin Sorumluluğu: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nde Pozitif Yükümlülükler**, s. 208-209.

²⁰⁹ Akandji-Kombe, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap**, s. 16.

²¹⁰ Şenol, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü**, s. 61-62; Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara, TODAİE Yayınları, 2004, s. 148.

çalışıldığı göz önüne alındığında bu yükümlülüğün önemi daha iyi anlaşılabilir. Suçluların tespit edilmesi ve cezalandırılması, kadına karşı şiddet olaylarında zor olabilmektedir. Bu nedenle devletlerden, etkili bir soruşturma yürüterek suçluların cezalandırılmasını sağlaması beklenmektedir.

Soruşturmanın etkili olması için dört şart aranmaktadır. Bunlardan birincisi, soruşturmayı yürütenlerin bağımsızlık ve tarafsızlıklarının sağlanmasıdır²¹¹. İkincisi, soruşturmanın hızlı ve özenli şekilde gerçekleştirilmesidir²¹². Üçüncüsü, hak ihlalinin gerçekleştirilenlerin tespit edilmesi ve cezalandırılmasıdır²¹³. Dördüncüsü ise soruşturmaya ilişkin bilgi ve belgelerin korunarak kamunun incelemesine tabi tutulabilmesidir²¹⁴.

Fiziksel ve psikolojik bütünlük, özel hayat kapsamında koruma altına alınmaktadır. Bu bağlamda kadına yönelik fiziksel ve psikolojik şiddet, özel hayatın gizliliği ve korunması hakkıyla da ilgilidir²¹⁵. Özgürlük ve güvenlik hakkı kadına karşı şiddet olaylarında incelenmesi gereken haklar arasında yer almaktadır²¹⁶. Kadına yönelik şiddetin ilgili olduğu diğer hak, işkence yasağıdır. İşkence, belli bir amaca ulaşmak için bir kişinin başka bir kişi üzerinde sürekli olarak zorlayıcı maddi ve manevi baskı

²¹¹ Sesim Soyer Güleç, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki Etkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, C.XV, Özel Sayı, s. 1421; Osman Doğru, **Yaşama Hakkı, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5**, Ankara, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018, s. 306-312; Oğur v. Turkey, Başvuru Numarası: 21594/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58251>, 11.09.2020.

²¹² Doğru, **Yaşama Hakkı, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5**, s. 320-321; Ağdaş v. Turkey, Başvuru Numarası: 34592/97, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61941>, 11.09.2020.

²¹³ Dink v. Turkey, Başvuru Numarası: 2668/07&6102-30079/08&7072-7124/09, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-808>, 11.09.2020.

²¹⁴ Serkan Cengiz, Fahrettin Demirağ, Teoman Ergül, Jeremy McBride, Durmuş Tezcan, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları**, Ankara, Şen Matbaa, 2008, s. 10; Gül v Turkey, Başvuru Numarası: 22676/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-46227>, 11.09.2020.

²¹⁵ Gülay Arslan Öncü, **Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-8**, Ankara, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2019, s. 27, 37-41.

²¹⁶ Tolga Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1**, Ankara, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018, s. 9-12.

uygulanmasıdır²¹⁷. İşkencede kuvvetli bir acı ve ızdırap söz konusudur. Genel olarak fiziksel acı akla gelse de psikolojik acı da işkence kapsamında yer almaktadır. İşkencenin bilinçsizce uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle işkencede kasıt önem taşımaktadır²¹⁸. Kast yokluğu halinde insanlık dışı muamele olarak nitelendirilmesi mümkündür²¹⁹.

Yaşam hakkının ilk görünümü sağlık hakkı olarak ortaya çıkmaktadır. Kişiler, sağlık hakkına sahiptirler. Bu konuda devletlerin gerek önlemler gerekse tedaviler konusunda gerekli pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi beklenmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık, hastalık veya sakatlığın olmayışı değil, ruhen, beden ve sosyal açıdan tam iyilik durumunu belirtmektedir²²⁰. Fiziksel olarak sağlıklı olmanın yanı sıra kadına yönelik şiddette kadınların özgürlüklerinin kısıtlanması, hakarete maruz kalmaları ya da aşağılayıcı muamele uygulanması uygulamada sıklıkla görülmektedir. Bu durumlar da kadınların psikolojik ve sosyal yönden sağlıklarını tehdit etmektedir. Sağlık hakkı konusunda dikkat edilen ölçü, kadına yönelik şiddetin ya da kısıtlamaların kaldırılması halinde psikolojik durumunun başlangıçtakinden daha kötü bir hale gelmesi olmaktadır²²¹.

Dünyaya gelen her kişinin bedeni koşulları izin verdiği sürece yaşamak, o kişinin en doğal hakkı kabul edilmektedir²²². Bu nedenle devletlerin, insan öldürmeyi hukuk dışı kabul etmeleri ve cezai yaptırıma tabi tutmaları gerekmektedir²²³. Yaşama hakkı,

²¹⁷ Köksal Bayraktar, “İşkence Suçu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Zabunoğlu Armağanı, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 145.

²¹⁸ Ayşe Seymen Çakar, “İnsanlığa Karşı Suçlar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, S.103, s. 190.

²¹⁹ Doğru, Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, s. 139.

²²⁰ Sinem Somunoğlu, “**Kavramsal Açıdan Sağlık**”, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 1999, C.4, S.1, s. 53.

²²¹ Andrew Coyle, **Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım: Cezaevi Görevlileri İçin Elkitabı**, Londra, Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi (International Centre for Prison Studies) Yayınları, 2002, s. 49.

²²² Ahmet Mumcu, Elif Küzeci, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2015, s. 129.

kişilerin kamusal makamlar tarafından öldürülmemesinin yanı sıra yaşamlarına yönelik üçüncü kişilerden gelebilecek tehlikelere karşı kamusal otoriteler tarafından korunmasını ifade etmektedir. Bu durum, devletin öncelikli görevleri arasında yer almaktadır. Devletler, yaşam hakkında negatif yükümlülüğünün yanında hakkı koruma anlamında gerekli tedbirlerin alınması noktasında pozitif yükümlülüklerle sahiptirler²²⁴.

Devletler, kendilerinden beklenebilecek her türlü makul ve gerekli önlemi almalarına rağmen kadınların yaşam hakkını koruyamamışlarsa bu durumda devlete sorumluluk yüklenmesi söz konusu olmamaktadır. Özellikle kadına karşı şiddet gibi kişilerin ölümle tehdit edildiği bir durum söz konusu ise bu durumda devletin organları vasıtasıyla somut önlemler alması, suçluları tespit edebilmek için etkin bir soruşturma yürütmesi istenmektedir²²⁵.

Aile, devletin dokunmaması gereken özel hayat olarak görülmektedir. Ancak kadına yönelik şiddet genel anlamda aile içinde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle AİHM, aile içinde gerçekleşen şiddetin mağdurları olarak genellikle kadınları göstermekte ve devletlere bu kadınların korunmaları için özellikle AİHS'nin 2,3 ve 8. maddeleri gereği spesifik müdahalelerde bulunmaları gerektiğini belirtmektedir²²⁶.

Kadına karşı şiddetin önlenmesi konusunda tek başına hukuki düzenlemeler, ekonomik çözümler ya da eğitim yeterli değildir. Devletlerin tek başlarına getirdikleri

²²³ Mert Nomer, “Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek, Pretty-Birleşik Krallığa Karşı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2014, S.113, s. 42.

²²⁴ Zafer Gören, “Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, S.10/2, s. 70; Mustafa Ruhan Erdem, “Malvarlığına Yönelik Saldırıları Karşı Meşru Savunma İçin İnsan Öldürme Ve Yaşam Hakkı (AİHS m.2)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2007, C.9, Özel Sayı: Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu'na Armağan, s. 994-995.

²²⁵ Oktay Bahadır, Yaşama Hakkı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2015, s. 143; Mahmut Kaya v. Turkey, Başvuru Numarası: 22535/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58523>, 11.09.2020; Tanrıkulu v. Turkey, Başvuru Numarası: 23763/94, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58289>, 11.09.2020.

²²⁶ Kalucza v. Hungary, Başvuru Numarası: 57693/10, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110452>, 11.09.2020; M.T. and S.T. v. Slovakia, Başvuru Numarası: 59968/09, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111527>, 11.09.2020.

reformlar da namus cinayetlerinin sonlandırılmasını sağlayamamaktadır. Ancak Türkiye açısından bakıldığında devlet tarafından yapılacak bazı durumların sorunu çözmekte etkili olacağı söylenebilmektedir. Örneğin, kırsal kesimin yoğun olduğu ve töre/namus cinayetlerinin sıklıkla görüldüğü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine daha çok yatırım yapılması mümkündür. Aşiret ilişkilerinin azaltılması, kadınlara yönelik eğitim ve iş olanaklarının artırılması gerekmektedir. Kadına karşı şiddet nedeniyle mahkûm edilen kişilere rehabilitasyon programları yapılarak “namusunu temizleme” düşüncesinden arındırılması beklenmektedir. Kadınlar, yasal hakları konusunda bilgilendirilmelidirler. Bu konuda medya, önemli bir role sahip olmaktadır. Gerek geleneksel medya gerekse sosyal medya üzerinden farkındalık yaratmaya yönelik kampanyalar düzenlenmelidir. Ceza Kanunundaki düzenlemelerin uygulamaya aktarılması ve yargılamaların hızlandırılması önem taşımaktadır. Devletler, kadına yönelik bakış açılarının değişmesini sağlamak adına siyasi ve ekonomik alanda kadınlara daha fazla yer verilmesini teşvik etmelidirler²²⁷.

Kadın sığınma evleri ve şiddet gören kadınlara yönelik koruma tedbirleri, devletlerin kadına karşı işlenen şiddeti azalması için aldıkları önlemlerden birkaçıdır. Koruma tedbirlerinde şiddet uygulayan kişinin evden uzaklaştırılması söz konusu olmaktadır. Bu konuda Türkiye’de 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’da önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Günümüzde bu Kanunun uygulanmasında hassas davranılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Ancak acil uygulanması gerekli kararlardan olduğu için ve genel anlamda sorumluluk kolluk görevlilerine bırakıldığı için sıkıntılar yaşanabilmektedir. Sığınma evleri ise sosyal hizmetlerin bir parçası olarak görülmektedir. Bu konuda şiddet gören kadınlara yönelik yardım hatları, destek ve danışma merkezleri oluşturulmaktadır. Sığınma

²²⁷ Harun Bodur, **Çeşitli Boyutlarıyla Kan Davası ve Namus Cinayetleri**, Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 184-190; Kardam, **Türkiye’deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri: Eylem Programı için Öneriler Sonuç Raporu**, s. 51-52.

evlerinde kadınlara barınma ihtiyacından öte psikolojik, sosyal ve hukuki destek verilmesi de önem taşımaktadır. Bu destek, kadına karşı şiddetin önüne geçilmesine yardımcı olurken aynı zamanda kadınların daha sonraki hayatlarını destekleme işlevine sahiptir. AİHM kararlarında sığınma evlerinin önemini vurgulanmaktadır²²⁸. Türkiye’de sığınma evi konusunda ciddi eksiklikler bulunmaktadır.

Aile içinde yaşanan durumların özel hayat şeklinde kabul edilmesi, devletlerin bu konuda gerekli müdahalelerde bulunmaktan kaçınmasına neden olmaktadır. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada varlığını sürdüren bu algı, kadına karşı şiddetin varlığını devam ettirmesine sebebiyet vermektedir. AİHM, özel kişilerin eyleminden dolayı devletin sorumlu olabileceğini ilk olarak 1998 yılında Birleşik Krallık’a karşı Osman’ın açtığı davada tanımıştır²²⁹. Sonrasında 2003 yılında Bulgaristan aleyhine verdiği kararda kişinin yaşam hakkının acil ve gerçek bir risk altında olması durumunda devletin bu riski ortadan kaldırma yükümlülüğüne yer vermiştir²³⁰.

AİHM, kadına yönelik namus cinayetleri ve şiddet konusunda zaman içerisinde yaşanan olaylar ve yapılan başvurular nedeniyle içtihatlarını geliştirmiştir. Kadına yönelik şiddet ve namus cinayetleri konusunda devletlerin pozitif yükümlülükleri açısından bu kararlar birer dönüm noktasıdır.

2009 yılında AİHM, Türkiye’ye yönelik olarak “Opuz” kararı vermiştir²³¹. Mahkeme Türkiye’nin AİHS’nin yaşam hakkına ilişkin 2. maddesi, işkence yasağına ilişkin 3. maddesi ve ayrımcılık yasağına ilişkin 14. maddesini ihlal ettiğini belirtmiştir.

²²⁸ A. v. Croatia, Başvuru Numarası: 55164/08, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101152>, 09.12.2020.

²²⁹ Osman v. The United Kingdom, Başvuru Numarası: 23452/94, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257>, 09.12.2020.

²³⁰ M. C. v. Bulgaria, Başvuru Numarası: 39272/98, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61521>, 09.12.2020.

²³¹ Opuz v. Turkey, Başvuru Numarası: 33401/02, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>, 11.09.2020.

Verilen bu kararda kadına yönelik şiddet kapsamlı şekilde değerlendirilmektedir. Başvuruya konu olaylarda Nahide Opuz, kocası H.O. tarafından defalarca şiddete maruz kalmıştır. Boşanmak istemesi üzerine H.O.’nun şiddeti Opuz’un annesine de yansımıştır. Toplamda bu konuda yedi kez şiddet olayı yaşanmış, bu olaylar adli makamlara yansıtılmıştır. Ancak kovuşturma sırasında Nahide Opuz ile annesi şikâyetlerini geri çektiklerinden ya da adli makamlara gerekli yardımı sağlamadıklarından dolayı H.O.’ya ceza verilmemiştir. Opuz’un annesi savcılığa hayati tehlikesinin bulunduğunu bildirirse de savcılık H.O.’nun ifadesini alarak serbest bırakmıştır. Sonrasında H.O., 2002 yılında evden taşınırken Opuz’un annesini öldürmüştür. Yaşanan olaylarda Opuz’un şiddete karşı gerekli yasal yollara etkili şekilde başvurmadığı görülmektedir. 765 sayılı Ceza Kanunu’nun yürürlükte olduğu zamanda suçun şikâyet tabi kılınması nedeniyle yaşanan olaylarda şikâyetin geri alınması, sorun yaşanmasına neden olmuştur. O zamanlarda yürürlüğe giren “Ailenin Korunması Hakkında Kanun” ise olaya uygulanma noktasına eksik bırakılmıştır. AİHM, bu tür suçların şikâyet tabi kılınmasını eleştirmiştir. Mahkeme, devletin yeterli koruma sağlamamasını ayrımcılık olarak değerlendirmiştir. Ayrıca sürekli şekilde H.O. tarafından yapılan şiddet ve tehditlerin işkence yasağı kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

Opuz kararından AİHM, AİHS’nin 14. maddesi kapsamında Türkiye’deki kadın-erkek ayrımcılığı konusunda incelemelerde bulunmuş, konuyla ilgili çeşitli raporları değerlendirmiştir. İncelemeler sonucunda Opuz davasında kolluk görevlilerinin olayı aile içi mesele olarak görerek olaylara müdahale etmedikleri sonucuna varılmıştır. Mahkeme bu konuda yargı makamlarının da ayrımcı tutum sergiledikleri kanaatine varmıştır. Ailenin Korunması Hakkında Kanun çıkarılmasına rağmen uygulanmasında sorun yaşandığını belirtmiştir²³².

AİHM'nin Opuz kararındaki değerlendirmeleri, kadına yönelik şiddet ve namus cinayetleri açısından oldukça önemlidir. Uygulamada özellikle aile içindeki olayların takipsiz bırakılmaya çalışıldığı görülmektedir. Kadınlar genellikle tehdit edildikleri için ya da ekonomik anlamda güçsüz kaldıkları için şikâyetçi olmamayı ya da sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Bu konuda mahkeme, devletin müdahalesinin olmamasını ciddi bir sorun olarak değerlendirmektedir. Mahkeme, devletin özellikle şiddet durumlarında aile içi olaylara müdahalede bulunması gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda verilen rızanın çoğu zaman iradeyi yansıtmadığını belirtmektedir. AİHM; suçun ciddiyeti, mağdurun fiziksel ve psikolojik yaraları, silah kullanılıp kullanılmadığı, tehdit, planlama, çocuklar üzerindeki etkisi, saldırının tekrarlanma ihtimali, mağdurun davalıyla olan ilişkisi, davalının adli sicili gibi hususların devlet tarafından değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Mahkeme bu durumda kamu yararı amacıyla kovuşturmayla şikâyet olmaksızın devam edilebileceğini vurgulamaktadır. Aksi durumda devletler, gerekli özeni göstermeme nedeniyle ortaya çıkan şiddetten sorumlu tutulabilmektedirler. Bu konuda devlet, her ne kadar olayın doğrudan faili olmasa ve olaya o anda müdahale edemeyecek olsa da tekrarlanan şiddet olaylarında bu durumu önlemeye yönelik yeterli mekanizmalara sahip değilse ya da kanunen var olan mekanizmalar uygulanmıyorsa ortaya çıkan sonuçlardan sorumlu sayılmaktadır.

Devletlerin kusurlu ya da kusursuz sorumlulukları bulunmaktadır. Kusurlu sorumluluk; hizmetin geç işlemesi, kötü işlemesi ya da hiç işlememesi durumunda ortaya çıkmaktadır²³³. Kadına yönelik şiddet bakımından sığınma evlerinin kurulmaması, ihbar hattının olmaması, gerekli desteğin verilmemesi gibi hususlarda hizmetin hiç işlememesi söz konusu olmaktadır. İhbar hattı olmasına rağmen ihbara

²³² Opuz v. Turkey, Başvuru Numarası: 33401/02, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>, 11.09.2020.

²³³ A. Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, **İdare Hukuku Cilt 1**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2019, s. 777.

dönüşün geç yapılması, hizmetin geç işlemesine örnektir. Hizmetin kötü işlemesi ise kadın sığınma evleri olmasına rağmen yetersiz olması, barınma haricinde güvenlik ya da başkaca hususlarda destek sağlanmaması olarak değerlendirilebilmektedir. Kadına yönelik şiddet olaylarında özellikle kolluk görevlilerinin acil ve yeterli şekilde koruma sağlamaları gerekmektedir. Uygulamada ise yapılan şikâyetlerin kayıtlara dahi girmediği gözlemlenmektedir. Aile içi durumlara girilmeme anlayışı söz konusu olmaktadır. Kolluk görevlileri kişileri sözlü şekilde barıştırmayı tercih edebilmektedirler. İstanbul Sözleşmesi'nin 48. maddesine göre ise şiddet mağduru ile şiddet uygulayan arasında uzlaşma veya arabuluculuğun önerilmemesi gerekmektedir. Bu nedenle kolluk görevlilerinin bu tutumunu bırakması, gerekli korumayı sağlaması beklenmektedir²³⁴.

Devletin şiddet gibi yaşama hakkını ilgilendiren konularda her zaman hazırlıklı olması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin 2017 tarihinde verdiği karara²³⁵ konu olayda başvuru A.Z.Ö., eşinden şiddet görmesi nedeniyle Bursa'dan İstanbul'a kız kardeşinin yanına gitmiştir. Kısa süre sonra eşinden şiddet gördüğünü ifade ederek gerekli birimlere başvurmuştur. Başvuru üzerine kirası ve taşınma masrafları İstanbul Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından karşılanmış ve A.Z.Ö. kiralık bir eve yerleştirilmiştir. A.Z.Ö. 17 Eylül 2010 tarihinde işinden evine dönerken eşinin kendisini darp ve tehdit ettiğini belirterek şikâyetçi olmuştur. Şikâyet sonucunda altı ay süre ile geçici koruma kararı verilmiştir. 2012 yılında eşi tarafından adresine erişilebildiği için A.Z.Ö. adres değiştirmiştir. Bir sonraki adres değişikliği talebi ise reddedilmiştir. Bunun üzerine A.Z.Ö. korkarak işten ayrılıp çocuklarıyla birlikte eve kapanmıştır. Bunun sonucunda hem maddi hem de manevi olarak sıkıntıya girmiştir.

²³⁴ Duygu Kandemirci, Dilek Yelda Kağmıcı, “**Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş Etme: Çok Boyutlu Bir İnceleme**”, Türk Psikoloji Yazıları Dergisi, 2014, C.17, S.33, s. 6.

²³⁵ Anayasa Mahkemesi'nin 19.12.2017 tarihli Bireysel Başvuru Kararı, Başvuru Numarası: 2014/546, 28.02.2018 tarih ve 30346 sayılı Resmi Gazete.

A.Z.Ö.'nün başvurusu üzerine Bakırköy 4. Aile Mahkemesi tarafından kendisi ve oğlu için 6284 sayılı Kanununun 17. maddesine göre maddi yardım yapılmasına karar verilmiştir. Kararda süre belirtilmemesi nedeniyle maddi yardım A.Z.Ö.'ye yaklaşık 9 ay sonra ödenmiştir. A.Z.Ö. bu arada 6284 sayılı Kanunun 4/1-ç maddesine göre kendisi ve oğlunun kimlik bilgilerinin değiştirilmesini istemiş, bu talebi mahkemece tedbirlerin yeterliliği gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. Ret kararına yapılan itirazın kabulü üzerine kimlik bilgilerinin değiştirilmesine karar verilmiştir. Ancak yapılan yazışmalar sonucunda yaşanan gecikmeler nedeniyle kimlik bilgilerinin değiştirilmesi tedbirinin geçerlilik süresi dolduğu için yeniden tedbir kararı verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İlgili mahkeme, kararın süreye tabi olmadığını savunarak gereğinin yapılmasını belirtmiştir. Bu kapsamda başvurunun üzerinden yaklaşık 1 sene geçtikten sonra A.Z.Ö.'ye yeni kimlik belgeleri verilmiştir. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararında kimlik değiştirilmesi konusundaki aksaklığın idari makamlar arasındaki koordinasyon ve organizasyon eksikliğinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Geçici maddi yardımın geç ödenmesine gerekçe olarak ise mahkeme kararında bilgilerin eksik bırakılması gösterilmiştir. 6284 sayılı kanunun 1/2-b maddesine göre destek ve hizmetlerin hızlı şekilde sunulması gerekmektedir. Somut olayda ise ciddi gecikmeler mevcuttur. Anayasa Mahkemesi olaydaki gecikmelerin makul olmadığına, devletin pozitif yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmediğine karar vermiştir. Bu kapsamda mağdura manevi tazminat ödenmesine hükmedilmiştir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Opuz kararında bahsedilen bazı hususlar çözüme kavuşturulmuştur. Ancak halen şikâyetle bağlılık durumu devam etmektedir. Burada önemli olan husus, kanuni düzenlemelerde yapılan değişikliklerden ziyade toplumdaki algının ve düzenin değiştirilmesidir. Namus cinayetlerinin azalması ya da tamamen ortadan kalkması için toplumdaki cinsiyet

eşitsizlikleri ve ayrımcılıkların kaldırılması gerekmektedir. Aksi takdirde eğitim, cezaların ağırlaştırılması, sığınma evleri vs. gibi farklı durumlar yeterli çözümün oluşturmamaktadır. Çözüm isteniyorsa öncelikle devletlerin toplumsal algıları ve kadına yönelik bakış açılarını değiştirmeye yönelik hareketlerde bulunmaları gerekmektedir. Devletlerin bu konuya yoğunlaşarak makul çözümler üretmeleri beklenmektedir²³⁶. Konuyla ilgili olarak 765 sayılı mülga Ceza Kanunu'nun namus cinayeti maddesi olarak adlandırılan 462. maddesine yönelik Anayasa'ya aykırılık sebebiyle yapılan başvuruya ve verilen karara²³⁷ değinmek gerekmektedir. Somut olayda bir kız kardeşini başka biriyle cinsi münasebette gören ağabey hakkında adam öldürmeye tam teşebbüs iddiasıyla yaralamayla neticelenen eylemden dolayı dava açılmıştır. İlk derece mahkemesi somut norm denetimi yoluyla 462. maddenin kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına aykırılık oluşturduğunu, reşit kişiler arası ilişkilere müdahalede bulunulmaması gerektiğini gerekçe göstererek anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne göndermiştir. Mahkeme ise durumu aile haysiyeti açısından özel bir ağır tahrik nedeni kabul ederek maddenin Anayasaya aykırılık oluşturmadığına karar vermiştir. Bu durum, önemli olanın kanuni düzenleme değişiklikleri değil, bu konudaki önyargılar olduğunu göstermektedir. Önemli olan husus, yanlış olan toplumsal değerlerin sorgulanmasıdır²³⁸.

Devletlerin çözümleri iki şekilde olabilmektedir. Bunların birincisi kısa süreli, ikincisi ise uzun sürelidir. Kısa süreli çözümler genellikle kadınlara yönelik tehlike ortaya çıktıktan ya da gerçekleşikten sonra uygulanabilir nitelikte olmaktadır. Bu çözümlerde amaç, kadının yaşamını kurtarmaktır. Örneğin Türkiye'de 24 saat hizmet

²³⁶ Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, “İnsanlığın Namus Lekesi: Töre Cinayetleri”, Ankara Barosu Dergisi, 2008, S.4, s. 19; Akbaba, Töre, Namus ve Töre Saikiyle Kasten Öldürme, s. 351; Mehtap Hamzaoglu, Emrah Konuralp, “Türkiye’de Kadına Karşı Şiddetin Sembolik ve Doğrudan Biçimleri: Namus Olgusu ve Namus Cinayetleri”, Adli Tıp Bülteni, 2019, C.24, S.3, s. 233.

²³⁷ Anayasa Mahkemesi’nin 16.07.1998 tarih ve 1997/45 Esas, 1998/48 Karar sayılı kararı, 22.11.2003 tarih ve 25297 sayılı Resmi Gazete.

²³⁸ Ece Göztepe, “Namus Cinayetlerinin Hukuki Boyutu: Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Bir Değerlendirmesi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2005, S.59, s. 36-39.

veren ücretsiz “Alo Şiddet Hattı” oluşturulmaktadır. Kadın Merkezi (KA-MER) tarafından da kadınlara destek sağlanmaktadır. Acil müdahale ekiplerinin oluşturulması, tehlike altında olan kadının ailesi ve çevresiyle görüşülerek cinayet gerçekleşmeden belirleme yapılmasına yardımcı olabilmektedir. Kadın Danışma Merkezleri de diğer bir çözümdür. Bu merkezler genellikle sivil toplum kuruluşlarınca oluşturulmaktadır. Tehlike altındaki kadınların güvenli bir yere alınması ve ailelerinin yanından uzaklaştırılması, namus cinayetleri açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle “Kadın Sığınma Evleri” açılmaktadır. Uzun süreli çözümler, şiddete daha kalıcı çözümler sunmakla beraber belli bir zaman istemektedir. Bu konuda öncelikle ataerkil toplum yapısının değiştirilmesi gerekmektedir. Kadına karşı şiddet ve namus saikiyle adam öldürme konusunda başvurulabilecek makamlarda yer alan uygulayıcıların bu konuda bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır. Örneğin şiddete maruz kalan ve ölümle tehdit edilen kadınlar ilk olarak polise başvurmayı güvenli görmektedirler. Polisler ve onlara yetki veren Cumhuriyet Savcıları tarafından bu hususlar üzerinde özellikle durulması, bir şey yok düşüncesi ile kadınların geri gönderilmemesi önem taşımaktadır. Uygulamada da görüldüğü üzere bu şekilde gönderilen kadınların önemli bir kısmı namus saikiyle adam öldürmeye kurban gitmektedir.

Bir diğer eğitim de kadınlara verilmelidir. Kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve bilinçlendirilmesi beklenmektedir. Medyadaki kadınların çaresiz ve aciz konumda gösterilmesi haline son verilmesi önemlidir. Sürekli bu şekilde yansıtıldığında toplum bunu bir süre sonra normalleştirerek duyarsızlaşmaya geçmektedir. Bu nedenle medyada var olan kadına yönelik bakış açısı değiştirilmelidir. Türk Ceza Kanunu’nda yer alan “töre saikiyle” ifadesinin “töre ve namus saikiyle” şeklinde değiştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Yargıtay tarafından bir dönem verilen hatalı kararlar gibi “aile meclisi kararı”nın aranması kaçınılmaz olmakta ve

namus cinayetleri tam olarak cezalandırılmamaktadır²³⁹.

SONUÇ

Sırf kadın oldukları için kadına yönelik şiddet olarak tanımlanabilecek veya orantısız biçimde kadınları etkileyen kadına yönelik şiddet biçimleri iki farklı şekilde sınıflandırılabilir; Kadına yönelik temel ve özel şiddet biçimleri. Kadına yönelik şiddetin dört ana biçimi vardır; fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet. Şiddetin ana biçimlerinin belirlenmesinde ölçüt olarak kullanılan temel faktör, failin işlediği eylemlerin niteliğidir.

Kadına yönelik şiddetin toplumsal huzur ve sağlık açısından ciddi bir sorun olduğu, yakın zamanda anlaşılabilmiştir. Bu zamana kadar erkek egemenliği hâkim olduğundan kadına yönelik şiddet sorun olarak değerlendirilmeyerek normalleştirilmiştir. Kentleşme ve küreselleşme nedeniyle kadın ve erkeğin rollerinde meydana gelen değişimler, kadına yönelik şiddete ilişkin bakış açısının farklılaşmasına neden olmuştur. Zaman içinde kadınlar sosyal hayatta ve iş hayatında daha fazla yer almaya başlamışlardır. Bu durumun ataerkil yapının kadınlar üzerindeki baskısını artırması nedeniyle gerek kadına yönelik şiddet günümüzde sıklıkla görülmektedir.

Kadına yönelik şiddetin temel biçimlerine ilişkin araştırmalar, özellikle fiziksel şiddetin yayılmasına odaklanmaktadır. Çünkü fiziksel şiddetin varlığını tespit etmek daha kolaydır ve araştırmaya katılan kişilerin bu tür şiddete maruz kaldıklarını anlatmaları özellikle cinsel şiddete göre daha kolaydır. Cinsel şiddetin doğası, bu tür şiddeti incelemeyi çok zorlaştırır. Cinsel şiddet mağdurunun yaşadığı travmanın çok şiddetli olması ve cinsel şiddet iddiaları durumunda sosyal hoşgörüsüzlük korkusu ve bu tür

²³⁹ Melis Ünübol, Gözde Özbek, Sinem Özgön, Duygu Gülce, Belde Demir, “**Namus Adına Cinayet: Türkiye’de Namus Cinayetlerinin İncelenmesi**”, Türk Psikoloji Bülteni, 2007, S.41, s. 72-75; Yirmibeşoğlu, **Toprağa Düşen Sevdalar**, s. 141-162; Ülkü H. İnci, “Basında Yer Alan Namus Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2013, S.3, s. 295.

şiddete karşı dikkatsiz, kınanacak bir tutum algısı, özelliklerin incelenmesini zorlaştırmaktadır. Aynı nedenler, bu tür şiddete karşı yasal yaptırımların tanınmasını ve uygulanmasını imkânsız hale getirmiş veya engellemiştir.

Hangi davranışın psikolojik şiddet olarak tanımlanacağı henüz belirlenemediğinden, şiddetin diğer şiddet türlerine göre en az belgelenen biçimi olan psikolojik şiddet, kadınlara en çok zarar verdiği iddia edilen şiddet biçimidir. Öte yandan ekonomik şiddet, kadınların çalışma hayatına katılmasını engellemekte ve onları ekonomik olarak bağımlı hale getirmektedir. Kadınlara yönelik özel şiddet biçimleri (belirli şiddet türlerinin bunlarla sınırlı olmadığı göz önüne alındığında), aile içi şiddet, zararlı geleneksel uygulamalar ve cinsel ticaret olarak gösterilebilir.

Devletler, kadına yönelik şiddet konusunda negatif ve pozitif yükümlülöklere sahiptirler. Bu durumların çözülebilmesi için bazı durumlarda “dokunmama” şeklinde negatif, bazı durumlarda ise “harekete geçme” şeklinde pozitif yükümlölükleri bulunmaktadır. Kadına yönelik şiddet genel olarak üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirildiğı gözetildiğinde bu sorunun çözümü konusunda devletlerin pozitif yükümlölükleri ön plana çıkmaktadır.

Kadına karşı şiddetin ortaya çıkmadan önce önlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde geri dönüşü olmamaktadır. Bu noktada devletlerin, bireyleri bilinçlendirme görevi önem taşımaktadır. Kadınların hakları ve yaşama özgürlükleri konusunda, erkeklerin ise kadın-erkek eşitliğı ve ayrımcılık yasağı konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Ataerkil bilinçle gidilmesi halinde bu cinayetlerin önünün alınması zor görölmektedir.

Kadına yönelik şiddetin aile içi mesele olarak değeriendirilmeye çalışılması,

uygulamada görülen şiddetin tespitini ve müdahale edilmesini zorlaştırmaktadır. Devletlerin bu konuda gerekli özveriye göstererek ciddi düzenlemelere ve uygulamalara gitmesi gerekmektedir. Aile baskısı içinde olan kadınların herhangi bir yardım olmaksızın bu durumdan kurtulmaları mümkün görünmemektedir. İnsanların en önemli hakkı olan yaşama hakkının korunması, devletin temel görevlerinden biridir.

Medya, devletlerin kadına yönelik şiddet konusunda kullanabilecekleri etkili bir araçtır. Ancak günümüzde medyanın olumlu değil olumsuz yönde yayın yaparak kadına yönelik şiddeti artırıcı ve normalleştirici etkide bulunduğu görülmektedir. Bu konuda gerekli müdahalelerin devlet tarafından yapılarak medyanın kadına yönelik şiddet konusunda rol oynaması sağlanmalıdır.

Kadına yönelik şiddet konusunda devletlerin gerekli yasal düzenlemeleri yapmaları önem taşımaktadır. Bu düzenlemeler yapıldıktan sonra uygulanabilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Cezalarda caydırıcılığın sağlanması, şiddet önleyici kuruluşların oluşturulması, kadınlara yönelik merkezler kurulması vs. beklenmektedir. Gerek dünyada gerekse Türkiye’de yaşanan kadına şiddette ciddi rakamlar, devletlerin bu konuya gerekli eğilimi göstermediğini ortaya koymaktadır.

Erkek için uzaklaştırma kararı vb. önlemleri hakkıyla uygulatarak çok fazla şeyi değiştirebiliriz ancak en iyi ceza hukuku düzenlemelerle bile erkek şiddetini tamamen ortadan kaldırmamız mümkün değildir.

Türkiye, her ne kadar bu alandaki belirli şiddet biçimlerine yönelik saha araştırmalarının odağı ülke çapında olsa da çok sınırlı sayıda araştırma yapılan bir ülkedir. Bu çalışma sayesinde kadına yönelik şiddetin uygulanmasında cinsiyetin önemini belirlemek ve bu kavrama dayalı yasal düzenlemelerin nasıl olduğunu

incelemek amacıyla ulusal literatürde çok sayıda kadına yönelik şiddet türü incelenmiştir. Hangi şekilde bahsedilirse aktarılsın, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını ve özelliklerini inceleyen çok az ulusal çalışma bulunmaktadır.

Ulusal literatür incelendiğinde, uluslararası hukukta kadınları şiddete karşı korumak için çok fazla çalışma yapılmadığını göstermektedir. Araştırma ise ya avukatlar tarafından yapılmıyor ya da sorunun sınırlı bir kısmını temel almaktadır. Bu alanda çok daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Son olarak, erkeklerin şiddet tekeli kırma için yapılabilecek eylemler içinde hukuksal çerçevede olanlar, devletin, yerel yönetimlerin gerçekleştirebileceği şeyler var ve sokak eylemlerinde, protestolarda talep edilmesi ve ayrıca İstanbul Sözleşmesi'ne de sahip çıkılması çok önemli. Ancak kadına yönelik şiddeti önlemek sokaklarda protesto yapmak, ve sadece sosyal medyadan veya internet üzerinden isyan etmekle bitmiyor. Eylemle kazanamayacağımız ve yok edemeyeceğimiz şeyler var. Örneğin erkek şiddetine yönelik toplumsal onay. Ataerkil ideolojinin araçları en az şiddet tekeli kadar güçlü, köklü ve besleyicidir. Kadına yönelik mücadele konusunda çok yönlü, herkese, her kuruma düşen iş var ve bunların içinde en etkisizi uzaktan, bir şey yapmadan sadece kınamaktır.

A. v. Croatia, Başvuru Numarası: 55164/08, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101152>, 09.12.2020.

A. Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, **İdare Hukuku Cilt 1**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2019, s. 777.

Akandji, Jean-François -Kombe, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap**, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları No:7, s. 5, http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/el_kitaplari/pozitif_yukumluluk.pdf, 17.08.2020; Doğru ve Nalbant ise bu yükümlülükleri; dokunmama, koruma ve soruşturma şeklinde ifade etmektedirler (Osman Doğru, Atilla Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, C.I, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2012, s. 1).

Acar Ertürk, **Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar**, Kazanımlar, Sorunlar, s. 298.

Acar, Feride ,“CEDAW”dan İstanbul Sözleşmesine: Kadınların İnsan Hakları ve Kadınlara Karşı Şiddete İlişkin Uluslararası Standartların Evrimi”, Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet içinde, (Edt. Funda KAYA-Nadire ÖZDEMİR-Gülriz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 61-77.

Acar, Feride, **Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum, Derleyenler: Gökçeççek Ayata, Sevinç Eryılmaz**

Dilek, Bertil Emrah Oder, Kadın Hakları: Uluslararası Hukuk ve Uygulama, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 13-22.

Akman, Şefik Taylan, **Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi SBE, 2006.

Aksu, Bora, **Projeler: Yeni Bir Bağlam, Eski Sorunlar**, Feminizm Kendi Arasında içinde, Ayızı Kitap, Ankara 2011, s. 71.

Algan, Bülent, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2007, s. 38.

Altınay Ayşe Gül ve Arat Yeşim, **Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul,2007, s.11

Anayasa Mahkemesi Kararı, 16.07.1998 tarih, 1997/45 E., 1998/48 K., R.G., 22.11.2003-25297.

Anayasa Mahkemesi Sevim Akat Ekşi Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2187, K.T. 19.12.2013.

Anayasa Mahkemesi’nin 19.12.2017 tarihli Bireysel Başvuru Kararı, Başvuru Numarası: 2014/546, 28.02.2018 tarih ve 30346 sayılı Resmi Gazete.

Anayasa Mahkemesi’nin 16.07.1998 tarih ve 1997/45 Esas, 1998/48 Karar sayılı kararı, 22.11.2003 tarih ve 25297 sayılı Resmi Gazete.

Anayasa Mahkemesi’nin 29.10.1998 tarih, 1997/61 E., 1998/59 K. sayılı kararı ve 10.03.2011 tarih ve 2009/85 E., 2011/49 K. sayılı kararı.

Ankara 8.Aile Mahkemesinin 21.07.2008-678 E./898 K. sayılı direnme kararı YHGK’ nun. 26.11.2008 tarih 2008/2-695 E.-710 K. sayılı kararı ile onanmıştır.

- Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, **İnsanlığın Namus Lekesi: Töre Cinayetleri**, Ankara Barosu Dergisi, 2008, S.4, s. 19; Akbaba, Töre, Namus ve Töre Saikiyle Kasten Öldürme, s. 351; Mehtap Hamzaoglu, Emrah Konuralp, “Türkiye’de Kadına Karşı Şiddetin Sembolik ve Doğrudan Biçimleri: Namus Olgusu ve Namus Cinayetleri”, Adli Tıp Bülteni, 2019, C.24, S.3, s. 233.
- Arendt, Hannah, **Şiddet Üzerine**, Bülent Peker (çev.), 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 45.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B./Moldova Kararı, Başvuru No: 53519/07, 15.05.2012
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bevacqua ve S./Bulgaristan Kararı, Başvuru No: 71127/01, 12.06.2008.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bevacqua ve S./Bulgaristan Kararı, Başvuru No: 71127/01, 12.06.2008.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Opuz/Türkiye Kararı, Başvuru No: 33401/02, 09.06.2009
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Valiuliene/Litvanya Kararı, Başvuru No: 33234/07, 26.03.2013
- Ayata Gökçeççek, Eryılmaz, Sevinç, Kalem, Seda, **Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kimi ve Neyi Koruyor?** (Hâkim, Savcı ve Avukat Anlatıları), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 363, İstanbul 2011, s. 11.
- Aydın, Şafak Ayşe, **Feminist Bir Bakışla Türk Aile Hukukunda Kadın Bedeni**, XII Levha Yay., İstanbul 2014, s. 67.

- Bahadır, Oktay, **Yaşama Hakkı**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2015, s. 143; Mahmut Kaya v. Turkey, Başvuru Numarası: 22535/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58523>, 11.09.2020; Tanrikulu v. Turkey, Başvuru Numarası: 23763/94, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58289>, 11.09.2020.
- Bahçeci, Barış, **Özel Hayata Saygı Alanında Devletin Pozitif Edim Yükümlülüğü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İle Anayasa Mahkemesi İçtihatları İle**, Erdoğan Teziç'e Armağan, 2007, s. 517.
- Bakırcı, **İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak ve Ödevler**, s. 43; Erdoğan, **İnsan Hakları**, s. 23-24.
- Bakırcı, Erdal, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi: Uygulama El Kitabı**, Dizi Editörü: Boris Wijkström, OMCT (İşkenceye Karşı Dünya Örgütü) El Kitapları Serisi, Cenevre, 2006, s. 8.
- Bakırcı, Kadriye, Yalçın Sancar Türkân ve Uygur, Gülriz, **Aile İçi Şiddete ve Yetkili Kurum ve Kuruluşlara İlişkin Mevzuat ve Değerlendirme Raporu**, Uluslararası, Avrupa ve Türk Hukuk Mevzuatı, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, BM ve Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Projesi, Ankara 2007, s. 41.
- Baydur Emel, Ertem Burcu, **Kadına Yönelik Evlilik İçi Şiddetin Hukuki Boyutları**, TBB Dergisi, 2006, Sayı:65, s.91
- Bayraktar, Köksal, **İşkence Suçu**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Zabunoğlu Armağanı, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 145.
- Betz, Joseph, **Violence: Garver's Definition and a Deweyan Correction**, *Ethics*, Vol. 87, No. 4, 1977, s. 341.

Bevacqua ve S./Bulgaristan, par. 64.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve Nüfus Bilim Derneği, “Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri”, **TBMM Araştırma Komisyonu Raporu**, s.44-45.

BM CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Altıncı Periyodik Türkiye Raporu, 2008, Ankara.

Bodur, Harun, **Çeşitli Boyutlarıyla Kan Davası ve Namus Cinayetleri**, Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 184-190; Kardam, **Türkiye’deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri: Eylem Programı için Öneriler Sonuç Raporu**, s. 51-52

Borelli, Silvia, **Positive Obligations of States and the Protection of Human Rights**, Interights Bulletin, 2006, V.15, N.3, s. 103.

Bröckling, Ulrich, **Disiplin: Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, Veysel Atayman (çev.), 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008, s. 23.

Boyar, Oya, **Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki**, Editör: Sibel İncoğlu, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Ankara, Şen Matbaa, 2013, s. 56.

Cengiz, Serkan- Demirağ, Fahrettin- Ergül, Teoman- McBride, Jeremy- Tezcan, Durmuş, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları**, Ankara, Şen Matbaa, 2008, s. 10; Gül v Turkey, Başvuru Numarası: 22676/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-46227>, 11.09.2020.

- Chesnais, Jean-Claude , **Histoire de la Violence, Paris**: Robert Laffont, Col. Pluriel, 1981, s. 34; aktaran: Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Şiddet**, Cogito. Sayı. 6-7, 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 32.
- Clastres, Pierre, **Devlete Karşı Toplum**, Mehmet Sert ve Nedim Demirtaş (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 19.
- Clastres, Pierre, **İlkel Toplumlarda İktidar Sorunu**, s. 69-71
- Corbin, John, **İspanya’da Ayaklanmalar: Casas Viejas 1933 ve Madrid 1981**, David Riches (ed.), **Antropolojik Açından Şiddet** içinde, Dilek Hattatoğlu (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1989, s. 45.
- Coyle, Andrew ,**Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım: Cezaevi Görevlileri İçin Elkitabı**, Londra, Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi (International Centre for Prison Studies) Yayınları, 2002, s. 49.
- Çakar, Ayşe Seymen, **İnsanlığa Karşı Suçlar**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, S.103, s. 190.
- Çakırca, Seda İrem, **Yeni Türk Medeni Kanunu’nun Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ile Uyumlaştırılması Süreci**, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 2010, C.8, S.32, s. 64.
- Çeğin, Güney ve Özcan, Ahmet , **Politik Şiddetin Kavranışına Dair Bir Soruşturma: ‘Gezi Olayları’ Weber’in ‘Devletin Meşru Şiddet Tekeli’ Tezinin Tahrifatından Gayri İncelenebilir mi?**, Gezi ve Sosyoloji: Nesneyle Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak, Vefa Saygın Öğütler ve Emrah Göker (drl.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 150-151.

Demir, Şamil, **Arabuluculuk ile Aile İçi Şiddet ve Uzlaşmaya Tabi Suçların İlişkisi**, Ankara Barosu Dergisi, 2014, S.2, s. 216; Sever, Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı, s. 25.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 1993, s. 997.

Dink v. Turkey, Başvuru Numarası: 2668/07&6102-30079/08&7072-7124/09, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-808>, 11.09.2020.

Doğan, Recep, **Kadına Yönelik Bir Şiddetin Türü Olarak, Israrlı Takip Kavramı ve Suçu**, Ankara Barosu Dergisi, 2014, S.2, s. 152.

Doğru, Osman, **Devletin Sorumluluğu: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde Pozitif Yükümlülükler**, Danıştay'ın 139. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu-Danıştay ve İdari Yargı Günü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, 2008, s. 193.

Doğru, Osman- Nalbant, Atilla, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, s. 139

Doğru, Osman, **Yaşama Hakkı, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5**, s. 320-321; Ağdaş v. Turkey, Başvuru Numarası: 34592/97, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61941>, 11.09.2020.

Dündar Sezer, Tijen, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Dernek Kurma Özgürlüğü**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2004, s. 243.

Elias, Norbert, **Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali**, par.7

Elias, Norbert, **Uygarlık Süreci** Cilt 1, Ender Ateşman (çev.), 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 61.

Elias, Norbert, **Uygarlık Süreci** Cilt 1, Ender Ateşman (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2000; Norbert Elias, **Uygarlık Süreci** Cilt 2, Erol Özbek (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2002

Elias, Norbert, **Uygarlık Süreci** Cilt 2, Erol Özbek (çev.), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 308.

Eltimur, Dilara, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İzmir, 2018, s. 97.

Eren, Abdurrahman, **‘Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2007, s. 140.

Feldman, Robert S, **Social Psychology**, New Jersey: Prentice Hall PTR, 1998, s. 297.

Francis C. Wade, **On Violence**, The Journal of Philosophy, Vol.68, No.12, 1971, s. 370.

Freud, Sigmund, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, Haluk Barışcan (çev.), 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s. 44-73.

Garver, Newton, **What Violence Is, The Nation**, 1968, s. 257.

Gemalmaz, M. Semih, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul, Legal Yayınevi, 2010, s. 1498.

Giddens, Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Cumhur Atay (çev.), 2. Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008, s. 30-3.

Gomien Donna, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi El Kitabı**, İzmir, 2008, s.17.

Gölcüklü, Feyyaz, **İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasında Devletin Olumlu (Pozitif) Yükümü**, **Polis Dergisi**, 2003, S.37, s. 2.

Gören, Zafer, **Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, S.10/2, s. 70; Mustafa Ruhan Erdem, “Malvarlığına Yönelik Saldırlara Karşı Meşru Savunma İçin İnsan Öldürme Ve Yaşam Hakkı (AIHS m.2)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2007, C.9, Özel Sayı: Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu’na Armağan, s. 994-995.

Göztepe, Ece **Namus Cinayetlerinin Hukuki Boyutu: Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Bir Değerlendirmesi**, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2005, S.59, s. 36-39.

Gözübüyük, Şeref- Gölcüklü, Feyyaz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2016, s. 173; Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2016, s. 98.

Güleç, Sesim Soyer, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki Etkisi**, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2014, C.XV, Özel Sayı, s. 1421; Osman Doğru, **Yaşama Hakkı**, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5, Ankara,

Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018, s. 306-312; Oğur v. Turkey, Başvuru Numarası: 21594/93, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58251>, 11.09.2020.

Gümüş, Ali Tarık , **Devletin Pozitif Yükümlülükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 65.

Günşen İçli, Tülin- Öğün, Aslıhan, **Sosyal değişme süreci içinde kadın suçluluğu** Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 5.2 (1988).

Harris, David, O'Boyle, Michael, Bates, Ed, Buckley, Carla, **Harris, O'Boyle and Warbrick: Law Of The European Convention On Human Rights**, Oxford, United Kingdom, Oxford University Press, 2014, s. 19.

Hassan, Ümit, **İlkel Toplum -Uygur Toplum İlişkisi Konusundaki Yaklaşımlara Bir Bakış, Prof. Aziz Köklü'nün Anısına Armağan**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1984, s. 233.

Hobart, Mark, **Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru**, Yurdanur Salman (çev.), **Şiddet**, Cogito. Sayı. 6-7, 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 52.

İlkkaracan, Pınar, **Giriş: Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik**, Müslüman Toplamlar İçinde Kadın ve Cinsellik içinde, (Derl. Pınar İlkkaracan), İletişim Yay., B. 3, İstanbul 2011, s. 11-33.

İlknur, Serdar, **Mukayeseli Hukuktaki Gelişmeler Işığında Aile İçi Şiddet Yönünden Bedensel Zararların Tazmini**, Ankara Barosu Ulusal Kongre Ankara, 2014

Imbusch, Peter, **Uygarlık Kuramları ve Şiddet Sorunu**. Ender Ateşman (çev.).

Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı. 84, 2000, ss. 91-111.

İnci, H, **Basında Yer Alan Namus Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi**, Tarih Kültür ve

Sanat Araştırmaları Dergisi, 2013, S.3, s. 295.

Kaboğlu, İbrahim Ö, **Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**,

İstanbul, AFA Yayınları, 1993, s. 130.

Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü

Komisyonu 59. Oturumu, 2015, s. 12.

Kalucza v. Hungary, Başvuru Numarası: 57693/10, [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110452)

[110452](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110452), 11.09.2020; M.T. and S.T. v. Slovakia, Başvuru Numarası: 59968/09,

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111527>, 11.09.2020.

Kandemirci, Duygu, Kağnıcı, Dilek Yelda, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş**

Etme: Çok Boyutlu Bir İnceleme, Türk Psikoloji Yazıları Dergisi, 2014, C.17,

S.33, s. 6.

Karınca, Eray, **Sorularla Kadına Yönelik Şiddet**, Ankara, (Sorularla), 2011, s.22.

Keane, John, **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Bülent Peker (çev.), Ankara: Dost Kitabevi

Yayınları, 1998, s. 16.

Kocabaş, Sadık, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Taraf Devletlere Yüklediği**

Pozitif Yükümlülükler, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans

Tezi, Isparta, 2009, s. 20.

Koch, Ida Elizabeth, **The Justiciability of Indivisible Rights**, Nordic Journal of

International Law, 2003, C.72, S.1, s. 13; Metin Yüksel, “Avrupa İnsan Hakları

Sözleşmesi'nin Yaşamın ve Sağlığın Korunması İle İlgili Olarak Taraf Devletlere Yükllediği Pozitif Yükümlülükler”, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, 2010, C.VII, S.27, s. 116.

Kombe, Jean and Akandji, François, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler**, Avrupa Konseyi Yayınları, İnsan Hakları El Kitapları Serisi, No:7, Belçika 2008, s. 8.

M. C. v. Bulgaria, Başvuru Numarası: 39272/98, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61521>, 09.12.2020.

Mann, Michael, **İktidarın Tarihi 1: Başlangıcından 1760'a Kadar Toplumsal İktidarın Kaynakları**, Emre Kolay, Esin Saraçoğlu, Olcay Sevimli, Soner Torlak (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012, s. 52.

Marshall, Jill, **Positive Obligations and Gender-based Violence; Judicial Developments**, International Community Law Review, 2008, S.10, s. 148.

Mumcu, Ahmet, Küzeci, Elif , **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2015, s. 129.

Nişanyan Sözlük'e göre, İngilizce *violence* karşılığı kullanımı Cumhuriyet sonrasına aittir. <http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fiddet>

Nomer, Mert, **Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek**, Pretty-Birleşik Krallığa Karşı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2014, S.113, s. 42.

Opuz v. Turkey, Başvuru Numarası: 33401/02, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>, 11.09.2020.

Osman v. The United Kingdom, Başvuru Numarası: 23452/94,
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257>, 09.12.2020.

Öden, Merih, **Türk Anayasa Hukukunda Devletin Kadınları Ev-İçi Şiddete Karşı Koruma Ödevi**, Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet içinde, (Edt. Funda Kaya-Nadire Özdemir-Gülriz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 77-95.

Öncü, Gülay Arslan, **Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-8**, Ankara, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2019, s. 27, 37-41

Özbudun, Ergün, **Şiddet ve Kapitalizm: Antropolojik Bir Bakış**,
<http://www.yenidenatilim.com/?&Bid=211103>

Özbudun, http://www.yeni-sentez.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1090&Itemid=164

Özcan, Mehmet Tevfik. **İlkel Topumlarda Toplumsal Kontrol**. İstanbul: Özne Yayınları, 1998.

Öztan, Ece, **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Anayasallaşması**, Rona Aybaya Armağan, C. 2, Legal Yay., İstanbul 2014, s. 1905-1925.

Pekel, Abdulkadir, **Aile Hayatına Saygı Hakkı**, Ankara, Liberte Yayınları, 2016, s. 43;
Bkz. Marckx-Belçika, 13.06.1979, Başvuru Numarası: 6833/74,
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534>, 17.08.2020.

Poggi, Gianfranco, **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, Aysun Babacan (çev.), 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 30.

Poroy, Mehmet Akif , **Yatay İlişkilerde Pozitif Yükümlülük-İnsan Haklarının Yatay İlişkilerde Geçerliliği**, ‘ , 2006, C.80, S.3, s. 1005.

Sancar, Mithat, **“Devlet Aklı” Kısacasında Hukuk Devleti**, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 16.

Sancar, Mithat, **Modernlikteki Barbarlık–Uygarlıktaki Şiddet**,
http://www.birikimdergisi.com/guncel/modernlikteki barbarlik-uygarliktaki-siddet#_ftnref2

Sancar, Mithat, **Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti, Doğu Batı Düşünce Dergisi**. Sayı. 13, 2001, s. 33.

Sarı Kibar, Seyhun, **Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Aile Mahkemeleri Bağlamında Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, 2010, s.33

Sarıbay, Ali Yaşar , **Siyasal Sosyoloji**, Gündoğan Yayınevi, 1992, s. 155.

Saygılı, Abdurrahman ,**Modern Devletin Çıplak Sureti**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 59, Sayı. 1, 2010, s. 67.

Sever, Çiğdem, **Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Opuz v. Türkiye Kararı**, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, 1(2), s.19-46

Sert, Mehmet, **Pierre Clastres ya da Vahşi Kanunların Ruhu**, Birikim, Sayı. 36, 1992, s. 10-18.

- Somersan. Semra, **Şiddetin İki Yüzü, Şiddet**, Cogito. Sayı. 6-7, 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 46.
- Somunoğlu, Sinem, **Kavramsal Açından Sağlık**, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 1999, C.4, S.1, s. 53.
- Soru ve Yanıtlarla Erkek Şiddetine Karşı Kadın Dayanışması**, İstanbul, Mor Çatı Yayınları, 2012, s. 40-41; Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri Birleşmiş Milletler İkinci Bölüm**, 2004, C.V, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s. 31.
- Şahin Ceylan, Şule, **Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl. 5 Sayı. 10, 2006/2, s. 234.
- Şen, Murat, **Kişî Hak ve Hürriyetlerinde Devletlerin Pozitif Yükümlülüğü**, Ankara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 8
- Şenol, Cem, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 74.
- Şimşek, Suat, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarına Göre Mülkiyet Hakkının Korunması Açısından Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri**, Sayıştay Dergisi, 2003, S.84, s. 8.
- Şirin, Tolga , **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1**, Ankara, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018, s. 9-12.

Tilly, Charles, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Kudret Emiroğlu (çev.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001, s. 46.

Tilly. Charles, **Does Modernization Breed Revolution?**. Comparative Politics. Vol. 5, No. 3, Special Issue on Revolution and Social Change, 1973, s. 27.

Toker, Nilgün, **Şiddete Karşı Politika: Hannah Arendt'in Şiddet Analizi**, Birikim, Sayı. 41, 1992, s. 60.

Topuzkanamış, Engin, **Hukuk ve Disiplin: Modern Toplumda Hukuka Uymanın Dayanakları**, İstanbul: On İki Levha Yayın, 2013, s. 22-31.

Toroslu, Nevzat, **Ceza Hukuku**, Savaş Yayayınları, B. 5, Ankara 2001, s. 6.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 1866.

Türkdoğan, Orhan, **Günümüzde Toplumsal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, 2012, s.181-182.

UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes And Consequences Yakın Ertürk, Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence Against Women the Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence Against Women, E/CN.4/2006/61.

UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes And Consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, A Framework For Model Legislation on Domestic Violence, E/CN.4/1996/53/Add.2, 02/02/1996.

UN General Assembly, Report of the Secretary-General, In-depth Study on All Forms of Violence Against Women, A/61/122/Add.1, 06.07.2006.

UN Human Rights Council, A/HRC/23/49, par.33; UN Commission on Human Rights, E/CN.4/1999/68, par. 25.

Usta, Sevgi, **Koca Aile Birliğinin Reisidir” Hükümünden “Edinilmiş Mal Rejimine: Evli Kadının Hukuki Durumu”, Birkaç Arpa Boyu...** 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar içinde, (Derleyen, Serpil SANCAR), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 943-984.

Uygur, Gülriz, **2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi Işığında Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Yönelik Devletin Ödevi: Değişen Devlet Anlayışı Mı?, Birkaç Arpa Boyu...** 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar içinde, (Derl. Serpil SANCAR), Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2011, s. 883-915.

Uygur, Gülriz ve Çağlar, İrem, **Hukuk, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi İçinde**, (Edt. Yıldız Ecevit-Nadide Karkıner), Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2011, s. 155.

Ülkü, Muhammet Murat, **AİHS’nin 3. Maddesi Kapsamında Devletin Hürriyetini Kısıtladığı Kişilerin Gözaltı-Tutma Koşullarına Yönelik Pozitif Yükümlölükleri**, TAAD, 2013, S.13, s. 262-263.

Ünkap, Özge, **Türkiye’de Namus Adına İşlenen Cinayetler: Mücadele ve Kazanımlar Kamer Örneği**, s. 37-38; Gülay Arslan, “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme

(Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 2004, C.LXII, S.1-2, s. 11-12.

Ünübol, Melis- Özbek, Gözde- Özgön, Sinem- Gülce, Duygu- Demir, Belde, **Namus Adına Cinayet: Türkiye’de Namus Cinayetlerinin İncelenmesi**, Türk Psikoloji Bülteni, 2007, S.41, s. 72-75; Yirmibeşoğlu, Toprağa Düşen Sevdalar, s. 141-162; Ülkü

Yalçın Sancar, Türkân, **Türk Ceza Hukukunda Kadın**, s. 185

Yavuz, Erten, Ardalı, Cahit, **Saldırganlık, şiddet ve terörün psikososyal yapıları**. (1996).

Yazıcı, Serap, **Eşitlik İlkesinin Değişen Dinamiği Çerçevesinde Kadın Hakları**, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006 – C. 3, Ankara Barosu yayınları içinde, s. 424-459.

Yüksel, Metin, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması İle İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler**, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 2010, C.VII, S.27, s. 112-115; Oktay Uygun, “İnsan Hakları Açısından Yeni Anayasa Çalışmaları”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2008, S.2, s. 333.

Yüksel, Murat, **Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri**, Beta Yay., İstanbul 2003, s. 155.

Weber, Max, **Meslek Olarak Siyaset**, Afşar Timuçin ve Mehmet Sert (çev.), İstanbul: Chiviyazıları, 2006, s. 26.

WHO Global Consultation on Violence and Health. Violence: a public health priority.

Geneva, World Health Organization, 1996 (document WHO/EHA/SPI.POA.2).

World report on violence and health: summary. Geneva, World Health Organization, 2002.

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf

Williams, Raymond, **Anahtar Sözcükler**, Savaş Kılıç (çev.), 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 400-401.

<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/teskilat-yapisi/misyon-ve-vizyon> (06.03.2021)

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/conventionviolenceconvention/Convention%20210%20Turkish.pdf> (08.03.2021)

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (08.03.2021)

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>, 09.09.2020.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/dec-views.htm>, 25.08.2020.

ÖZET

Bireyin bir başkası ya da başkaları tarafından fiziki, psikolojik, ekonomik ya da cinsel açıdan zarar görmesine, acı çekmesine neden olabilecek her türlü eyleme şiddet adı verilmektedir. Dünyada kadınların büyük bir kesimi hem özel hem de kamusal alanda şiddet ile karşılaşmaktadır. Genellikle, kadınların özel yaşantılarında bulunan kişiler tarafından uygulanan her türlü şiddet, kadınların sahip olduğu maddi ve manevi bütünlüğe karşı ağır bir darbe vurarak kadınların mağduriyet yaşamasına yol açmaktadır. Şiddetin her unsuru, kadınların insan haklarından özgürce ve tam olarak yararlanmayı kısıtlamakta veya imkânsız hale getirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, bir hukuk devleti olarak insan haklarına ve özgürlüğüne saygı duymaktadır. Devletin bu şekilde hak ve özgürlükleri tanınması devletin temel görevlerinin korunmasını sağlamaktadır. Devlet, bu yükümlülük kapsamında hem iç hukuktan hem de uluslararası hukuktan çıkan hükümlerle kadınları şiddetten korumayı taahhüt etmektedir.

“Türk Hukukunda Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Devletin Pozitif Yükümlülüğü” adını taşıyan tezde, bir insan hakları meselesi olarak kadına karşı şiddeti önlemekte devletin pozitif yükümlülükleri incelenmiştir. Kadına karşı şiddet olgusu, özellikle ataerkil toplumlarda sıkça karşılaşılan bir durumu ifade etmektedir. Günümüzde eski zamanlardaki kadar olmadığı düşünülse de halen varlığını devam ettirmektedir. Sosyo-politik bir sorun olduğu düşünülen kadına karşı şiddetin önlenmesinde devletin negatif yükümlülüğünün yanı sıra pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bu çalışmada devletin kadına karşı şiddetin önleme konusundaki pozitif yükümlülükleri örnek kararlar ve olaylarla birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konuda erkek egemen şekilde şekillenen toplum ve devlet yapısında erkeğin kadına yönelik gücünün yaşamın her alanında sınırlandırılması önem taşımaktadır. Kadına karşı işlenen

şiddet konusunda erkek egemen anlayışın derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bu durumun yazılı hukuk kurallarına ve yargı kararlarına yansıtılması beklenmektedir. Çalışmada şiddet olgusu farklı yönlerden değerdendirilmiş olup devletin yükümlölüklerine yönelik inceleme gerçekleştirilmiştir. Tezde kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması ya da önlenmesine yönelik olarak alınması gereken önlem ve önerilere de yer verilmiştir.

Ele alınan bu çalışmada, toplumumuzun ve dünyamızın adeta bir kanayan yarası olan kadına şiddet konusu detaylı şekilde ele alınmıştır. Kadına şiddet kapsamında çalışmada öncelikle devlet ve şiddet kavramları incelenerek, şiddetin doğuşu ve kadına şiddete yönelik kavramlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Eşitlik, Yasa, Hukuk, Erkek, şiddet.

ABSTRACT

Any action that may cause a person to suffer or suffer physical, psychological, economic or sexual harm by someone else or others is called violence. A large proportion of women in the world face violence in both private and public spaces. As a rule, any violence perpetrated by people in women's private lives deals a heavy blow to the material and spiritual integrity that women have, leading to women experiencing victimization. Every element of violence restricts or makes it impossible for women to enjoy their human rights freely and fully. As a rule of law, the Republic of Turkey respects human rights and freedom. The state's recognition of rights and freedoms in this way ensures that the basic duties of the state are protected. Under this obligation, the state undertakes to protect women from violence through provisions from both domestic and international law.

In this study with subject of “ The State's Positive Obligation to Prevent Violence Against Women in Turkish Law” , The positive obligations of the state in preventing violence against women as a human rights issue were examined. The phenomenon of violence against women refers to a situation frequently encountered especially in patriarchal societies. Although it is thought not as much as in the old times, it still continues to exist. In the prevention of violence against women, which is considered to be a socio-political problem, the state has positive obligations as well as negative obligations. In this study, the positive obligations of the state regarding violence against women tried to be explained with exemplary decisions and events. In this regard, it is important to limit the power of men towards women in all areas of life in the structure of society and state that are shaped in a male-dominated way. To prevent this violence, the male-dominated understanding should be examined in depth. This situation is

expected to be reflected in the written legal rules and judicial decisions. In the study, violence against women were evaluated from different aspects and the obligations of the state were examined. In the thesis, the precautions and suggestions to be taken for the elimination or prevention of femicides committed on the grounds of honor or passion are also included.

The issue of violence against women, which is almost a bleeding wound of our society and our world, has been taken into consideration in detail. Within the scope of violence against women, first of all, the concepts of state and violence were examined, and the concepts of the emergence of violence and violence against women were included in the study.

Keywords: Woman, Equality, Law, Law, Man, Violence.